208
26

HOOFDGEBEURTENISSEN

EN

HOOFDPERSONEN

UIT DE EERSTE HELFT

DER

MIDDELEEUWEN.

IN VERHALEN, AAN DE BRONNEN ONTLEEND,

DOOR

Dr. J. A. WIJNNE.

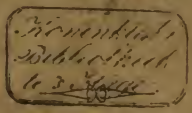

GRONINGEN,
K. DE WAARD.
1857.

KONINKLIJKE BIBLIOTHE
0249 5445

Digitized by Google

3200
E5

Digitized by Google

Digitized by Google

HOOFDGEBEURTENISSEN

EN

HOOFDPERSONEN.

Digitized by Google

208
B 24

HOOFDGEBEURTENISSEN

EN

HOOFDPERSONEN

UIT DE EERSTE HELFT

DER

MIDDELEEUWEN.

IN VERHALEN, AAN DE BRONNEN ONTLEEND,

DOOR

DR. J. A. WIJNNE.

GRONINGEN,
K. DE WAARD.
1857.

Digitized by Google

On veut des romans. Que ne regarde-'t-on de près à l'histoire? Là aussi on trouverait la vie humaine, la vie intime, avec ses scènes les plus variées et les plus dramatiques, le coeur humain avec ses passions les plus vives comme les plus douces, et de plus un charme souverain, le charme de la réalité.

GUIZOT.

GEDRUKT BIJ JAN OOMKENS, TE GRONINGEN.

Digitized by Google

VOORREDE.

Onder de vakken van wetenschap, waarvan hier te lande geene uitgebreide nieuwere litteratuur bestaat, behoort m. i. de geschiedenis. Zondert men toch de groote menigte vertalingen, vooral uit het Duitsch, van de in de naastvoorgaande jaren in onze taal geschrevene historische werken uit, dan zal het getal der overblijvende wel niet zeer groot zijn. Bovenal is er, naar ik meen, groot gebrek aan leesboeken, *die het eene of andere tijdperk, eene gewigtige gebeurtenis of een' hoofdpersoon ten onderwerp hebben.*

De overweging hiervan heeft mij genoopt een' stap te doen om eenigermate te voorzien in eene behoefte, die, gelijk de ondervinding mij geleerd heeft, ook door anderen gevoeld wordt. De stof voor mijn geschrift heb ik aan de Middeleeuwen ontleend, omdat het bedoelde gebrek zich 't meest op dit gebied laat bespeuren en er voor dit gedeelte der Algemeene Geschiedenis nog steeds een zekere afschuw schijnt te bestaan. Ik zou het als eene vleijende getuigenis voor dit boek aanmerken, indien het er eenigermate toe mogt bijdragen dien afschuw, inzonderheid bij mijne jeugdige landgenooten, te overwinnen.

Digitized by Google

Om echter met het nuttige doel, dat ik mij voorstelde, eene tweede welligt niet onvruchtbare strekking te verbinden, ben ik indachtig geweest aan een punt, waarover ik reeds vroeger heb gesproken in „eene verhandeling over het onderwijs in de geschiedenis aan de gymnasiën," geplaatst in de „Bijdragen tot de kennis en den bloei der Nederlandsche gymnasiën voor 1854," *blz.* 34 *en* 35. *Het is n. l. het lezen van* bronnen en historische werken, *dat door elk, die de historie beoefent, meer dan doorgaans geschiedt, tot eene zekere hoogte kan gedaan worden. Het spreekt echter van zelf, dat niet alle bronnen, b. v. kronieken, hiertoe geschikt zijn, en dat de meeste, die zulks zijn, eenigermate moeten gewijzigd worden, eer men ze aan elk ter lezing kan aanbieden. Van het leerrijke nu en aangename van dergelijke lectuur overtuigd, heb ik mijn leesboek zóó ingerigt, dat elk verhaal telkens uit éene bron is getrokken, en de lezer dus gelegenheid heeft, behalve de daarin geschetste gebeurtenis, tevens de bron zelve, waaraan zij ontleend is, te leeren kennen. De opgave, beneden geplaatst, gevoegd bij de noten aan den voet der bladzijden, wijst genoegzaam aan, welke schrijvers door mij zijn gekozen. Allen zijn zij de voornaamste of eene der voornaamste bronnen voor de gebeurtenissen, door hen beschreven, terwijl zij in de volgorde, waarin zij hier voorkomen, als 't ware een geleidelijk overzigt aanbieden van de geschiedenis van de eerste helft der Middeleeuwen.*

Ten slotte meen ik nog een woord te moeten zeggen over de wijze, waarop ik te werk ben gegaan. In de drie eerste verhalen heb ik, door den eisch der omstandigheden hiertoe gebracht, behalve de telkens aangehaalde hoofdbron, ook die nieuwere schrijvers geraadpleegd, welke deze stof tot het uitsluitend voorwerp hunner studiën gemaakt hebben. Bij de overigen is mij dit voor het doel, dat ik beoogde, onnoodig voorgekomen, weshalve deze allen niets bevatten, wat niet aan de telken male in de noot opgegevene bron is ontleend. Om verder den indruk, welken de voordragt van iemand, die eene door hemzelven be-

Digitized by Google

leefde gebeurtenis beschrijft, onwillekeurig op ons maakt, te versterken, heb ik, zoo vaak dit gevoegelijk kon geschieden, den schrijver zelven sprekende ingevoerd. Natuurlijk heb ik er mij overal op toegelegd niets te zeggen, dan wat mijne bron bevatte; maar in de keuze van 't geen ik uit elken schrijver meende te moeten putten heb ik mijzelven tevens de meest mogelijke vrijheid gelaten. Veel toch, wat mij voor mijn oogmerk ongeschikt voorkwam, heb ik niet overgenomen, hoewel dit bekorten elders, b. v. in 't leven van Karel den groote, niet vaak heeft plaats gegrepen. Ten aanzien eindelijk van taal en stijl heb ik mij, waar ik kon, aan de oorspronkelijke uitdrukking gehouden. Zoo vaak de aard onzer taal zulks echter scheen te gebieden, heb ik evenmin zwarigheid gemaakt aan die hoogere wet te gehoorzamen, en kan slechts wenschen, dat ik hier op geene andere klippen ben gestooten.

Hiermede beveel ik het boek met bescheidenheid aan de belangstelling van allen aan, die, na zich een overzigt der Middeleeuwen eigen gemaakt te hebben, iets meer hiervan wenschen te weten. Mogt het later blijken, dat mijn geschrift een voldoenden kring van lezers gevonden heeft, dan ben ik welligt niet ongenegen dezen bundel door een' of meerdere te laten achtervolgen, waarin dan in de eerste plaats de kruistogten op dezelfde wijze zullen behandeld worden.

GRONINGEN,
den 1sten Oct. 1857. J. A. WIJNNE.

Digitized by Google

INHOUD.

blz.

De inval der Hunnen in Europa, de lotgevallen der West-Gothen en de slag op de Catalaunische velden . 1.
Geschiedenis der Vandalen van het begin hunner invallen in Afrika tot den ondergang van hun rijk . . . . . 23.
Over de Oost-Gothen, het rijk, door hen in Italië gesticht, en zijn' val . . . . . 52.
De overleveringen van Alboin en Authari, koningen der Longobarden, Authari's aanzoek om de hand van Theodelinde, en het huwelijk van Theodelinde, na den dood van Authari, met Agilulf . . . . . 79.
Het leven en de leer van Mohammed den profeet. . . 96.
De sagen over de landing der Saksen, hunne vestiging, de uitbreiding van hun gebied en hun' togt naar Brittannië . . . . . 130.
Het leven van Karel den groote . . . . . 136.
Het leven en de regering van Lodewijk den vrome, benevens de onderlinge twisten en oorlogen zijner drie zonen tot den slag bij Fontanetum (Fontenaille) . . 161.
De krijgsverrigtingen van Hendrik I en Otto I, de twee eerste koningen van Duitschland uit het Saksische huis, tegen de Hongaren. — Otto's krooning als koning. . 178.
Hendrik IV, koning van Duitschland uit het Frankische of Salische huis. — Zijne geschillen met de Saksen. — Zijn twist met Gregorius VII . . . . . 191.

Digitized by Google

DE INVAL DER HUNNEN IN EUROPA, DE LOTGEVALLEN DER WEST-GOTHEN EN DE SLAG OP DE CATALAUNISCHE VELDEN.

Over den oorsprong, de daden en lotgevallen der Hunnen berigt Jornandes (1) het volgende. Filimer, de vijfde koning der Gothen of Geten na hun' uittogt uit Scandinavië, vond onder zijn volk, dat destijds de noordkust van de Zwarte Zee bewoonde, eenige toovenaressen, die hij voor verdacht hield, daarom verjoeg en noodzaakte in de woestijn te gaan rondzwerven. Hier gingen zij verbindtenissen aan met onreine geesten, waaruit een woest, maar klein en onoogelijk menschengeslacht ontsproot.

---

(1) Jornandes of Jordanis, een Goth van geboorte en met het koninklijke geslacht der Amalen verwant, leefde in de zesde eeuw n. C. en is de schrijver van twee historische werken: 1) *de Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis*, d. i. over den oorsprong en de daden der Geten of Gothen; 2) *de regnorum ac temporum successione*, d. i. over de opvolging der rijken en tijden, alzoo eene korte kroniek der wereldgeschiedenis tot het jaar 552. Het eerste werk, waaruit bovenstaand verhaal getrokken is, moet, in weerwil van vele gebreken in zaken en vorm, voor des te gewigtiger gehouden worden, daar het zamengesteld is uit bronnen, die geheel verloren gegaan zijn.

Digitized by Google

De Hunnen, op deze wijze ontstaan, kwamen op de grenzen der Gothen, en zetten zich aan de kust der Zee van Azow of van het moeras *Maeotis*, zoo als de ouden het noemden, neer. De jagt was 't eenigste, waarmede zij zich bezig hielden, behalve dat zij in lateren tijd dikwijls roof pleegden ten koste der naburige volkeren. Eens zagen eenige jagers der Hunnen plotseling eene hinde, die de wateren der Zee van Azow betrad, nu eens voortging, dan weer stilstond, en hun blijkbaar tot gids wilde verstrekken. Zij volgden de hinde, en trokken te voet door het moeras, dat zij voor eene zee aangezien en ontoegankelijk geacht hadden. Weldra vertoonde zich het land der Scythen aan hunne verbaasde blikken, doch tegelijk verdween de hinde. Waarschijnlijk hebben die booze geesten, uit welke de Hunnen voortgekomen zijn, deze verschijning uit haat tegen de Scythen bewerkt. Zij nu, die in 't geheel niet wisten, dat er eene andere wereld bestond dan de kusten van hun moeras, vol verwondering over de landstreek der Scythen, meenden dat die weg, voorheen niemand bekend, hun door goddelijke beschikking gewezen was, en keerden tot hunne stamgenooten terug. Dáár verhalen zij het gebeurde, roemen Scythië zeer en overreden hun volk om langs den weg, dien de hinde hun had leeren kennen, naar dit land te trekken, waarvan zij de bevolking onderwierpen. Hierop brachten de Hunnen, na de Alanen, die in den strijd wel tegen hen opgewassen waren, maar in levenswijze en voorkomen zeer van hen verschilden, door veelvuldige gevechten afgemat te hebben, hen geheel ten onder. Hun, die zij in den krijg welligt niet overtroffen, boezemden zij door hun woest voorkomen zulk een' schrik in, dat zij ze daardoor op de vlugt sloegen. Want zij waren zwart van kleur en hadden zeer kleine oogen en een ijzingwekkend uitzigt. Onmiddellijk na de geboorte begaan zij de grootste wreedheid tegen hunne jonge kinderen van 't mannelijk geslacht, daar zij hun met een ijzer diepe vorens in de wangen graven, zoodat deze on-

Digitized by Google

gelukkige schepsels, eer zij nog de melk proeven, genoodzaakt worden de smart dier wonden te verduren. Vanhier komt het, dat zij, hoe hoogbejaard ook, baardeloos zijn, en als jongelingen alle schoonheid missen, dewijl de diepe lidteekenen den groei der haren beletten. Zij zijn klein en schraal van gestalte, doch vlug en vaardig in 't paardrijden, hebben breede schouders en munten in 't behandelen van pijl en boog uit. In 't gaan kenmerken zij zich door eene regte en trotsche houding. Over 't geheel leven zij, onder de gedaante van menschen, als wilde dieren. Op de nadering van dit vlugge menschenras, dat reeds zoovele volken van hunne bezittingen had beroofd, bevangt de Gothen een hevige schrik. Zij beraadslagen met hun' koning Hermanrik, hoe zich aan zulk een' vijand te onttrekken. Terwijl de koning, hoezeer overwinnaar van vele volkeren, vol bezorgdheid nadenkt over den aantogt der Hunnen, nemen de ontrouwe *Roxolani*, een den Gothen onderworpen volk, de gunstige gelegenheid waar om verstandhouding met den vijand aan te knoopen. De misdadige betrekking wordt ontdekt; maar hij, die er vooral aan schuldig is, ontsnapt. In plaats van den man treft 's konings woede diens vrouw, Sanielh geheeten. Zij werd door vier ongetemde paarden levend vaneengescheurd. Maar hare beide broeders zwoeren wraak te nemen voor haren dood; zij legden Hermanrik lagen, en troffen hem met hunne zwaarden. Wel doodden zij hem niet; doch ten gevolge van de bekomene wonden sleepte hij voortaan zijn leven met moeite voort. Dit noopte Balamir, koning der Hunnen, tegen de Oost-Gothen op te breken, van welke de West-Gothen, die lang met hen verbonden geweest waren, zich thans afscheurden. Middelerwijl overleed Hermanrik, de smart zijner wonden en den smaad der invallen van de Hunnen niet kunnende verdragen, zat van dagen in den ouderdom van honderd tien jaren. Na den dood huns konings bleef den Oost-Gothen niets anders over dan zich te onderwerpen.

Digitized by Google

De West-Gothen, na lang besluiteloos geweest te zijn, wat hun tegen de Hunnen te doen stond, besloten eindelijk met gemeen overleg afgevaardigden te zenden naar Valens, keizer der Romeinen en jonger broeder van keizer Valentinianus I, om hem te verzoeken hun een deel van Thracië of Moesië als woonplaats af te staan en tevens te beloven, dat zij er gehoorzaam aan 's keizers wetten leven en zijne oppermagt eerbiedigen zouden. Tot bekrachtiging hunner woorden voegen zij er bij, dat zij gereed zijn Christenen te worden, zoo men hun die leer in hunne eigene taal wil onderwijzen. Ter naauwernood had Valens hun' voorslag gehoord, of hij stond toe, wat hijzelf had willen eischen. Aldus nam hij de Geten in zijn rijk op, en liet hen, als een bolwerk zijner staten tegen vreemde volkeren, in Dacië, Moesië en Thracië wonen. En daar Valens toen door de listen der Arianen geheel voor deze secte gewonnen was, droeg hij aan predikers, die het Arianismus waren toegedaan, de taak op, de ruwe en onkundige Gothen te bekeeren. Zoo werden door de bemoeijingen van keizer Valens de West-Gothen eer in Arianen dan in Christenen verkeerd, en deelden het venijn dezer leerstellingen zoowel aan de Oost-Gothen als aan de Gepiden mede, zoodat alle volkeren van de taal der Gothen welhaast de gevoelens van 't Arianismus beleden.

Gelijk het bij volkeren pleegt te gaan, die nog niet regt gevestigd zijn, werden de West-Gothen weldra door hongersnood bezocht. Bedroefd over 't nijpende gebrek hunner heirscharen, trachtten Fridigern en andere hoofden der Gothen onderhandelingen te openen met de Romeinsche bewindhebbers Lupicinus en Maximus. Doch waartoe vervoert de afschuwelijke gouddorst niet? Door den prikkel der hebzucht gedreven, begonnen de Romeinen den Gothen niet alleen het vleesch van schapen en koeijen, maar ook dat van honden en van de onreinste dieren voor hoogen prijs te verkoopen: voor een' slaaf gaven zij b. v. maar één brood.

Digitized by Google

Toen slaven en huisraad ras ontbraken, dischte de hebzuchtige koopman, misbruik makende van hun benarden toestand, hunne zonen. In dezen kommervollen tijd noodigde Lupicinus Fridigern op een gastmaal en beraamde, gelijk de uitkomst later toonde, heimelijk een' aanslag op 't leven van den Goth. Fridigern, niets van dien aard vermoedende, komt met een klein gevolg op het gastmaal. Terwijl hij aan tafel zit, treffen de jammerkreeten van zijne togtgenooten, die in een ander gedeelte van 't gebouw waren opgesloten en op 't punt stonden door Romeinsche soldaten gedood te worden, zijne ooren. Terstond springt de koene Fridigern, nu begrijpende wat er gaande is, op, snelt met uitgetogen zwaard ter deure uit, en wekt zijne aan den hun aangrijnzenden dood ontrukte trawanten tot wraak tegen de Romeinen op. Deze wakkeren verkiezen den dood door het zwaard boven de pijnigingen van den hongersnood, en wapenen zich ten verderve der Romeinen. Die dag was het keerpunt niet alleen voor het nijpende gebrek der Gothen, maar tevens voor de zorgeloosheid der Romeinen. Van dit tijdstip af schreven de Gothen, thans niet langer vreemdelingen, maar burgers en heerschers, aan de vroegere bezitters dier landstreek de wet voor, en breidden hun gebied tot den Donau uit. Toen keizer Valens deze verschrikkelijke mare te Antiochië vernam, trok hij spoedig met zijn leger naar Thracië. Bij Hadrianopel raakte hij slaags met den vijand, en de Gothen behaalden de zege in den bloedigen slag. Valens zelf werd gewond, en vlugtte naar eene boerenhut. Deze staken de Gothen, die niet wisten, dat de keizer in zulk een armzalig verblijf verscholen lag, in brand, zoodat hij er in de vlammen omkwam.

In plaats van Valens stelde keizer Gratianus, opvolger van Valentinianus, den Spanjaard Theodosius als mederegent voor 't Oosten aan, en bracht de krijgszaken op beteren voet. Toen de Goth bespeurde, dat de vroegere werkeloosheid en flaauwheid onder het tegenwoordig bewind buitengesloten wa-

Digitized by Google

ren, begon hij bevreesd te worden, want daar de keizer, wakker van aard en vol beleid en moed, door strenge voorschriften en welwillende behandeling het vroeger zoo onbruikbare leger tot dappere daden opwekte, en de soldaten meer zelfvertrouwen kregen, grepen zij de Gothen aan, en verdreven hen uit Thracië. Nu werd Theodosius echter gevaarlijk ziek, wat den moed der Gothen zoozeer deed herleven, dat Fridigern Thessalië, Epirus en Achaje ging afstroopen, terwijl de overige opperhoofden Pannonië plunderden. Zoodra Gratianus, die toen wegens een' inval der Vandalen uit Rome naar Gallië getrokken was, dit vernomen had, toog hij den Gothen te gemoet, maar meer vertrouwen stellende op gunst en geschenken dan op de wapens, sloot hij met hen een verbond, waarbij hun levensmiddelen werden toegezegd. Toen Theodosius later hersteld was en bevond, dat Gratianus een verbond met de Gothen had aangegaan, was hij hiermede zeer tevreden, daar hijzelf dit ook gewenscht had, weshalve hij zich aan die verbindtenis hield.

Deze vredelievende betrekking tusschen de Romeinen en de West-Gothen hield stand onder 't bestuur van Athanarik, opvolger van Fridigern, wien Theodosius groote geschenken gaf en uitnoodigde om te Constantinopel te komen. Athanarik, hieraan volgaarne gehoor gevende, trok de stad, die den keizer tot zetel verstrekte, binnen, en zeide vol verbazing: „Nu zie ik die groote stad, waarvan de faam zoo dikwijls tot mij gekomen is." Terwijl hij zijne oogen nu hier — dan daarheen wendt, bewondert hij zoowel de ligging der stad en het aan — en afvaren der schepen als de muren en de volkeren van onderscheiden' stam, die op de wateren gelijken, welke van verschillende kanten uit dezelfde bron opwellen. Een ander maal, toen hij het in slagorde geschaarde leger in oogenschouw nam, zeide hij: „God is zonder twijfel een aardsch keizer, en alwie zijne hand tegen hem opheft, is zelf schuldig aan zijn' dood.

Digitized by Google

Eenige maanden later verhuisde hij van dit wereldrond. De keizer bewees hem uit gehechtheid bijna meer eer na zijn' dood dan bij zijn leven, want bij de uitvaart, die zeer plegtig was, ging hijzelf voor de baar uit. Na 't overlijden van Athanarik bleef het heir der Gothen onderworpen aan de heerschappij van Theodosius. Zij werden bondgenooten genoemd, en maakten met het krijgsvolk als 't ware één ligchaam uit. Meer dan twintig duizend hunner voerde de keizer, die hen als vrienden en bondgenooten aanmerkte, onder zijn leger mede, toen hij den geweldenaar Eugenius, die na den dood van Gratianus Gallië vermeesterd had, ging bestrijden en hem overwon.

Maar nadat Theodosius, een voorstander van den vrede en vriend der Gothen, dit aardsche tooneel verlaten had, begonnen zijne zonen door een weelderig leven de beide Romeinsche rijken in minachting te brengen en aan hunne hulptroepen, d. i. aan de Gothen, de gewone giften te onthouden. Weldra groeide de hierdoor ontstane wrok der Gothen aan, en daar zij bovendien vreesden, dat hun moed door de langdurige rust gebroken zou worden, stelden zij Alarik tot koning aan, die reeds vóór lang den bijnaam „baltha, d. i. de stoutmoedige, verworven had, en uit het geslacht der *Balthen* gesproten was, dat voor 't eerste in rang gold na dat der *Amalen*, waaruit de vorsten der Oost-Gothen gekozen werden. Alarik, tot koning verheven, ried, toen hij met de zijnen beraadslaagde, liever door eigene inspanning rijken te vermeesteren dan in onderworpenheid aan vreemden te leven. Daarom trok hij met zijne scharen door Pannonië langs Sirmium het schier van alle krachten beroofde Italië binnen, waar Stilico destijds het hoogste gezag in handen had. Nergens tegenstand vindende, vatte hij post bij de brug Candianus, die drie mijlen van de stad Ravenna aflag. Deze stad is zoo tusschen moerassen, de zee en de rivier de Po gelegen, dat zij slechts aan één kant, n. l. van 't westen, voor een' aanval bloot ligt.

Digitized by Google

Toen Alarik uit zijne legerplaats een gezantschap naar Honorius, die te Ravenna zijn' zetel had, zond om hem te vragen, òf hij veroorloven wilde, dat de Gothen in vrede in Italië woonden en zich zóó naast de Romeinen ophielden, dat men hen voor één volk kon houden, òf dat anders hij, die de sterkste was, den anderen zou verjagen, overlegde Honorius, even afkeerig van het eene als van het andere voorstel, met zijn' senaat, hoe hij hen over de grenzen zou krijgen. Eindelijk besluit hij de afgelegene gewesten Gallië en Spanje, die hij door de herhaalde strooptogten der Vandalen reeds bijna verloren had, aan Alarik en zijn volk over te laten, indien deze krachtig genoeg was zich deze landen toe te eigenen. De Gothen stemmen met deze schikking in, en gaan op marsch naar 't hun toegewezen vaderland. Na hun vertrek overvalt Stilico, zonder dat er de minste aanleiding toe gegeven was, na hun listig op zijde gekomen te zijn, de niets kwaads vermoedende Gothen, en doet aldus, tot verderf van geheel Italië en tot zijne eigene schande, den oorlog ontbranden. De Gothen, hem plotseling ziende verschijnen, verschrikken eerst hevig, maar spoedig weder moed vattende en naar ouder gewoonte door een krachtig woord van den veldheer aangevuurd, slaan zij schier 't geheele leger van Stilico op de vlugt en rigten eene gruwelijke slagting onder den vijand aan. In woede ontstoken, staken zij den begonnen togt en keeren naar Ligurië, dat zij reeds bijna achter den rug hadden, terug. Vandaar stroopen zij, zich wijd en zijd verbreidende, al het land tot Rome af, en toen zij ten laatste de stad Rome zelve binnengetrokken waren, vergenoegen zij zich, op last van Alarik, met die uit te plunderen, doch steken ze niet, gelijk de volkeren anders vaak plegen te doen, in brand, noch dulden, dat er eenige heiligschennis aan de gewijde plaatsen wordt gepleegd. Na vervolgens Campanië en Lucanië eveneens van alles beroofd te hebben, bereiken zij Bruttium, waar zij lang vertoeven. Hier met de

Digitized by Google

schatten van geheel Italië gekomen, neemt Alarik zich voor, over Sicilië naar Afrika over te steken, om daar eene rustige woonplaats te zoeken. Daar echter de mensch wikt, maar God beschikt, verslond die bekende vreesselijke zeeëngte eenige schepen en teisterde andere. Terwijl Alarik, door die ramp afgeschrikt, met zichzelven te rade ging, wat te doen, werd hij onverwachts door den dood achterhaald. De Gothen, wegens dit verlies in grooten rouw gedompeld, leidden de rivier Barentinus, bij Consentia af, lieten hun' koning met vele schatten door een aantal gevangenen in 't midden van de bedding dier rivier begraven, en voerden de wateren hierop in hare bedding terug. De gevangenen, die den arbeid verrigt hadden, werden omgebracht, opdat de plaats door niemand ooit ontdekt werd.

Na den dood van Alarik dragen de Gothen de koninklijke waardigheid aan Ataulph, zijn' zwager, op, die met Placidia, zuster van Honorius, gehuwd was en door ligchaamsgestalte en verstand uitmuntte. Hoewel hij niet zeer slank van leest was, onderscheidde hij zich door een fraai en edel voorkomen. Weldra toog hij uit Italië naar Gallië. Na zijne komst trokken de Franken en Bourgondiërs, naburige volkeren, die Gallië door veelvuldige strooptogten verontrust hadden, binnen hunne oude grenzen terug. Daar de Vandalen, gedachtig aan vroegere nederlagen, hun door de Gothen toegebracht, Gallië ontruimd hadden en over 't gebergte naar Spanje geweken waren, stond Gallië voor Ataulph open. Nadat de heerschappij der Gothen in dit land op vasten grondslag gevestigd was, beving Ataulph medelijden met het onder de invallen der Vandalen zwaar lijdende Spanje, weshalve hij dit land binnenrukte. Hier leverde hij menig gevecht tegen de Vandalen, maar werd na een paar jaren doorstoken door Vernulph, met wiens ligchaamsgestalte hij gewoon was te spotten. Zijn naaste opvolger, door eenige zamengezworenen geveld, volgde

Digitized by Google

hem spoedig in het graf. De vierde koning der Gothen na Alarik was Wallia, die een verdrag sloot met Honorius, waarbij hij den keizer Placidia teruggaf en zich, ten behoeve der Romeinen, tot den krijg tegen de Vandalen verpligtte. Na dien een tijdlang roemrijk gevoerd te hebben, keerde hij naar Tolosa (Toulouse) terug, welke stad sinds dien tijd de hoofdstad van het gebied der West-Gothen was, en stierf kort daarna. Op hem volgde Theodorik, een zeer gematigd man, van een wakker voorkomen, die zich in eene gelukkige regering mogt verheugen. Tegen hem zonden de Romeinen, den vrede verbrekende, een leger, dat door hulptroepen der Hunnen versterkt was. Aëtius, zoon van Gaudentius, te Dorostena (Silistria) in Moesië ter wereld gekomen, stond toen aan 'thoofd der Romeinsche legers, een man, die voor de redding van den Romeinschen staat geboren scheen, daar hij de overmoedige Sueven en de barbaarsche Franken door vreeselijke nederlagen dwong de oppermagt van 't Romeinsche rijk te erkennen. Op zijn bevel trok Litorius, mede aan 'thoofd van de krijgslieden der Hunnen, tegen de Gothen op; doch na elkander een tijdlang bestreden te hebben, sloten zij een verdrag en verlieten het slagveld. Dit verdrag maakte tevens een einde aan den krijg der Gothen met Attila, beheerscher aller Hunnen, die onder alle volkeren hoogst vermaard was. Priscus, door Theodosius II of den jonge, keizer van het Oost-Romeinsche rijk, met een gezantschap tot hem gezonden, verhaalt o. a. dit: „wij kwamen in 't gehucht, waar koning Attila vertoefde, een gehucht, gelijk aan eene groote stad, omgeven met eene houten omheining, uit glad gemaakte planken vervaardigd, die zoo goed aaneengevoegd waren, dat zij als uit één stuk schenen vervaardigd te zijn. Men zag er vrij ruime zalen en met smaak aangelegde gaanderijen. Het voorplein was tot in verren omtrek met andere woningen omgeven, en de omvang daarvan duidde genoegzaam aan, dat zich hier het hof des konings bevond. Dit was de zetel van Attila,

Digitized by Google

die al het land der barbaren beheerschte; deze woonplaatsen liet hij door zijne tallooze gevangenen betrekken.

Deze Attila was de zoon van Moundzoukh, wiens broeders, Octar en Roas, vóór Attila het bewind over een gedeelte der Hunnen in handen hadden. Na den dood van deze beide vorsten, zijne ooms, aanvaardde Attila het bestuur gezamenlijk met zijn' broeder Bleda, en in den waan, dat hij zóó beter opgewassen zou zijn tegen de moeijelijkheden van de grootsche onderneming, die hij beraamde, zocht hij in broedermoord eene vermeerdering van krachten en maakte door 't ombrengen van zijn eigen bloedverwant een begin met de verdelging van 't geheele menschelijk geslacht. Na zijn' broeder Bleda door lagen uit den weg geruimd te hebben, oefende hij de heerschappij over 't gansche volk uit, daar hij hen, die Bleda gehoorzaamd hadden, met geweld bedwong. Bovendien was hij heer van eene menigte andere volkeren en koesterde nu den wensch, de eerste volkeren der wereld, de Romeinen en de West-Gothen, onder 't juk te brengen. Zijn leger wordt op 500,000 man geschat. Hij voorwaar was een man der verschrikking voor de volkeren, bestemd om de aarde op hare grondvesten te doen waggelen. Niemand was er, die bij 't hooren van zijn' naam niet door eene plotselinge vrees werd bevangen. Hij had een trotschen gang en liet zijne rollende oogen over alles, dat hem omgaf, weiden, alsof de fiere man zijne magt ook door de houding zijns ligchaams aan den dag wilde leggen. Hij schiep behagen in den oorlog, maar streed zelf minder met de hand dan met het hoofd. In list en fijne berekening was hij een meester. Hij betoonde zich zachtmoedig voor hen, die zich ootmoedig onderwierpen, en liet zich ligt door smeekenden verbidden. Hij was zwart van kleur en klein van gestalte, en had eene breede borst, een dik hoofd, kleine oogen, geen zwaren baard, weinige grijze haren, benevens een stompen neus. Zijne trekken droegen volkomen den stempel van zijne afkomst. Hoewel hij

Digitized by Google

van nature stoute verwachtingen koesterde, verhoogde echter de vondst van 't „zwaard van Mars," dat steeds voor heilig gehouden werd onder de koningen der Scythen, zijn' moed. Bij welke gelegenheid dit gevonden is, verhaalt de geschiedschrijver Priscus aldus: „Toen een zeker herder eene van de vaarzen der kudde, die zwaar aan haren poot gewond was, kreupel zag gaan en de oorzaak dier wonde niet kon opsporen, zocht hij die vol bekommering en ontdekte, door 't spoor van 't bloed geleid, eindelijk onder 't lange gras, een zwaard, waarop de koe bij 't grazen getreden was. Onmiddellijk groef hij het op en bood het Attila aan. De koning nam het verheugd aan, als een teeken van de oppermagt over de geheele wereld, hem ten deel gevallen, en achtte zich door 't zwaard van Mars tot het opperbevel in alle oorlogen geregtigd.

Attila, vast besloten om de geheele wereld te vuur en te zwaard te verwoesten, werd in dit voornemen versterkt en inzonderheid tot den krijg tegen de West-Gothen bewogen door vele geschenken van Genserik, koning der Vandalen, die beducht was voor de wraak van Theoderik, koning der West-Gothen. Theoderiks dochter had n. l. een huwelijk aangegaan met Hunerik, Genseriks zoon, en werd het slagtoffer van den dwingeland, dien zij vader noemde. De wreede Genserik vermoedde, dat de vrouw zijns zoons 't plan had hem, haren schoonvader, te vergeven, en liet haar, tot straf voor de vooronderstelde misdaad, neus en ooren afsnijden. Vervolgens zond hij haar, dus verminkt, tot haren vader naar Gallië terug. Genseriks wreedheid zou Theoderik, mede gesteund door andere volkeren, welligt het nemen eener bloedige wraak gemakkelijk gemaakt hebben, indien gene niet den arm der Hunnen voor zijne zaak had gewapend. Genseriks rijke giften deden Attila's eerzucht ontvlammen. Spoedig zond deze afgevaardigden naar Valentinianus III, keizer van het West-Romeinsche rijk, om tweedragt tusschen de Gothen en de Romeinen te zaaijen, voorwendende, dat hij een' strijd met Theoderik had te beslechten

Digitized by Google

waarvan hij den keizer wenschte te verschoonen. De brief, dien Attila aan Valentinianus zond, behelsde voor 't overige de gewone vriendschapsbetuigingen, waardoor hij zijne leugen bij den keizer geloofwaardig hoopte te maken. Terzelfder tijd rigt hij ook een schrijven aan Theoderik, koning der West-Gothen, raadt hem de verbindtenis met de Romeinen te verbreken, en herinnert hem aan den bloedigen krijg, dien dit volk hem kort te voren had aangedaan. Zoo streed de sluwe man, eer hij naar de wapens greep, met listen en kunstgrepen. Deze geveinsde vriendschapsverklaring kwam den Goth tegelijk met een' brief van Valentinianus in handen, welke aldus luidde: „het voegt uw beleid, dapperste aller barbaren, u met mij te verzetten tegen den tiran der geheele wereld, die de gansche aarde onder zijn juk wil doen bukken en, eer hij oorlog gaat voeren, naar geene oorzaken vraagt, maar al wat hem goeddunkt voor regtmatig houdt. Als maatstaf voor zijne ondernemingen wendt hij slechts de kracht zijns arms aan en verzadigt zijn' hoogmoed zonder eenige beperking. Zonder eerbied voor regt en billijkheid toont hij zich een' vijand van al wat bestaat. Herinner u, krachtig door 't zwaard, uw eigen' wrok; laten wij gezamenlijk de handen ineenslaan, komt een' staat te hulp, van welks deelen gij er een bezit." Theoderik antwoordde den gezanten van Valentinianus: „uw wensch is voldaan, Romeinen: gij hebt Attila ook voor ons tot een' vijand gemaakt. Wij zullen hem volgen, waarheen hij ook trekt, en al is hij opgeblazen door de overwinningen, op zoovele fiere volkeren behaald, de Gothen weten toch ook met hoogmoedigen te kampen." De aanzienlijkste Gothen juichen dit antwoord van hun' vorst toe; het volk volgt verheugd hun voorbeeld na. Allen gevoelen begeerte naar den strijd, en met onstuimig verlangen ziet men naar de Hunnen uit. Een groot leger der West-Gothen gaat op marsch onder bevel van Theoderik in persoon, die door zijne beide oudste zonen, Thorismund

Digitized by Google

en Theoderik, vergezeld werd, terwijl hij het bewind over zijn rijk aan de vier anderen in handen stelde.

In 't leger van Aëtius, opperbevelhebber der West-Romeinsche krijgslieden, bevonden zich Franken, Sarmaten, bewoners van Armorica (Bretagne), Bourgondiërs, Saksen, alsmede andere Celten of Germanen als hulptroepen. Zoo was het veelsoortig leger tezamengesteld, dat Aëtius en Theoderik aanvoerden en dat voor de scharen der Hunnen geenszins behoefde onder te doen. De West-Gothen en de Romeinen vereenigden zich op de Catalaunische velden, die 100 Gallische mijlen (*leuga* heet zulk eene mijl), elk 1500 schreden lang, en 70 breed zijn. Dus was die uitgestrekte vlakte gevuld met tallooze dappere mannen, die gereed stonden elkander niet met listen, maar met het zwaard te dooden. Welke oorzaak kon er voor die groote beweging bestaan? Welke reden wapende zoovele krijgslieden tegen elkander? De toomelooze hartstogt en waanzin van één man doet duizenden omkomen, en op den wenk van een trotschen koning wordt in één oogenblik verdelgd al wat de natuur in eene reeks jaren heeft voortgebracht.

Op 't gerucht van de nadering van Attila's horden had Sangibanus, koning der Alanen, verschrikt voor 't geen de naaste toekomst kon opleveren, in 't geheim onderhandelingen aangeknoopt met den aanvoerder der Hunnen, en beloofde hem de stad Orléans, in welker nabijheid hij met zijne troepen stond, over te leveren. Dit booze plan werd echter voorkomen door Theoderik en Aëtius, die de bovendien met nieuw-aangelegde werken versterkte stad ter hulp snelden en de Hunnen beletten ze te vermeesteren. Attila, door dit ongeval ontmoedigd, besloot door middel van zijne waarzeggers de toekomst uit te vorschen. Deze, na volgens hunne gebruiken nu eens ingewanden van schapen, dan weer de rigting van de aderen dezer dieren en hunne ontvleeschte beenderen in oogenschouw genomen te hebben, verklaarden, dat de Hunnen de nederlaag zouden ondergaan, maar voegden er dit troostvolle woord bij,

Digitized by Google

dat het opperhoofd der vijanden zou sneuvelen. Meenende, dat die benaming „opperhoofd" op Aëtius betrekking had, rustte Attila zich volvaardig tot den strijd, overtuigd, dat de dood van dien geduchten tegenstander, die al zijne ontwerpen in den weg stond, ook ten koste eener nederlaag van zijne eigene troepen, niet te duur gekocht was. Maar uit bekommering over den afloop droeg hij tevens zorg het sein tot den slag niet vóór het negende uur van den dag, d. i. omstreeks drie uur van den namiddag, te geven, opdat de nederlaag niet onherroepelijk mogt zijn en de invallende nacht de kampende partijen kon scheiden.

Tusschen de beide legers bevond zich eene zacht hellende hoogte, die de beide legerhoofden wenschten te bezetten, daar zij ruim uitzigt en ligt eenig voordeel aan hem aanbood, die ze in bezit had. Attila zendt er eenige afdeelingen van de zijnen heen; maar hem voorkomen Aëtius en Thorismund, Theoderiks zoon, die den heuvel 't eerst bestijgen en er de Hunnen afwerpen. Thans naderde het beslissende oogenblik. In 't leger der bondgenooten stond Theoderik met de West-Gothen aan den regtervleugel, terwijl Aëtius met de Romeinen den linkervleugel vormde. In 't centrum plaatsten zij Sangibanus met zijne Alanen, en lieten hem, op wien men weinig vertrouwen stelde, door getrouwe manschappen omsingelen en gadeslaan. Geheel anders was het leger der Hunnen in slagorde geschaard. In 't midden stond Attila met zijne dappere Hunnen, alsof hij er meer aan dacht zich voor het aanstaande gevaar te beveiligen dan te overwinnen. Op de vleugels plaatste hij de onderscheidene volkeren, die zijne oppermagt huldigden. Onder hen muntte het leger der Oost-Gothen uit, dat door drie broeders uit het geslacht der Amalen, Walamir, Theodemir en Widemir, werd aangevoerd en den linkervleugel uitmaakte. Ook zag men hier Ardarik, den dapperen koning der Gepiden, dien Attila dikwijls om raad vroeg, ter regterzijde. Gelijk de koning der

Digitized by Google

Hunnen Ardarik wegens zijne trouw en schranderheid met zijn vertrouwen vereerde, zoo trok hij ook Walamir, den rondborstigen en liefelijk sprekenden koning der Oost-Gothen, die steeds te regter tijd wist te zwijgen, ver boven anderen onder de schaar der onderworpene koningen voor. De overige stamhoofden stonden doorgaans, als trawanten, op een' afstand, wachtten op een teeken van den geduchten Attila, en plaatsten zich op den eersten wenk bevende voor hem, ten einde, zonder morren, zijne bevelen ten uitvoer te brengen.

Intusschen achtte Attila, de verslagenheid zijner troepen na het boven vermelde nadeel ziende, het doelmatig zijn leger in dezer voege door eene aanspraak op te wekken: „ik zou in mijne eigene oogen eene dwaasheid begaan, indien ik u, na de op zoovele volkeren behaalde overwinningen en nadat gij reeds zulk een groot deel der wereld onderworpen hebt, met woorden kwam aanvuren, even als of gij niet wist, wat vechten is. Die voorzorg laten wij aan een jongen aanvoerder of aan een onervaren leger over: zij is u, even als mij, onwaard. Inderdaad, welke gewoonte is u eigen, behalve die van den oorlog? En wat is den dapperen man aangenamer dan met het zwaard in de vuist wraak te zoeken? Wel is het eene groote weldaad, door de natuur geschonken, het naar wraak dorstend gemoed te bevredigen. Laten wij den vijand dan wakker aantasten: de stoutmoedigste is altijd de aanvallende partij. Versmaadt die zamengeraapte, uiteenloopende natiën: het is een kenmerk van vrees, bij verdediging zijn vertrouwen op een bondgenootschap te stellen. Ook heeft de angst, zoo als gij ziet, hen reeds vóór den aanval vermeesterd: zij willen de hoogten bereiken; zij haasten zich heuvels te bezetten, die hen niet zullen beveiligen, en weldra zullen zij zekerheid in de vlakte komen zoeken. Wij allen weten, hoe zwaar het den Romeinen valt hunne zoo ligte wapenen te dragen; niet de eerste de beste wonde, maar het stof alleen drukt hen ter neer. Veracht hen en valt hunne onbewegelijke drommen aan,

Digitized by Google

wanneer zij, met de schilden boven 't hoofd, digt aaneengesloten geschaard staan; gaat op de Alanen en de West-Gothen los. Op dat punt, waar zich de grootste kracht van den vijand bevindt, moeten wij eene spoedige zege zoeken. Wanneer de zenuwen zijn afgesneden, vallen de leden uiteen, en een ligchaam, waaraan de beenderen ontrukt zijn, kan zich niet staande houden. Uw moed herleve alzoo. Spreidt uwe gewone woede ten toon. Toont als ware Hunnen uwe vastberadenheid en de deugdelijkheid uwer wapens; dat de gekwetste niet ruste, eer zijn tegenstander geveld zij; dat hij, die onverlet is, zich in het bloedbad v. . zijn' vijand verlustige. Wie bestemd is om te leven wordt door geen' pijl getroffen; hem, die moet sneven, achterhaalt het noodlot, zelfs te midden der rust. Waarom zou toch de fortuin de Hunnen tot overwinnaars van zoovele volkeren gemaakt hebben, zoo niet om hen in de vreugde van dezen slag in te leiden? Waarom zou zij onzen voorvaderen den toegang tot het moeras Maeotis opengesteld hebben, die gedurende een zoo groot aantal eeuwen onbekend en gesloten was? Ik bedrieg mij niet in den loop der gebeurtenissen: dit is het slagveld, dat zooveel tot dusver genotene voorspoed ons nog heeft beloofd, en deze zamengeraapte hoop zal den aanblik der Hunnen geen oogenblik kunnen weerstaan. Ik zelf zal de eerste werpspies slingeren, en indien iemand rustig kan blijven, waar Attila strijdt, is hij reeds dood."

Door deze woorden ontvlamd, grijpen allen den vijand aan. Toen begon een verwoede, wisselvallige, hardnekkige, bloedige slag, waarvan de oudheid de wedergade niet heeft te boek gesteld, en hem, die dit verwonderlijk tooneel niet aanschouwd heeft, zal in zijn geheele leven nimmer zulk een schouwspel voorkomen. Men streed man tegen man. Indien men oude lieden gelooven mag, deed het bloed der gesneuvelden de schier uitgedroogde beek, die de vlakte doorstroomde, plotseling tot een stroomaanzwellen en vonden de gekwetsten er, om hunnen dorst te lesschen, slechts een afschuwelijken en vergiftigden drank,

Digitized by Google

die hun welhaast den dood berokkende. De strijd nam een' aanvang op den regtervleugel der Romeinen en dus op den linkervleugel van Attila: West-Gothen kampten tegen Oost-Gothen, broeders tegen broeders. De hoogbejaarde koning Theoderik reed langs de gelederen zijner soldaten, hen met gebaren en woorden aanmoedigende, toen hij eensklaps van zijn paard stortte en in het drukke krijgsgewoel door de zijnen vertreden werd. Sommigen willen daarentegen, dat hij door Andagis, een' Oost-Gothischen edele, met een' pijldoorboord is.

Dit was alzoo de vervulling van de dubbelzinnige voorspelling der waarzeggers. In weerwil van den dood van Theoderik vielen de West-Gothen, slechts voor een oogenblik in verwarring gebracht door den aftogt der Alanen, die het slagveld verlieten, met zooveel onstuimigheid op de Hunnen zelve aan, dat Attila, wiens leven zelfs een oogenblik in gevaar verkeerde, met zijne troepen terugtrok binnen zijne legerplaats achter de omheining van wagens, waarmede hij ze versterkt had. Hoe zwak die borstwering ook was, verdreef een hagelbui van pijlen den aanvallenden vijand toch vandaar. Intusschen viel de nacht in en werd het zoo duister, dat men vriend noch vijand kon onderscheiden. Thorismund, van den heuvel, vanwaar hij de vijanden in den beginne verjaagd had, neergedaald, om zich bij zijne legerafdeeling aan te sluiten, stiet, eer hij het bemerkte, op de wagens der Hunnen, waar hij, met pijlschoten ontvangen, aan 't hoofd gewond en van 't paard geworpen werd. Zijne krijgsknechten redden hem echter, door hem uit het gevecht te brengen, van een wissen dood. Ook Aëtius zwierf, van de zijnen gescheiden, eenigen tijd te midden van de vijanden rond, vreezende, dat den West-Gothen iets rampspoedigs bejegend was, zonder te weten, dat zij het overwigt in den slag gehad hadden. Ten laatste bereikte hij de legerplaats der West-Gothen en bracht met hen het overige van den nacht al wakende onder beschutting der schilden door.

Digitized by Google

Met het aanbreken van den volgenden dag bescheen de zon eene vlakte, met lijken bezaaid. Honderd zestig duizend dooden bleven er, naar men zegt. Desniettemin kwam alles, wat de Romeinen en hunne bondgenooten van de uitkomst van den slag wisten, hierop neer, dat Attila een groot verlies had moeten ondergaan: dit bleek ten duidelijkste uit zijn overhaasten en verwarden aftogt. Toen zij evenwel zagen, dat hij zich hardnekkig binnen de wallen zijner legerplaats hield, besloot men hieruit, dat hij zichzelven als verwonnen erkende. Maar de koning der Hunnen, hoewel verschanst achter de wagens, leide geenerlei neerslagtigheid of vrees aan den dag: uit het midden zijner legerplaats klonk trompetgeschal en wapengekletter, alsof hij met een onverwachten aanval dreigde. Gelijk een leeuw, door de jagers omsingeld, met groote schreden den ingang van zijn hol doorloopt, zonder dat hij er op los durft springen, en de omstreek door zijn gebrul verschrikt, zoo deed de overmoedige koning der Hunnen, uit de omheining zijner legerwagens, zijne overwinnaars hevig ontstellen. De Romeinen en de Gothen beraadslaagden, wat te doen met den overwonnen Attila. Na lang beraad kwamen zij overeen hem te blokkeren en op die wijze af te matten, zonder hem, door 't aantasten der legerplaats, gelegenheid tot weerwraak te verschaffen. Men verhaalt, dat hij in dien wanhopigen toestand een ontzaggelijken hoop zadels, op de wijze van een' brandstapel, liet oprigten, met het voornemen hem in brand te steken en zichzelven in de vlammen te storten, indien de vijand zijne legerplaats mogt binnendringen, opdat niemand zich over eene wonde, hem toegebracht, kon verheugen, en de beheerscher van zooveel volkeren niet in de handen zijner vijanden geraakte.

Middelerwijl kwam Theoderik niet weder te voorschijn, om zich met de zijnen over de behaalde zegepraal te verheugen. Er liepen verschillende geruchten over zijne verdwijning: men meende, dat hij òf gesneuveld, òf gevangen genomen was. Men zocht hem allereerst, als een' dappere, op het

Digitized by Google

slagveld, en vond, na lang zoeken, zijn lijk onder een' hoop andere lijken bedolven. Op dit gezigt hieven de Gothen een' lijkzang aan, en droegen het ligchaam weg voor de oogen der Hunnen, die hen ook niet trachtten te storen. Thorismund, van zijne wonde genezen, leidde de plegtigheid van zijns vaders begrafenis, die de Gothen met luidruchtig gezang, met wapengekletter en wanklinkend geschreeuw vierden. Hij leidde ze als koning, want de Gothen hieven hem op een schild op, ten teeken dat men hem, in de plaats zijns vaders, tot die waardigheid had verkozen. Na de laatste eer aan zijn' vader bewezen te hebben, brandde hij, smartelijk aangedaan over 't verlies, dat hij had geleden, en door den hem eigen moed geprikkeld, van verlangen om den dood zijns vaders op 't overschot der Hunnen te wreken. Daarom raadpleegde hij Aëtius, wiens jaren en rijp verstand dit besluit wettigden, wat hem thans te doen stond. Aëtius vreezende, dat het Romeinsche rijk, na de geheele vernietiging der Hunnen, door de Gothen te zeer in 't naauw gebracht zou worden, ried hem, met het oog hierop, naar zijn land terug te gaan en zich in 't bezit van 't rijk zijns vaders te stellen. Hij stelde hem voor oogen, dat zijne te Toulouse achtergeblevene broeders ligtelijk, met de schatten van hun' vader, het rijk der West-Gothen konden vermeesteren, en dat hieruit waarschijnlijk een bloedige, welligt voor hem noodlottige, burgerkrijg zou voortkomen. Thorismund was zeer met dezen raad ingenomen, en achtte hem geheel tot zijn eigen nut gegeven, zonder te bedenken, dat Aëtius hierbij misschien ook zijne eigene belangen op 't oog had. Derhalve liet hij de Hunnen waar zij waren, en keerde naar de woonplaatsen zijns volks terug. Terwijl dit plaats greep, bleef Attila steeds binnen zijne legerplaats opgesloten. Wel had hij bespeurd, dat de Gothen afgetrokken waren, doch vermoedende, dat onder dien aftogt eene krijgslist verscholen was, nam hij zich zorgvuldig in acht. Toen hij later door de stilte, gevoegd bij

Digitized by Google

het lange wegblijven der Gothen, zekerheid kreeg van hun vertrek, barstte hij in vreugdegejuich los. Vervuld van de hoop op overwinning, herleefde de krachtige man en strekte zijne hand op nieuw naar de hem van oudsher bekende fortuin uit. Gebruik makende van de verdeeldheid zijner vijanden, waarop hij lang gehoopt had, brak hij op, en sloeg het beleg voor Aquileja. Reeds had dit beleg een geruimen tijd geduurd, en nog maakte men geene vorderingen, want de vesting werd door de beste troepen der Romeinen verdedigd, die wakker tegenstand boden. Het leger der Hunnen werd moedeloos, begon te morren, en wilde aftrekken. Terwijl Attila nu eens in de omstreken der stad wandelde en bij zichzelven overlegde, òf hij het beleg zou opbreken, òf voortzetten, zag hij eensklaps witte vogels, n. l. ooijevaars, die hun nest doorgaans boven op de huizen bouwen, tegen hunne gewoonte, hunne jongen naar 't veld brengen. Daar hij, als een scherpziend wigchelaar, hierin een gelukkig voorteeken meende te bespeuren, zeide hij tot de zijnen: „ziet die vogels, die een voorgevoel van de toekomst hebben en eene stad verlaten, welke op 't punt is van verwoest te worden. Dit worde door niemand voor ijdel gehouden." Deze opmerking deed den moed der Hunnen herleven. Zij tastten de stad met verdubbelde inspanning aan, vervaardigden nieuwe belegeringswerktuigen, voerden allerlei schutgevaarte aan, liepen met onstuimigheid storm en namen de stad welhaast in. Toen plunderden zij haar geheel uit, en verwoestten ze zóó, dat de nakomelingen er ter naauwernood de puinhoopen van konden ontdekken. Het innemen van deze stad maakte de Hunnen stouter. Nog niet verzadigd van het bloed der Romeinen, stortten zij zich op de omliggende steden, en verwoestten er alles te vuur en te zwaard. Attila wenschte zelfs op Rome los te trekken; maar volgens de getuigenis van Priscus rieden zijne eigene stamgenooten het hem af, niet uit

Digitized by Google

medelijden met Rome, maar omdat zij vreesden, dat het lot van Alarik, die na de verovering van Rome gestorven was, ook hunnen koning beschoren mogt zijn. Attila was in verlegenheid en weifelde tusschen 'gaan of niet gaan, toen een plegtig gezantschap, vredelievend gezind, uit Rome tot hem kwam. Bisschop Leo, het hoofd hiervan, trof hem met de overige gezanten niet ver van Mantua aan. De Hun ontving hem met voorkomendheid, en luisterde goedgunstig naar zijne woorden. Weldra trof Attila eene overeenkomst met het rijk, beval aan zijne horden alle vijandelijkheden te staken, en keerde naar gene zijde van den Donau terug. Nogtans was de geslotene overeenkomst niet veel meer dan een wapenstilstand, want Attila dreigde luide, dat hij naar Italië terugkeeren en er nog zwaarder verwoestingen aanrigten zou, indien men hem niet Honoria, zuster van keizer Valentinianus III, met het haar toekomende deel der keizerlijke schatten zond. Naar men zegt, had Honoria, die den koning der Hunnen lang te voren een' verlovingsring had doen toekomen, thans wegens eene heimelijke zamenspanning door haren broeder gevangen gehouden, Attila in 't geheim laten verzoeken, haar tegen haars broeders overmagt te komen beschermen. De dood belette den koning der Hunnen echter weldra, zijne bedreiging te vervullen.

Digitized by Google

GESCHIEDENIS DER VANDALEN VAN HET BEGIN HUNNER INVALLEN IN AFRIKA TOT DEN ONDERGANG VAN HUN RIJK.

In de laatste eeuwen van 't bestaan van 't West-Romeinsche rijk, toen het de eene zijner provinciën na de andere verloor, bleef de noordkust van Afrika door hare afgeslotene ligging, met Brittannië, 't langst vrij van de invallen der Germaansche volkeren. Slechts van enkele weinigbeteekenende strooptogten vindt men in de bronnen dier tijden gewag gemaakt. Zoo goed scheen Afrika voor alle aanvallen der Germanen beveiligd, dat vele aanzienlijke lieden, gelijk Augustinus in een paar zijner brieven meldt, er uit Italië en Spanje met hunne schatten heen vlugtten. Toch toefde ook dit werelddeel de stortvloed, die alle landen der oude wereld achtereenvolgens overstroomde. De taak om Afrika te overheeren was weggelegd voor de Vandalen, een' tak van den stam der Gothen, die, na zich een tijdlang in de Donaulanden opgehouden te hebben, eerst naar Gallië en vervolgens naar Spanje getogen waren. Hier gekomen, streden zij zoo gelukkig zoowel tegen de Romeinen als tegen verschillende Germaansche stammen, dat zij weldra het magtigste volk van Spanje werden. Gemakkelijk breidden zij zich van hunne

Digitized by Google

woonplaatsen in Andalusië verder naar zee uit. In 425 grepen zij de Balearische eilanden aan, verwoestten Carthagena en Sevilla, en deden een gelukkigen strooptogt op de kust van Afrika.

Staking der veroveringen was niet te verwachten, daar de ongetemde kracht der Germanen geene bevrediging vond binnen de enge grenzen van een vast rijk. Bovendien achtten de Vandalen zich, volgens hunne eigene getuigenis, geroepen om de strafgerigten Gods aan de ontaarde inwoners der Romeinsche wingewesten te voltrekken. In denzelfden zin als Attila, de konig der Hunnen, zich den geesel Gods noemde, antwoordde Genserik den stuurman, die hem eens bij het varen uit de haven van Carthago vroeg, waarheen hij den steven moest wenden: „naar hen, op wie God vertoornd is." Onder zulke omstandigheden was er ter naauwernood eene aanleiding noodig om uit vlugtige strooptogten een opzettelijken veroveringstogt te doen voortkomen; maar ook hieraan ontbrak het niet.

Destijds was Bonifacius landvoogd van Afrika, een man, wien de geschiedschrijver Procopius (1) wegens zijne dap-

---

(1) Procopius werd op den veldtogt tegen Perzië als *assessor* (bijzitter) of *ξύμβουλος* (raadgever) aan Belisarius toegevoegd, en vergezelde hem vervolgens ook in den Vandaalschen en in den Oost-Gothischen oorlog. Hij, die dit ambt bekleedde, moest, op 't verlangen van den veldheer, in regtszaken onderzoek instellen en dezen zijn advies mededeelen, zonder echter zelf eene beslissende uitspraak te kunnen doen. Behalve een paar andere geschriften heeft Procopius de drie oorlogen, die hij beleefde en van nabij zag, in 't Grieksch beschreven. Het spreekt van zelf, dat het grootste gedeelte van dit werk, met name dat over den *Vandaalschen* en den *Gothischen oorlog*, als het verhaal van een' ooggetuige, die in 't hoofdkwartier van Belisarius en te Constantinopel uitnemende gelegenheid had om de gebeurtenissen van nabij te leeren kennen, hoog te waarderen is en verre te stellen boven die hoofdstukken, waarin hij uit andere schrijvers putte.

Digitized by Google

perheid en ondervinding in krijgszaken onder de laatste der Romeinen telt. Evenzeer als door zijne trouw aan de keizerinmoeder Placidia en aan den jongen keizer Valentinianus III maakte hij zich door 't beheer van zijn wingewest beroemd. Terwijl de inwoners van de overige provinciën de Romeinsche overheidspersonen en soldaten, die hen moesten beschermen, niet minder vreesden dan de vijanden zelve, wist Bonifacius zijn leger de krijgstucht te doen eerbiedigen. Ook roemt men zijne regtgeloovigheid en vroomheid. Toen hij na den dood zijner eerste gemalin een klooster wilde betrekken, ried hem zijn vriend Augustinus: „liever in de wereld te blijven voortleven, want hij kon God, beter dan door afzondering, dienen door dat, wat hij in 't volbrengen zijner ambtsverrigtingen voor de kerk deed." Bij gelegenheid dat Bonifacius eens naar 't keizerlijke hof gereisd was, kwam hij er in aanraking met den man, die zich alleen voor geregtigd kon houden nevens hem gesteld te worden. Dit was Aëtius, die, hoewel uitstekend als veldheer, tevens geoefend was in de kunst van onderhandelen, en het hierom ook geenszins versmaadde, de ruwe volkeren door middel van verdragen naar zijn' wil te leiden. Boven alle barbaren waren de Hunnen hem persoonlijk toegedaan. In trouw en gehechtheid aan 't geslacht des keizers kon hij zich echter niet met Bonifacius meten. Daarom haatte en vreesde Aëtius hem. Juist te dier tijde gaf Placidia Bonifacius schitterende blijken van hare gunst. Natuurlijk zochten Aëtius en zijne partij hem daarentegen ten val te brengen: zij belasterden hem dus, na zijn vertrek van 't hof, bij de keizerin, alsof hij zich een onafhankelijk gebied in Afrika wilde verwerven. Ten einde een bewijs van Bonifacius' trouweloosheid te bekomen, sloeg men aan de keizerin voor hem naar Rome te ontbieden, veinzende dat hij, zich zijner schuld bewust, vermoedelijk niet zou verschijnen en dus genoodzaakt zou worden vóór den tijd als verrader op

Digitized by Google

te treden. Placidia liet zich door de leugenaars overreden en riep Bonifacius tot zich. Aëtius had niet verzuimd zijn' vijand tevoren onder den schijn van vriendschap te berigten, dat de keizerin met het plan omging hem uit den weg te ruimen, en hem te doen verstaan, dat de waarheid van dit berigt hieruit zou blijken, dat men hem binnen kort, zonder oogenschijnlijken grond, aan 't hof ontbieden zou. Toen dit nu werkelijk geschiedde, twijfelde Bonifacius niet aan de waarheid dier tijding, en rustte zich tot zelfverdediging toe.

Daar hij evenwel spoedig begreep, dat hij alleen niet tegen 's keizers magt bestand was en, bij eene reis naar Rome, alle hoop op redding moest opgeven, besloot hij bij de Vandalen hulp te zoeken. Toen schreef Augustinus, vurig wenschende de zaak in vrede bij te leggen, zijn beroemden brief aan Bonifacius. Na aangetoond te hebben, hoe de landvoogd allengs in zijn' ijver voor de eere Gods verflaauwd was, vervolgt hij op deze wijze: „Wel zegt gij, dat gij de billijkheid voor u hebt; — hierover matig ik mij geene uitspraak aan, omdat ik beide partijen niet kan hooren — maar hoe het ook hiermede mag gelegen zijn, kunt gij ontkennen, dat gij in deze verlegenheid geraakt zijt, doordien gij de goederen dezer wereld aangehangen hebt? Thans moet gij aan de hebzucht en wreedheid uwer aanhangers toegeven, en maakt u tot medepligtige hunner euveldaden. Het land, dat op uwe bescherming vertrouwde, is aan de invallen der Mooren ten prooi. Gij voert hiertegen aan, dat dit ten laste van hen komt, die uwe diensten met kwaad voor goed vergolden hebben. Maar let op de zaak, die gij niet met de menschen, maar met God te vereffenen hebt, want gij moet duchten Christus te beleedigen. Zie op hem, die zooveel goeds gedaan en zooveel kwaads geleden heeft. Hebt gij dus van het Romeinsche rijk iets goeds, zij het dan aardsch en kortstondig, ondervonden, vergeld goed met goed; is u daarentegen iets kwaads ten deel gevallen,

Digitized by Google

vergeld geen kwaad met kwaad. Doch welligt zegt gij: „„wat zal ik in zulk een neteligen toestand beginnen?”” In geval gij van mij raad naar de wereld verlangt, hoe gij uw kortstondig geluk in veiligheid zult brengen en uwe tegenwoordige magt kunt behouden of vermeerderen, weet ik niet, wat te zeggen, want wie kan voor onzekere dingen zekeren raad geven? Indien gij mij echter vraagt en bezield zijt met den geest Gods, die zelf getuigt: „„wat baat het een' mensch, zoo hij de geheele wereld gewint, en zijner ziel lijdt schade?”” dan geef ik u dezen raad: „„heb de wereld niet lief, noch hetgeen in de wereld is: zoo iemand de wereld liefheeft, de liefde des Vaders is niet in hem. De wereld gaat voorbij, en hare begeerlijkheid; maar die den wil van God doet, blijft in eeuwigheid.”” Overwin de begeerlijkheden, waarmede gij de wereld liefhebt; doe boete voor uwe begane zonden. Bid echter, om uit uwe nooden gered te worden, met den psalmdichter: „„Heer, bevrijd mij uit mijne nooden.”” — Maar alles was te vergeefs; de ergernis over den ondank der regering en de zorg voor zijne eigene zekerheid dreven Bonifacius op de eens betreden gladde baan voort. Ook schijnt zijne gehechtheid aan het katholiek geloof, die hem anders misschien van eene verbindtenis met de Ariaansche Vandalen afkeerig gemaakt had, destijds verzwakt geweest te zijn. Althans huwde hij, ongeveer gelijktijdig met zijne reis naar Italië, Pelagia, eene vrouw, die het Arianismus beleed. Welligt werd ook hierom de uit dit huwelijk gesprotene dochter, hoewel Pelagia zelve later de katholieke geloofsbelijdenis aannam, door den doop bij de Arianen ingelijfd. — Om kort te gaan, Bonifacius wendde zich tot de Vandalen, die in Spanje waren, en werkte hun voortrukken naar Afrika in de hand.

Terzelfder tijd had bij dit volk eene verandering plaats gegrepen: koning Gunderik was gestorven en Genserik in zijne plaats gekomen. Ofschoon hij een bastaardbroeder van den overleden koning was, volgde Genserik hem desniettemin

Digitized by Google

op den troon, terwijl Gunderiks wettige, maar nog onmondige zonen ter zijde geschoven werden. Genserik was, blijkens eene plaats uit Jornandes, middelmatig van grootte en ging (even als Timur) ten gevolge van een' val met zijn paard aan één voet kreupel. Zijn diep nadenkende geest uitte zich slechts in weinige woorden; hij versmaadde de zwelgerij, maar liet zich door toorn en hebzucht beheerschen. Een bijzondere aanleg was hem eigen om vreemde volkeren voor zich te winnen en naar zijn' wil te besturen. Den alzoo verkregen invloed wendde hij maar al te vaak aan om het zaad der tweedragt en van den haat met milde hand te strooijen. Met persoonlijke dapperheid in den oorlog paarde hij groote vaardigheid in 't aanwenden van krijgslisten en eene uitstekende vastberadenheid en énergie, zoodat hij, gelijk een Grieksch schrijver opmerkt, eene daad sneller volvoerde dan een ander ze beraamd had. Vroeger moet hij katholiek geweest en eerst bij 't aanvaarden der regering tot het Arianismus overgegaan zijn. Een' barbaarsch koning, met zulke gaven des geestes toegerust, moest eene gelegenheid tot nieuwe krijgsdaden natuurlijk hoogst welkom zijn, te meer daar dit het beste middel was om mogelijke onlusten, die uit de troonsbeklimming van een' bastaardbroeder konden voortkomen, tegen te gaan. In Mei 429 stak Genserik daarom, ten gevolge van Bonifacius' aanzoek, met zijn geheele volk naar Afrika over. Talrijk was dit heir niet, want een gelijktijdig schrijver zegt, dat de Vandalen destijds, met inbegrip der grijsaards, jongelingen, kinderen en slaven, slechts 80,000 man sterk waren. Ook bestond die krijgsmagt niet alleen uit Vandalen, maar ook uit andere barbaren, b. v. uit Alanen, die zich aan de drommen der Vandalen aansloten.

Naauwelijks waren de Vandalen in Afrika geland, of hun bondgenoot Bonifacius verzoende zich weder met Placidia. Zij toch had eenige boezemvrienden van den landvoogd, van wier trouw ook zij zich overtuigd hield, naar Carthago ge-

Digitized by Google

zonden, ten einde den vrede te herstellen en het misverstand uit den weg te ruimen. Hun legde Bonifacius den brief van Aëtius voor, ten bewijze dat zijn opstand niet anders dan wettige zelfverdediging geweest was. Placidia, hierover verbaasd, schonk hem volledige vergiffenis uit hoofde van het bedrog, dat Aëtius jegens hen beiden gepleegd had. Thans op nieuw met het rijk verzoend, spaarde Bonifacius ook geene moeite om het begane onregt weder goed te maken. Door gebeden en ruime beloften trachtte hij Genserik te bewegen om Afrika te verlaten. Doch vruchteloos. Veeleer merkten de Vandalen de veranderde zienswijze van Bonifacius als trouweloozen meineed aan en begonnen onmiddellijk *alle* Romeinen op bloedige wijze te beoorlogen. Alles verwoestten zij te vuur en te zwaard. De steden lagen toen grootendeels open, weshalve zij wijd en zijd niet den minsten tegenstand ontmoetten. Steden, dorpen en landgoederen werden een prooi der vlammen; de inwoners, van alle have beroofd, werden deels door het zwaard geveld, deels in slavenketenen gesmeed en medegevoerd. Hen, die hun heil in de vlugt zochten, wachtte in hunne schuilhoeken een ellendige dood, 't gevolg van allerlei ontbering. Bovenal hadden de barbaren het op de geestelijkheid gemunt: alle kerken en kloosters werden vernield, priesters en nonnen gedood of onder verschrikkelijke mishandelingen tot slaven gemaakt. Dit lot trof de geestelijke voorgangers der gemeenten des te eerder, daar het hun, volgens 't gebod van Augustinus, die toen bisschop was te *Hippo Regius*, ten n. o. van Cirta aan zee, eerst dan geoorloofd was hunne kerken te verlaten en te vlugten, wanneer hunne diensten niet meer verlangd werden, d. i. wanneer ieders gemeente zich in veiligheid gesteld had.

Vol begeerte om aan al die gruwelen een einde te maken rukte Bonifacius eindelijk met zijne krijgsmagt tegen de Vandalen op. Weldra kwam het tot een' veldslag, die echter

Digitized by Google

ongelukkig voor de Romeinen afliep, zoodat Bonifacius binnen de muren van Hippo Regius eene toevlugt moest zoeken. De Vandalen lieten niet lang op zich wachten; in Junij 430 verschenen zij voor de muren. Maar de stad werd kloekmoedig verdedigd. Bonifacius, wiens leger uit goedgeoefende manschappen bestond, deed alles, wat een' beleidvol en moedig aanvoerder past, en zonder twijfel droeg de tegenwoordigheid van Augustinus en van andere vrome mannen, die zich bij hem bevonden, er veel toe bij om de geestdrift en standvastigheid, onder de bevolking en de bezetting beide, staande te houden. Ongelukkig stierf de kerkvader reeds in de derde maand van 't beleg. Terzelfder tijd deden de Vandalen zulke verwoestende strooptogten in alle gewesten van Noord-Afrika, dat er, nog bij het leven van Augustinus, van de vele bisschopszetels in Afrika slechts drie gevonden werden, waarvan de eene steen op den anderen gebleven was, n. l. *Cirta* (Constantine), *Carthago* (Mersa) en *Hippo Regius*. Intusschen bleef de moed der verdedigers van de laatstgenoemde stad niet onbeloond. Nadat de Vandalen veertien maanden voor de stad gelegen en, zonder eenig goed gevolg, beurtelings geweld en onderhandelingen beproefd hadden, gaven zij ten laatste, door gebrek gedwongen, de onderneming op. Kort daarna kreeg Bonifacius uit Rome en uit Byzantium, waar men ongetwijfeld ook voor de Afrikaansche bezittingen van 't Oost-Romeinsche rijk bezorgd begon te worden, aanzienlijke versterking. De troepen uit Byzantium werden door Aspar aangevoerd. Stout op deze hulptroepen, waagde Bonifacius een tweeden slag, die echter, evenmin als de eerste, aan de verwachting beantwoordde. Nu lieten de beide veldheeren, wien het alleen mogelijk geweest was de Vandalen nog eenigermate te stuiten, het ongelukkige land aan zichzelf over: Aspar keerde naar Byzantium, Bonifacius naar Placidia terug, waar hij met schitterende eerbewijzen overladen werd, maar kort daarna overleed.

Digitized by Google

Inmiddels lag Afrika hulpeloos aan de voeten van Genserik, die, gedachtig aan de wisselvalligheid der menschelijke zaken, thans veel gematigdheid aan den dag legde. Derhalve kwam de vrede in 435 tot stand. Bij dien vrede werd den Vandalen dat deel van Afrika, dat zij tot dusverre veroverd hadden, voorloopig afgestaan, waarschijnlijk Byzacena, een gedeelte van 't wingewest Carthago, — maar niet de stad zelve — en het oostelijke deel van Numidië, daar deze streken steeds het middelpunt der Vandaalsche heerschappij bleven. Hiervoor moesten de Vandalen beloven het Romeinsche rijk niet verder aan te grijpen en eene jaarlijksche schatting te betalen. Waarschijnlijk besloot Genserik des te gereeder tot het aannemen dezer voorwaarden, omdat zijn volk een vernieuwden strijd met de beide Romeinsche keizerrijken ter naauwernood zou kunnen doorstaan en het dringend een' tijd van rust behoefde, ten einde zijne krachten te herstellen. Ook zal hij bedacht hebben, dat het toch in zijne magt stond, zoodra het hem gelegen kwam, de vijandelijkheden weder te beginnen. Althans gebeurde dit. Gebruik makende van de zorgeloosheid zijner vijanden, rukte hij te midden van den vrede op *Carthago* aan en nam de stad in Oct. 439 bij verrassing in. Vreesselijk werd hier gewoed. Wat men aan geld of kostbaarheden bezat, moest afgegeven worden; vele inwoners, inzonderheid de edelen en de geestelijken, werden gedood, verbannen of tot den slavenstand vernederd. De katholieke kerken werden van 't kostbare vaatwerk beroofd, vernield of den Arianen ingeruimd. Na deze verovering duurde de oorlog tusschen de Romeinen en de Vandalen nog jaren lang voort, hoewel hij niet zoozeer in Afrika als wel in andere gewesten van 't West-Romeinsche rijk gevoerd werd. Van nu aan begon Genserik eene reeks strooptogten, die èn andere provinciën èn vooral Italië zelf met verderf en ondergang bedreigden. Bij herhaling rigtte hij op Sicilië verwoestingen aan, en zoo groot was de dunk, dien hij van zijne magt koesterde, dat hij zich

Digitized by Google

destijds „koning van land en zee" noemde. Echter hing hem nog een groot gevaar boven 't hoofd. Onverwachts landde op Sicilië een groot leger, dat het Oost-Romeinsche rijk ter ondersteuning van Valentinianus III zond, maar dat, na dit eiland gedurende eenigen tijd meer tot last dan tot nut verstrekt te hebben, onverrigter zake weer aftrok. Van dien bijstand verstoken, zag Valentinianus zich gedwongen in 442 een tweeden vrede te sluiten, waarbij hij voor goed van de bovengenoemde landen, alsmede van de stad Carthago, afzag en het gebied der Vandalen als een zelfstandig rijk erkende.

De thans invallende rusttijd werd door nieuwe moeijelijkheden gekenmerkt. Ontevreden over de verdeeling van 't veroverde land, smeedden verscheidene Vandaalsche edelen eene zamenzwering tegen hun' koning, die evenwel ontdekt werd. Ten einde een afschrikkend voorbeeld te stellen, liet Genserik nu een zoo groot aantal aanzienlijke Vandalen ter dood brengen, dat hij hierdoor meer lieden verloor dan een ongelukkige oorlog hem zou gekost hebben. Nog grooter gevaar bedreigde den koning, en met hem het geheele volk, van een anderen kant. De beleediging, die hij het koninklijke geslacht der West-Gothen had aangedaan (zie blz. 12), riep om wraak. Ligt had dit volk, met de Romeinen vereenigd, Genserik zijne euveldaad zwaar kunnen doen boeten; maar de listige behendigheid, waarmede hij dreigende rampen van zich afwendde, liet hem ook nu niet in den steek. Op zijn' aandrang kwam Attila, koning der Hunnen, opdagen, om een begin te maken met zijn verschrikkelijken togt. Middelerwijl lieten de Vandalen zich sedert den dood van keizer Valentinianus III in 455 op nieuw krachtig gelden. 'S keizers moordenaar Maximus besteeg zelf den troon en nam de keizerin-weduwe Eudoxia tot gemalin. Genserik achtte zich thans ontslagen van alle verpligtingen, die de met den vorigen keizer geslotene vrede hem oplegde, en rustte zich tot een' togt naar Italië toe. Op dit voor den ko-

Digitized by Google

ning der Vandalen zoo uitermate gewenschte tijdstip moet — zoo als sommige schrijvers melden — een bode van Eudoxia heimelijk voor hem verschenen zijn, die in last had Genserik in naam der keizerin te verzoeken, haar en het Romeinsche rijk van den dwingeland, die haren man vermoord had, te bevrijden en niet te gedoogen, dat zijn bondgenoot Valentinianus, op zoo onwaardige wijze geveld, ongewroken bleef. Genserik landde hierop met eene groote vloot in Italië, en rukte tegen Rome op. Hier was alles in de grootste ontsteltenis. Vele van de voornaamsten en van 't volk vloden; de zwakke Maximus, wien, naar de getuigenis van een' geschiedschrijver dier dagen, reeds op den eersten avond na de krooning de last der regering te zwaar viel, waagde geene poging van verzet, maar wilde zelfs de vlugt nemen. Daarin werd hij echter verhinderd door een oproer van 't volk en van de soldaten, die hem doodden, zijn ligchaam vaneenreten en de verstrooide ledematen in den Tiber wierpen. Op den derden dag na den moord trokken de Vandalen de stad binnen, en plunderden ze veertien dagen lang. De schatten en sieradiën des keizers werden geroofd; het heilige vaatwerk uit den tempel van Jeruzalem, vroeger door Titus naar Rome gevoerd, werd naar Afrika overgebracht. Zelfs beroofde men den tempel op het Capitolium van de helft van het zwaar vergulde koperen dak, waarmede Domitianus het versierd had. Naar 't schijnt ondervond de stad zelve geene andere plaag dan de plundering, behalve dat er eenige gebouwen verbrandden. Wel sleepten de barbaren een groot aantal gevangenen, die zich door ligchaamsschoonheid of kunstvaardigheid onderscheidden, benevens de keizerin Eudoxia met hare beide dochters mede. De geheele buit, menschen en schatten, werd ingescheept en bereikte zonder hindernis het strand van Afrika met uitzondering van één vaartuig, met standbeelden bevracht, dat schipbreuk leed en geheel verging. Na dien voorspoedigen togt strekte Genseriks gebied zich van Cyrene

Digitized by Google

tot den Atlantischen Oceaan uit, daar de inwoners der gewesten, die bij 't leven van Valentinianus nog aan 't Romeinsche rijk gehoorzaamd hadden, zich na diens dood onder 't juk van den geduchten barbaar moesten krommen.

Van nu aan hadden de Vandalen weinig of niets meer van de West-Romeinsche keizers te vreezen, ofschoon zij, vooral door hunne menigvuldige strooptogten, van tijd tot tijd nog wel eens met dezen of genen hunner in vijandelijke aanraking kwamen. Des te ernstiger spanden de Oost-Romeinsche keizers, wier gewesten van diezelfde togten veel te lijden hadden, sinds dien tijd hunne krachten tegen den gemeenschappelijken vijand in. Echter vermogten ook zij Genserik weinig nadeel toe te brengen. In 475 sloten zij dus met hem een' vrede, die de „eeuwige vrede" genoemd wordt en die tot de tijden van Justinianus stand hield. Twee jaren later stierf de alom gevreesde, hoogbejaarde veroveraar van Afrika den 25sten Jan. 477, in vrede met al de vijanden, die hij gedurende zijn geheele leven bestreden had, na eene regering van vijftig jaren. Geen barbaarsch koning uit die tijden heeft zijn leven lang met zulk eene kracht geheerscht, een zoo groot rijk gegrondvest en al zijne vijanden zoo zegevierend weerstaan, want de laatste levensjaren van Attila, met wien men hem alleen zou kunnen vergelijken, beantwoordden geenszins aan 't begin zijner regering. Trouweloosheid is het hoofdgebrek, dat Genserik verweten wordt, en al is men niet geneigd hem hiervan vrij te pleiten, zoo moet men toch, om billijk te zijn, bedenken, dat wij hem slechts uit de berigten zijner vijanden kennen, en dat op de trouw der overige barbaren, die destijds het Romeinsche rijk overheerden, ook niet zeer te roemen valt. Genseriks trouweloosheid kwam voorzeker gedeeltelijk uit het moeijelijke van zijn' toestand voort. Zijn volk was niet talrijk en sterk genoeg om aan de vereenigde krachten van de Romeinen en van de overige Germanen tegenstand

Digitized by Google

te bieden, weshalve het zijn hoofdstreven was, de verdeeldheid, die er tusschen de eersten en de laatsten bestond, te voeden. Hierin is hij uitnemend geslaagd. Dat verder de beschuldiging van wreedheid, tegen hem en zijn volk ingebracht, niet uit de lucht is gegrepen, is boven gebleken.

Over 't geheel nam de bloei van 't rijk der Vandalen zeer af na den dood van Genserik. De Mooren of inboorlingen des lands, die grensbewoners en tevens bondgenooten van 't Vandaalsche rijk waren en tijdens 't leven van dien vorst geen ernstigen opstand gewaagd hadden, begonnen nu invallen te doen en zich onafhankelijk te maken. Hierbij kwam de hevige vervolging der katholieken, waaraan Genseriks eerste opvolger zich vooral schuldig maakte. Onder den vierden koning na Genserik, Hilderik geheeten, die in 523 de regering aanvaardde, greep er eene groote verandering in de buitenlandsche betrekkingen der Vandalen plaats. De weduwe van Hilderiks voorganger, Amalafrida, zuster van Theoderik, koning van de Oost-Gothen en van Italië, vlood, na den dood van haren man, naar de Mooren, en spoorde hen aan om de vijandelijkheden te hervatten. De Mooren werden echter verslagen, en Amalafrida, die gevangen genomen werd, kwam in de gevangenis om. Nu werd het verbond, dat tusschen de Oost-Gothen en de Vandalen bestond en dat, wegens de gelijkheid in godsdienst en in staatkundigen toestand, zoo natuurlijk en voor beide volkeren nuttig was, voor altijd verbroken. Hilderik voorbijziende, dat de koning der Vandalen van oudsher en door den gang der gebeurtenissen de natuurlijke vijand was van den keizer der Oost-Romeinen, sloot zich naauw aan Justinianus I aan, die in 527 den troon van dit rijk besteeg. Hieruit vloeide wederom van zelf voort, dat Hilderik zijne katholieke onderdanen begunstigde, en dit, gevoegd bij de verbindtenis met de erfelijke vijanden zijns volks, ontvreemdde hem de harten der Vandalen. Dus

Digitized by Google

ontstond er ontevredenheid, die ten laatste zoozeer aangroeide, dat een lid van 't koninklijk geslacht, Gelimer, ze ten zijnen nutte kon aanwenden. Hilderik werd in 530 afgezet en met de twee gebroeders Oamer en Euagees, zijne verwanten, in de gevangenis geworpen, Gelimer daarentegen tot koning der Vandalen uitgeroepen.

Zoodra Justinianus van dit alles onderrigt werd, zond hij afgevaardigden naar Gelimer met een' brief, waarin hij hem voorhield, hoe hij, in strijd met eene wet van Genserik over de troonsopvolging, den regtmatigen koning verdrongen en zich de kroon aangematigd had, die hij anders toch binnen kort met volle regt zou bezeten hebben. Op grond hiervan vermaant de keizer hem, Hilderik, die toch weldra zal sterven, ten minste, met den naam, de schaduw van de koninklijke waardigheid te laten behouden, zelf echter de magt te behouden en ten opzigte van het overige zijn' tijd af te wachten. Tot antwoord op dezen raad liet Gelimer Oamer de oogen uitsteken, en sloot Hilderik en Euagees enger op, voor wendende, dat zij voornemens waren naar Byzantium te vlugten. Toen Justinianus dit hoorde, eischte hij bij een tweede gezantschap, dat men hem de drie gevangenen zond, en betuigde, dat hem anders de met Genserik geslotene vrede niet zou beletten geweld te gebruiken, „want, zeide hij, wij zullen Genseriks regtmatigen opvolger niet beoorlogen, maar hem wreken." Aan deze aanvraag wilde Gelimer evenmin voldoen, en beriep er zich op, dat niet hij, maar de Vandalen Hilderik van de kroon beroofd hadden, en dat juist de wet van Genserik hem dus tot den troon riep. Den keizer gaf hij den raad zich niet met de aangelegenheden van anderen in te laten, en verzekerde, dat hij, indien Justinianus hem mogt aantasten, dezen naar zijn vermogen zou weerstaan. Weldra sloot de keizer vrede met de Perzen, met wie hij in oorlog was, en na het oproer te Byzantium, dat onder den naam „nika" bekend is, gedempt te hebben, verklaarde Jus-

Digitized by Google

tinianus aan de voornaamste ambtenaren van zijn rijk zijn voornemen om Gelimer te gaan beoorlogen. Tot dusverre toch had niemand er iets van geweten. 's Keizers rede werd onder een dof stilzwijgen aangehoord. Zij, die de geldmiddelen bestuurden, dachten aan de onmogelijkheid om de noodige sommen bijeen te krijgen. De veldheeren, die onlangs van een gevaarlijken oorlog teruggekeerd waren, vreesden de onzekerheid van den uitslag, den verren afstand en de magt der Vandalen, wier dapperheid men nog steeds duchtte. Allen zweefde de noodlottige afloop van een' togt voor oogen, dien de Oost-Romeinen omstreeks zestig jaren geleden ondernomen hadden. Hoewel allen bezorgd waren, had slechts één hunner den moed den keizer de gevaren der onderneming voor te houden. De woorden van dien man maakten een zoo diepen indruk op Justinianus, dat hij vooreerst ten minste van zijn plan scheen af te zien. Omstreeks dien tijd kwam echter een Oostersch bisschop te Byzantium, die in een gehoor, dat Justinianus hem verleende, betuigde, dat God hem in een' droom had gelast den keizer wegens zijne vreesachtigheid te berispen en er dit had bijgevoegd: „ik zal hem in den krijg bijstaan en hem tot heer van Afrika maken." Zoo verhaalt Procopius. Aan zulk een bevel meende Justinianus zich niet te moeten onttrekken, en terwijl men allerwege schepen en troepen uitrustte, smeekte hijzelf door bidden, vasten en andere godsdienstige verrigtingen Gods zegen over zijne onderneming af.

Onverwachts kreeg hij hulp van een' kant, van waar dit het minst te verwachten was, van het rijk der Vandalen zelf. Eerst viel de provincie Tripolis, toen Sardinië van Gelimer af. Welhaast bezette Justinianus Tripolis met eene afdeeling van zijn krijgsvolk. Intusschen had de keizer zich geheel ten strijde toegerust. Vijfhonderd vrachtschepen en twee-en-negentig snelzeilende oorlogschepen maakten de vloot uit. Het landleger bestond uit tien duizend voetknechten en vijf-

Digitized by Google

duizend ruiters, alle uitgelezene krijgslieden. Maar 't was een bont mengelmoes van allerlei natiën, onder meer dan twintig aanvoerders verdeeld. Het opperbevel was in handen gesteld van Belisarius, een' Thraciër, die eigenlijk opperbevelhebber der legers in 't Oosten was, maar die door den keizer opzettelijk voor dezen oorlog gekozen en met onbeperkte volmagt bekleed was. Belisarius had een fraai en indrukwekkend voorkomen, en was buiten twijfel de grootste veldheer dier dagen, niet alleen uitmuntende door persoonlijke dapperheid en vastberadenheid, maar ook door beleid en door al de eigenschappen, die in een' veldheer vereischt worden. Hem begeleidde steeds zijne lijfwacht, die hij op eigen kosten onderhield en die bijna geheel uit ruiters bestond. De zóó uiteenloopende bestanddeelen van zijn leger wist Belisarius, hoewel van hoogere beschaving verstoken, door strenge krijgstucht, die geen onderscheid van persoon kende, bijeen te houden. Deze gestrengheid wist hij daardoor te verzachten, dat hij zich in alles aan den minsten soldaat gelijk stelde, alle bezwaren met hen deelde en voor de behoeften van zijn leger naauwkeurig zorg droeg. In trouw jegens den keizer was niemand boven hem, weinigen hem gelijk te stellen. Noch buitengewone voorspoed, noch onregt, hem aangedaan, kon hem hierin een oogenblik doen wankelen. Zulk een man zou aan het hof van Byzantium weinig aanzien genoten hebben, indien niet Belisarius in zijne gemalin Antonina iemand gehad had, die, van nabij bekend met al de ondeugden en intrigues van 't hof en van keizerin Theodora, hem dáár vooral ter zijde stond.

In Junij 533 ligtte de vloot te Byzantium het anker, nadat de patriarch vooraf het schip van den opperbevelhebber plegtig had ingezegend. Langzaam voer zij den Hellespont door en vervolgens naar de kust van de Peloponnesus (Morea), waar zij bij *Methone* (Modon), in 't z. w., landde. Ten einde het bij de menigte der vaartuigen aan geen vereenigingspunt

Digitized by Google

te laten ontbreken, liet Belisarius de drie schepen, waarop hij zich met zijn gevolg bevond, bij dag roode zeilen voeren, terwijl men 's nachts lantaarnen aan de masten hing. Te Methone gunde Belisarius aan zijne van de zeereis vermoeide troepen eenige dagen rust; hier zoude de vloot zich ook van brood en levensmiddelen voorzien. In deze stad ondervond men echter, hoe de hebzucht, onder den dekmantel van 't gezag, duizenden, die hun leven ter verdediging van 't vaderland veil hebben, aan hare bevrediging opoffert. Het brood, voor de soldaten bestemd, werd n. l. tweemaal gebakken. Nu had de praefect Johannes, berekenende, hoeveel er in hout en bakloon kon uitgewonnen worden, het brood voor het leger slechts eenmaal bij de openbare baden van Byzantium laten bakken en het zóó naar Methone gezonden, waar het geheel bedorven aankwam. Dit ongezonde voedsel, gevoegd bij de hitte van 't klimaat, verwekte eene boosaardige ziekte, die binnen kort vijf honderd soldaten ten grave sleepte. Eindelijk gelukte het Belisarius zich beter brood te verschaffen. — Van Methone bereikte de vloot na een paar weken Sicilië. Dit eiland behoorde aan Amalasuntha, dochter van Theoderik den groote, die toen, als regentes voor haren zoon, de Oost-Gothen beheerschte. Uit hoofde van de vriendschappelijke betrekking, waarin Justinianus tot dit volk stond, vond Belisarius hier eene goede ontvangst en maakte gebruik van de gelegenheid, hem geschonken, om zich van levensvoorraad en van paarden voor de ruiterij te voorzien. Tevens kreeg hij hier berigten over de Vandalen, die hem hoogst aangenaam waren. Men meldde hem, dat de Vandalen geheel onbekend waren met zijn' aantogt en dat de koning 't beste gedeelte zijner krijgslieden onder zijn' broeder Tzazon naar Sardinië had gezonden om dit eiland te heroveren. Verheugd over deze tijding, ligtte Belisarius het anker, stevende voorbij Malta, en kwam weldra bij *Caputvada* (kaap Vada of St. Paul), vijf dagreizen van Carthago.

Digitized by Google

Terstond belegde hij een' krijgsraad op het strand. De voorslag van hen, die onmiddellijk met vloot en leger op Carthago losgaan wilden, werd door Belisarius verworpen, hoofdzakelijk omdat hij de vrees der soldaten voor een zeegevecht had leeren kennen.

Zoo landde men in 't begin van Sept. 533 in Afrika, en sloeg er eene versterkte legerplaats op. Eer hij verder trok, scherpte Belisarius zijn leger ontzag voor 't eigendom van anderen in, daar zijne hoop op een goeden uitslag op het vertrouwen berustte, dat de inboorlingen zijne troepen als bevrijders van 't juk der Vandalen zouden aanmerken. Vervolgens brak hij in slagorde in de rigting van Carthago op. De voorhoede marscheerde ongeveer een uur voor den trein uit; ter linkerzijde dekte eene afdeeling der Massageten, die den oorlog als bondgenooten medevoerden, zeshonderd in getal, de flank; Belisarius zelf voerde het hoofdleger aan. De regterzijde was door de zee beschut, en de vloot bleef het landleger steeds op zijde en verloor het nimmer uit het oog. Zonder tegenstand te vinden, trok het leger over Leptis en Hadrumetum tot *Grasse*, een koninklijk lustslot, omtrent 16 uren van Carthago verwijderd. De vermoeide Romeinen verkwikten zich in de schaduw der boomen bij de koele bronnen met de vruchten, die er in overvloed groeiden. Nooit had Procopius fraaijer tuinen, een waar paradijs, gezien. Ondertusschen had Gelimer, om elke beweging ten gunste van Hilderik te voorkomen, hem en Euagees laten ombrengen — Oamer was reeds gestorven — en maakte zich nu gereed een beslissenden slag tegen het leger der Oost-Romeinen te leveren. Van Grasse af moest de vloot het landleger verlaten, daar zij wegens het in *'t voorgebergte van Mercurius* (kaap Bon) uitloopende schiereiland een verren omweg had te maken. In vier dagen kwamen de troepen van Grasse tot *Decimum*, in eene met dalen en heuvels doorsneden vlakte. Hier waren de Vandalen van zins een algemeenen aanval op

Digitized by Google

het Byzantijnsche leger te doen. Zoowel de gesteldheid der landstreek als de in overeenstemming hiermede door hen genomene maatregelen schenen hun een goeden uitslag te voorspellen. Doch eenheid en overleg ontbraken bij de uitvoering. Een van Gelimers broeders, die van den kant van Carthago den aanval moest doen, ijlde, zonder te wachten, dat al zijne manschappen marschvaardig waren, in blinden strijdlust met eene afdeeling ruiters vooruit, en gelastte de overigen te volgen. Hij stiet op de voorhoede van Belisarius' troepen, en viel zelf na wakkeren weerstand, terwijl zijne bende geslagen werd en hen op de vlugt medesleepte, die ter versterking nagekomen waren. Niet gelukkiger was Gelimers neef. Op twee uren afstands van Decimum, op eene dorre heide, het *zoutveld* geheeten, stiet hij op de Massageten, die de linkerflank van Belisarius dekten. Onder de Massageten was een geslacht, waarvan de leden steeds het voorregt hadden het eerst den vijand aan te grijpen. De man, wien deze eer toekwam, reed nu alleen op de Vandalen in. Deze roerden zich niet, maar staarden, hetzij uit schrik voor zulk eene stoutmoedigheid, hetzij uit vrees voor lagen, den fieren krijgsman verbaasd aan. Spoorslags reed de Massageet naar zijne landgenooten terug, en riep hun toe: „op makkers! de Heer heeft ons deze vreemdelingen tot spijs geschonken." Oogenblikkelijk stormden de Massageten op de Vandalen in, van welke zelfs niet een ontkwam.

Nog was Belisarius onbekend met deze gebeurtenissen, toen hij op een en een half uur afstands van Decimum eene verschanste legerplaats opsloeg. Hij wilde het geheele leger niet in één worp wagen, en trok dus alleen met de ruiterij uit, zijne gemalin en het voetvolk in de legerplaats achterlatende. Vooraan trokken de troepen der bondgenooten; hijzelf volgde met de lijfwacht. Toen de aanvoerders der bondgenooten bij Decimum kwamen en van het hier geleverde gevecht hoorden, maar juist daarom niet wisten, waarheen zich nu te wenden,

Digitized by Google

kwam plotseling het hoofdleger der Vandalen opdagen, dat, door de heuvelachtige streek beschut, ongemerkt tusschen de Massageten en Belisarius' troepen heengeslopen was. Terwijl zij overlegden, wat zij doen zouden, bezetteden de Vandalen een' heuvel, die in 't midden van de beide legers lag, en vielen vandaar op de vijanden aan. Deze vloden overhaast langs den weg, vanwaar zij gekomen waren, en sleepten eene afdeeling van achthonderd man mede, die Belisarius on een half uur afstands van Decimum had laten post vatten. Allen ijlden hun' veldheer te gemoet. De Romeinen waren verloren geweest, indien Gelimer voorwaarts gerukt was en met zijn grooter leger op de voor hem uit vlugtenden had ingehouwen. Ook had hij zich naar Carthago keeren, de voorhoede der Oost-Romeinen, die de gevallenen plunderde, terneervellen en de stad alsmede de in aantogt zijnde vloot der Oost-Romeinen vermeesteren kunnen, daar elk schip met slechts vijf boogschutters bemand was. Maar de teedere broeder vergat de pligten van den koning en veldheer. Toen Gelimer, bij het afdalen van den heuvel, het lijk zijns broeders zag, barstte hij in weeklagten en tranen los, liet den geliefden doode op de plaats, waar hij gevallen was, plegtig ter aarde bestellen, en verloor hiermede den kostbaren tijd.

Middelerwijl had Belisarius de vlugtende troepen tot staan gebracht, en rukte, na het gebeurde vernomen te hebben, met de ruiterij, die bij bij zich had, tegen de Vandalen op. Deze echter, niet in slagorde geschaard en moedeloos door 't verlies hunner landgenooten, gingen terstond op de vlugt, en zoo groot was hun schrik, dat zij niet naar Carthago, maar in de rigting van Numidië vloden, wat echter mede hieraan is toe te schrijven, dat zij niet konden hopen zich lang in de zwak bevestigde hoofdstad te verdedigen. Des avonds keerde de voorhoede met de Massageten tot Belisarius weder. Allen overnachtten te Decimum. Ook de Byzantijnsche vloot

Digitized by Google

was denzelfden dag om 't voorgebergte van Mercurius gezeild, en hoewel de inwoners van Carthago de ijzeren keten, waarmede de haven was afgesloten, hadden weggenomen, om aan de vloot een vrijen ingang te verschaffen, namen de schepelingen, gedachtig aan het bevel van Belisarius, eene standplaats in de baai van Tunis.

Den volgenden dag kwam het voetvolk met de gemalin van Belisarius te Decimum, en nu trok het geheele landleger naar Carthago. De stad schitterde van tallooze lichten, als vreugdebewijzen, en de poorten werden onmiddellijk opengesloten. Maar Belisarius rukte er niet binnen zoowel uit bezorgdheid voor zijne soldaten, wien welligt lagen gelegd waren, als voor de stad zelve, die ligt, onder begunstiging van den nacht, door zijne soldaten had kunnen geplunderd worden. Een kort tijdsbestek had eene geheele omkeering in 't lot der Vandalen teweeg gebracht. Dit volk, nog onlangs zoo overmoedig, riep thans de genade in van hen, die zij onderdrukt hadden. In een duisteren onderaardschen kelder, nabij de haven, lagen Romeinsche kooplieden opgesloten, die Gelimer beschuldigd had des keizers toorn tegen hem geprikkeld te hebben. Reeds was hun vonnis geveld: zij moesten ter dood gebracht worden. Eenklaps trad de opzigter den kerker binnen, voor wien de gevangenen, als voor een' bode des doods, sidderden, en vroeg hun: „wat wilt gij mij geven, indien ik u de vrijheid schenk?" Zij beloofden al hunne bezittingen. „Goud en zilver, hernam hij, verlang ik niet; zweert mij slechts, dat gij, wanneer ik u vrij laat, mij in gevaar zult ter zijde staan." Tevens wees hij hun door een geopend venster de Romeinsche schepen, die de haven binnenliepen, en stelde hen in vrijheid.

Met het aanbreken van den dag liet Belisarius ook de zeesoldaten landen, beval allen nogmaals aan, de inwoners goed te behandelen, daar zij toch gekomen waren om hen te bevrijden, en trok vervolgens onverhinderd de stad binnen.

Digitized by Google

waar hij op de koninklijke burgt zijn hoofdkwartier opsloeg. Gelimer had een kostbaren maaltijd voor zichzelven laten toebereiden, wanneer hij van de zege op de Romeinen zou terugkeeren. Aan dien disch plaatste zich de Romeinsche veldheer met de voornaamste zijner officieren, en liet de spijzen, voor de Vandalen bestemd, in hunne eigene gouden schotels door de bedienden van 't Vandaalsche hof opdragen. In de stad zelve heerschte de grootste orde. Den soldaten werden de hun bestemde kwartieren aangewezen, waar zij de levensmiddelen, die zij behoefden, moesten betalen. De gang der handelszaken werd geen oogenblik afgebroken, en zelfs de in de kerken gevlugte Vandalen werden door Belisarius voor beleedigingen gevrijwaard. Carthago tot een vast punt te maken, waardoor hij tegen de wisselvallige kansen van den oorlog beveiligd zou zijn, dit hield 's veldheers aandacht het meest bezig. Toen Genserik Afrika veroverd had, liet hij alle vestingwerken door 't gansche land heen aan den grond gelijk maken, en slechts Carthago behield hare muren; maar wat menschenhanden niet verwoestten had de nalatigheid van een honderdtal jaren vernietigd. De werken waren grootendeels vervallen, en een aanzienlijk gedeelte der muren was ingestort. De inwoners herinnerden zich nu eene godspraak, eertijds door de knapen der stad spelende geuit, die lang voor eene duistere spreuk gehouden was, doch die thans allen zonneklaar werd: „G. zal B., maar B. zal G. weder verdrijven." Door rijke geschenken bracht Belisarius het zoover, dat er rondom de stad eene gracht gegraven en de werken en muren hersteld werden. Naar Constantinopel zond hij een' zijner officieren, om de tijding der zege over te brengen.

Terwijl nu de aangelegenheden der Vandalen in Afrika eene zoo ongunstige wending namen, hadden Gelimers troepen Sardinië snel bedwongen. Een minder gelukkig gevolg had een gezantschap, dat Gelimer naar Theudis, koning der

Digitized by Google

West-Gothen, zond om hem te overreden, een verbond met hem tegen de Grieken te sluiten. Vóór de aankomst der gezanten had Theudis door een koopvaardijschip, dat ten dage van den intogt der Romeinen uit Carthago in zee was gestoken, tijding gekregen van den keer der zaken in Afrika, maar streng verboden het nieuws verder te verbreiden. Toen de Vandaalsche gezanten nu aan Theudis' tafel aanzaten, vroeg hij, hoe het met de zaken van Gelimer stond. „Zeer goed", zeiden zij. Hierop hervatte de koning, wat zij dan verlangden. „Een verbond met u te sluiten," werd er geantwoord. — „Spoedt u naar zee, riep hun de koning toe: dáár zult gij den toestand van uw land zeker leeren kennen." De gezanten hielden dit voor de taal van een' dronken man, kwamen den volgenden dag op nieuw in tegenwoordigheid van den koning en ontvingen hetzelfde bescheid. Nu kregen zij kwaad vermoeden en keerden huiswaarts. Maar toen zij in de nabijheid van Carthago geland waren, werden zij voor Belisarius gebracht en moesten hem, niet Gelimer, die hen gezonden had, den uitslag hunner zending mededeelen. Intusschen had Gelimer de meeste zijner Vandalen op de *vlakte van Bulla* (Bedsja) verzameld, die omstreeks vier dagreizen van Carthago aflag, en ook eenige Mooren hadden zich bij hem aangesloten. Dit was echter niet het geval met de opperhoofden der Mooren, die zich slechts bij Belisarius vervoegden, ten einde hem om bevestiging hunner heerschappij en 't verleenen der koninklijke eereteekens te verzoeken. Deze teekens bestonden in een' vergulden zilveren schepter; een' zilveren hoed, in de gedaante van eene kroon, met zilveren koorden versierd; een witten mantel, die door een gouden haak op den regter schouder werd vastgehecht; eene witte, met bonte figuren beschilderde tunica en met goud geborduurde laarzen. Belisarius weigerde hun die sieradiën niet, en nam hen onder de bescherming van het rijk op. In weerwil daarvan zonden zij geene troepen, maar bleven onzijdig, en wachtten den uitslag van den kamp af.

Digitized by Google

Op last van Gelimer, die een laatsten beslissenden slag wilde wagen, keerde ook Tzazon met zijne troepen uit Sardinië terug en vereenigde zich op de vlakte van Bulla met het leger zijns broeders. Eene treurige bijeenkomst, die ook den ruwsten vijand mededoogen zou ingeboezemd hebben. Tzazon en Gelimer vielen elkander om den hals; geene woorden, maar tranen waren de tolken van hun gevoel. Zonder een geluid te geven of eene beweging te maken, drukten zij hand in hand en borst aan borst. Ook de soldaten, die uit Sardinië teruggekeerd waren, en de overige Vandalen omhelsden elkander; maar hunne begroetingen bestonden in zuchten. Niemand vroeg naar de op Sardinië bevochtene zege, niemand naar den slag bij Decimum. Geen van Tzazons vijfduizend manschappen vroeg: „waar is mijne vrouw? waar zijn mijne kinderen?" Elk begreep, dat, indien hij iemand van de zijnen in de legerplaats miste, deze òf gedood, òf door den vijand gevangen genomen was. — Na de aankomst dier troepen rukte Gelimer op Carthago aan, waar hij zoowel met de burgers als met de Massageten geheime onderhandelingen aanknoopte, die echter door Belisarius' waakzaamheid verijdeld werden. Daar er bovendien geen vijand uit de stad verscheen, trok hij weer af en sloeg zijne legerplaats bij *Tricameron*, ongeveer zes uren van Carthago, op. Het keizerlijke leger volgde hem en legerde zich tegenover de vijanden, nadat Belisarius door eene mannelijke rede den moed der krijgslieden had aangevuurd. 's Morgens vroeg liet Gelimer de vrouwen, kinderen en schatten naar 't midden der legerplaats brengen, smeekte zijne soldaten niet te versagen in de beslissende ure, bezwoer hen bij Genseriks naam niet den dood, maar de groote ramp eener nederlaag te vreezen, en toonde hun de huilende vrouwen en kinderen. Op dezelfde wijze sprak Tzazon tot hen, die met hem op Sardinië gestreden hadden, en riep hen tot de redding van 't vaderland op. Weldra begon de strijd, die denzelfden

Digitized by Google

dag — 't was in 't midden van de maand December — ten gunste der Romeinen beslist werd. De Vandalen trokken binnen hunne legerplaats terug, waarop Belisarius, daar zijn voetvolk nog niet aangekomen was, geen' aanval durfde wagen. Deze zege, welke over het lot van Carthago besliste, kochten de Romeinen voor nog geene vijftig dooden, terwijl ook van den kant der Vandalen niet meer dan achthonderd gesneuvelden het slagveld bedekten. Tegen den avond kwam het Grieksche voetvolk opdagen, waarop Belisarius onverwijld de legerplaats der vijanden liet bestormen. Gelimer, die een paar uren geleden in de aanspraak aan zijn leger nog verklaard had, dat voor den overwonnene de dood gewin, maar 't leven een last en voor den krijgsman de schande alleen verschrikkelijk was, vergat alle pligten van een' koning en veldheer, wierp zich op zijn paard, en reed, zonder een enkel bevel achter te laten, alleen verzeld van eenige zijner verwanten en dienaars, spoorslags in de rigting van Numidië weg. Naauwelijks hadden de Vandalen de trouweloosheid van hun' koning bespeurd, of onsteltenis vervulde, bij 't naderen der Romeinen, de geheele legerplaats. De kinderen schreeuwden, de vrouwen jammerden, en de mannen, zich niet verder om schatten of wat den mensch anders dierbaar pleegt te zijn bekommerende, zochten langs alle mogelijke wegen een goed heenkomen. De Grieken vermeesterden de met schatten gevulde legerplaats, en vervolgden den ganschen nacht door de vlugtende scharen. De mannen werden neergehouwen, de vrouwen en kinderen tot slaven gemaakt. In weerwil van de groote verwarring, die de zucht naar buit in 't Grieksche leger veroorzaakte, gelukte het Belisarius, bij 't krieken van den dag, het grootste deel zijner soldaten weer bijeen te krijgen. Hij liet den gemaakten buit en alle Vandalen, die men in de kerken of elders vond, naar Carthago voeren.

Nog miste men de kroon der zege, den koning der Van-

Digitized by Google

dalen. Belisarius vervolgde hem ijverig; doch te Hippo Regius gekomen, hoorde hij, dat Gelimer niet meer te achterhalen was, daar hij naar het gebergte *Pappua*, op de uiterste grens van Numidië gelegen, gevloden was, waar hij met zijn gevolg in de stad *Medeos*, die op 't uiteinde van den berg lag, vertoefde. Deze streek was bijna ontoegankelijk en door Mooren bewoond, die met Gelimer verbonden waren. Het jaargetijde was te ver verloopen om een ernstigen aanval op het gebergte te doen, en de aangelegenheden van het onlangs veroverde land vereischten bovendien, dat de veldheer niet te lang van de hoofdstad verwijderd bleef. Derhalve liet hij den aanvoerder der Herulen Pharas met een aantal uitgelezene troepen achter, en droeg hem de taak op, om den berg zoo af te sluiten, dat Gelimer noch ontsnappen, noch toevoer van levensmiddelen bekomen kon. Toen Belisarius zelf in 't begin van 534 naar Carthago teruggekeerd was, zocht hij vanhier, als uit het middelpunt van 't voormalige rijk der Vandalen, hunne meer verwijderde bezittingen aan zich te trekken. Zoo liet hij *Sardinië*, *Korsika*, de *Balearische eilanden*, *Caesarea* (Tenez), *Tripolis* en zelfs *Septum* of *Ceuta* in bezit nemen, zoodat Justinianus zich thans kon beroemen, dat zijn gebied zich tot de zuilen van Hercules uitstrekte.

Inmiddels hield Pharas drie maanden lang zorgvuldig wacht op het gebergte. Niet zonder verliezen geleden te hebben, had hij ondervonden, dat stormloopen hier niet baatte, en dat hij zijne hoop alleen op het gebrek, dat den koning met de zijnen meer en meer in 't naauw bracht, moest vestigen. Deze toestand werd schier onverdragelijk voor de Vandalen, die tot dusver een verwijfd en weelderig leven geleid hadden, terwijl de Mooren, aan allerlei bezwaren gewoon, zich de ontberingen ligter getroostten. Te vergeefs trachtte Pharas Gelimer tot vrijwillige overgave te bewegen. De koning verzocht hem slechts om een brood, eene spons en eene

Digitized by Google

citer. Pharas begreep dit verzoek niet, totdat de bode hem deze verklaring gaf: „Om brood vraagt de koning, dewijl hij dit sedert zijne komst op 't gebergte niet geproefd heeft; eene spons behoeft hij voor zijne gezwollene en ontstokene oogen; eene citer verlangt hij, om zichzelven bij 't zingen van een' treurzang, dien hij op zijn ongelukkig lot vervaardigd heeft, te begeleiden." Pharas weigerde hem, diep geroerd, de drie zonderlinge geschenken niet, zonder echter daarom minder waakzaam te zijn. — De winter was intusschen voorbij gegaan, en daar de wegen nu toegankelijker waren, moest Gelimer elken dag vreezen, dat de Romeinen zijne rotsen zouden bestijgen. Met iederen dag ook groeide de ellende der ingeslotenen aan. Daarom schreef de koning ten laatste aan Pharas, dat hij zich zou overgeven, indien Belisarius borg wilde zijn, dat de keizer de hem vroeger gedane beloften hield door hem n. l. tot den rang van „patricius" te verheffen en hem rijkelijk met landgoederen te begiftigen. Zoodra dit aan Belisarius berigt was, zond hij een' officier af, die in zijn' naam den verlangden eed aflegde. Gelimer volgde met Pharas dezen afgevaardigde naar Carthago.

Hier ontving Belisarius den gevangen koning in de voorstad *Aclas*. Toen deze in tegenwoordigheid van zijn' overwinnaar kwam, barstte hij in een luid gelach los. De eerste verklaring, die men van dit vreemde verschijnsel gaf, was, dat de langdurige ellende den koning van zijn verstand beroofd had, terwijl zij, die dieper zagen, er den wijsgeerigen blik in meenden te bespeuren van hem, die, ver verheven boven elke gunst en mishandeling der fortuin, met honende verachting op de menschelijke lotgevallen neerziet. Hoewel de aangelegenheden van 't veroverde land nog verre van volledig geregeld waren, maakte Belisarius zich toch gereed met zijn' buit naar den keizer terug te keeren, te meer daar andere bevelhebbers hem bij Justinianus belasterd hadden, alsof hij met het plan omging zich een on-

Digitized by Google

afhankelijk rijk in Afrika te grondvesten. Zij zonden met dit berigt twee boden op onderscheidene vaartuigen af. Een van hen bereikte de plaats zijner bestemming; maar de ander werd in de haven van Carthago aangehouden en met zijne papieren voor Belisarius gebracht, die op deze wijze van den laster zijner benijders onderrigt werd. Toen Justinianus hem nu de keus liet, òf met Gelimer en de overige gevangenen naar Byzantium terug te keeren, òf dezen alleen te laten vertrekken en zelf in Afrika te blijven, gaf hij oogenblikkelijk bevel de vloot in gereedheid te brengen, regelde het bewind van Afrika, en kwam weldra in de hoofdstad aan. Dáár viel hem eene eer te beurt, welke in een tijdsbestek van ongeveer zeshonderd jaren aan geen' veldheer, die niet tevens keizer was, ten deel was gevallen, de triumf. Slechts ging hij te voet uit zijn huis naar de renbaan tot aan de trappen van den keizerlijken troon, waarop Justinianus en Theodora zaten. De voor hem uit gedragene buit bestond uit de schatten van den koning der Vandalen, als: gouden zetels, de staticwagens der koninginnen, rijke huissieradiën, edelgesteenten en het heilige vaatwerk uit den tempel van Jerusalem. Onder de gevangenen, die achter den buit aankwamen, zag men Gelimer, zijne verwanten en alle door schoonheid en grootte uitmuntende Vandalen. De koning verdroeg deze vernedering met geduld, hij stortte geene enkele traan, en slaakte geen' zucht, terwijl hij bij zichzelven vaak de spreuk uit den Prediker herhaalde: „ijdelheid der ijdelheden, het is alles ijdelheid." Zoowel Belisarius als hij moesten voor den keizer neerknielen, die aan Gelimer aanzienlijke goederen in Galatië schonk, maar hem, dewijl hij het Arianismus niet wilde afzweren, niet tot den rang van patricius verhief. In 't volgende jaar (535) werd alleen Belisarius tot consul benoemd, en hield toen den triumftogt naar oud gebruik. Hij reed op een' door de gevangenen getrokken wagen, en wierp allerlei kostbaarheden van den buit onder het volk.

Digitized by Google

Dus had het Vandaalsche rijk sedert de inneming van Carthago bijna negen en vijftig jaren bestaan. Hoewel het, ten gevolge van zijne geheele inrigting, sinds den dag zijner grondvesting de kiemen van 't verval in zich bevatte, verhaastte toch het karakter en de handelwijze van den laatsten koning dien ondergang. Gelimer verstond de kunst niet om zich op den troon staande te houden. Zijne wreedheid tegen zijne verwanten en hunne aanhangers kenmerkt den barbaar. Zijne zorgeloosheid en verwaarloozing van de door zijne voorgangers zoo gelukkig aangewende maatregelen om zich bondgenooten te verschaffen toonen aan, dat hij zijn' toestand verkeerd begreep. Als veldheer miste hij juist dat, wat de barbaren doorgaans kenmerkt, vastberadenheid en persoonlijke dapperheid. Wel verzoent de standvastigheid, die hij later aan den dag legde, hem, die er prijs op stelt, dat men zijne waarde als mensch steeds blijft eerbiedigen, met den ongelukkigen koning; maar ook deze schijnt voor den laatsten slag van 't noodlot geweken te zijn. Het lagchen toch, waarmede hij den Griekschen veldheer ontving, en het herhaaldelijk uiten van de boven aangehaalde spreuk uit den Prediker wettigen evenzeer de meening van hen, dit dit voor blijken van waanzin hielden, als van hen, bij wie die verschijnsels van buitengewone wijsheid getuigden.

Digitized by Google

OVER DE OOST-GOTHEN, HET RIJK, DOOR HEN IN ITALIE GESTICHT, EN ZIJN' VAL.

De Gothen behooren tot die Germaansche volkeren, welke sedert de derde eeuw n. C. het Romeinsche rijk schier onophoudelijk bestreden hebben. Volgt men alleen bepaald historische getuigenissen, dan vindt men hen eerst met name vermeld ten tijde van Caracalla, als een volk, dat aan den linkeroever van den Donau woondé. Onder de volgende keizers verontrustten zij de Romeinsche gewesten te land en ter zee, en komen reeds vroeg op tweederlei wijze, als Oost- en West-Gothen, voor. Nadat de West-Gothen, ten gevolge van de verschijning der Hunnen in Europa, in 't Oost-Romeinsche rijk opgenomen waren, werd de toestand der landstreken, die in hunne nabuurschap waren gelegen en die veel van hunne strooptogten te lijden hadden, nog erger dan voorheen. Eerst toen Alarik, eenige jaren na den dood van keizer Theodosius den groote, met zijn volk naar Italië trok en de West-Gothen onder zijne opvolgers vaste woonplaatsen in Gallië verwierven, brak er voor de bewoners der Donaulanden, althans eenigermate, een betere tijd aan. Sedert dien tijd toch vinden wij aan den Donau alleen nog de Oost-Gothen, deels onder de opperheerschappij der Hunnen, deels onder die der Romeinen. Gelijk de Oost-Gothen over 't ge-

Digitized by Google

heel veel aan de Romeinsche zeden en beschaving ontleenden, namen zij tevens het Christendom aan, en wel naar de beginselen van Arius. Tot het jaar 451, het tijdstip van den slag op de Catalaunische velden, biedt de geschiedenis der Oost-Gothen weinig belangrijks aan. Kort na dien geduchten veldslag komt er echter een keerpunt in hun lot. Op 't voorbeeld der Gepiden scheurden zich de Oost-Gothen van het zeer verzwakte en zich thans geheel ontbindende rijk der Hunnen los, en traden weder als een zelfstandig volk op. Op hun verzoek stond Marcianus, keizer van het Oost-Romeinsche rijk, hun Pannonië, d. i. het westelijke gedeelte van Hongarije, als een slechts in naam van zijn rijk afhankelijk gebied, af. Dit gebied verdeelden de drie gebroeders uit het geslacht der *Amalen*, die toen aan 't hoofd der Oost-Gothen stonden, zóó onder elkander, dat zij steeds gemeenschappelijk beraadslaagden over de belangen des volks en elkander in den oorlog wakker ter zijde stonden. In plaats van door noesten arbeid hun levensonderhoud te zoeken, hielden zich de ruwe zonen van 't Noorden met den krijg bezig, en noodzaakten de Grieksche keizers hun eene jaarlijksche schatting te betalen. Daar de keizer zich evenwel meermalen aan die verpligting onttrok, dwongen zij Leo I, Marcianus' opvolger, door vreesselijke strooptogten tot een verdrag, waarbij men overeen kwam, dat de achterstallige schuld aangezuiverd en de bepaalde som van nu aan regelmatig zou betaald worden. Van zijn' kant stond Leo er op, dat hij een voldoend onderpand voor de zekerheid van het aangegane verdrag in handen kreeg. Daarom vertrok de later zoo vermaard gewordene Theoderik, de zevenjarige zoon van Theodemir, een' der drie bovengenoemde broeders, als gijzelaar naar de hoofdstad van 't Oost-Romeinsche rijk. Ruim een tiental jaren later zond de keizer den inmiddels tot jongeling opgegroeiden Theoderik naar zijne stamgenooten terug. Niet zonder zijne medewerking gelukte het nu

Digitized by Google

den Oost-Gothen, wien Pannonië te eng werd, hunne grenzen allengs uit te breiden, en toen Theodemir in 474 of 475 zijne beide broeders in 't graf gevolgd was, werd Theoderik, volgens 's vaders wensch, door de Oost-Gothen tot koning verkozen.

Van den beginne aan bestond er eene zonderlinge hetrekking tusschen den Griekschen keizer en de Oost-Gothen, die ook onder Theoderik voortduurde. Nu eens bestreden zij elkander, dan werd er weder een verbond gesloten en de koning der barbaren door den Griekschen keizer met velerlei eerbewijzen overstelpt. De reden dier wisselingen behoeft men niet uitsluitend in ondankbaarheid van den kant van Theoderik of in valschheid van zijn' tijdgenoot, keizer Zeno den Isaurië r, tweeden opvolger van Leo I, te zoeken, maar veeleer in de omstandigheden zelve. De plaats, binnen welke de Romeinen en de Gothen zich bewogen, was te beperkt en de onaangename aanraking, waarin zij met elkander kwamen, te veelvuldig, dan dat zij in vrede nevens elkander konden wonen. Het volk, dat binnen de grenzen van 't rijk opgenomen was, gevoelde zich niet regt vrij en tegenover de rijkere Romeinen arm, en zijne vorsten, die alleen door den wil hunner onderdanen regeerden, konden vaak aan de verpligtingen, die zij jegens het Grieksche hof op zich namen, moeijelijk voldoen, zonder 't vermoeden te wekken, dat zij, daar zij alleen geëerd en beloond werden, hunne eigene zaak van die des volks wilden scheiden. Let men hierbij op den toestand van 't West-Romeinsche rijk, d. i. van Italië (want andere landen bevatte dit rijk destijds niet), waar Odoacer, na den laatsten keizer verdrongen te hebben, zich de heerschappij aangematigd had, dan begrijpt men, dat die toestand eensdeels ten prikkel kan verstrekt hebben, voor een' man als Theoderik om nieuwe woonplaatsen in Italië te gaan zoeken, anderdeels bij Zeno de gedachte kan opgewekt hebben, om Theoderik tot dien inval aan te sporen. Zeno toch, gedachtig aan den band, die de Westelijke helft van 't rijk

Digitized by Google

eens met de Oostelijke had vereenigd, was voortdurend ongezind Odoacer als koning van Italië te erkennen. Genoeg — hetzij Theoderik, hetzij Zeno het eerst den voorslag deed, want het eene wordt zoowel als het andere vermeld — het plan werd geopperd, en stemde zoozeer met beider wenschen overeen, dat geen hinderpaal der uitvoering in den weg stond. Ten overvloede ontbrak het ook aan geen voorwendsel. Een koningszoon van de door Odoacer onderworpene Rugiërs kwam de hulp van Theoderik inroepen, om op die wijze het erfgoed zijner vaderen te herwinnen.

Zoo brak dan Theoderik in 488 uit Moesië (thans Servië en Bulgarije) op. Het volk, dat aan 's konings opontbod gehoor gaf, is teregt bij de bevolking eener geheele wereld, die zich in beweging stelt, vergeleken. Natuurlijk ging de bonte menigte, waaraan zich vele scharen Rugiërs aansloten en die zich door eene lange rij wagens liet volgen, zeer langzaam voorwaarts. De winter was ingevallen; sneeuw en regenvlagen bedierven de wegen; ziekten namen de overhand, en er kwam groot gebrek aan levensmiddelen. Uit Moesië wendde Theoderik zich naar Pannonië, en na vele moeijelijkheden doorgestaan en onderweg de Gepiden, die hun den toegang tot hun land zochten te betwisten, geslagen te hebben, kwamen de Gothen eindelijk bij de rivier de *Sontius* (Isonzo) aan. In drie veldslagen werd over Odoacers heerschappij beslist. Behalve het verlies dier slagen, had hij dat van schier al zijne steden te betreuren, die de poorten voor den veroveraar openden, en toen ook Ravenna zich na een driejarig beleg had overgegeven, was Theoderik heer van 't gansche land. Eer hij Ravenna binnentrok, sloot hij een verdrag met den vijand, waarbij hij onder eede beloofde Odoacer het leven en de vrijheid te laten. Doch weinige dagen daarna werd hij op een gastmaal ten hove door Theoderik met eigen hand omgebracht, en het grootste gedeelte van zijn gevolg denzelfden dag gedood. Zóó viel Italië, de bakermat

Digitized by Google

der helden, in de magt der Oost-Gothen, en het volk, dat zich na de Grieken het beschaafdste mogt noemen, boog zich voor de barbaren, wier ruwe taal en zeden het verachtte.

Het Oost-Gothische rijk was verreweg de grootste en gewigtigste van alle staten, die uit de verbrokkeling van het West-Romeinsche rijk te voorschijn kwamen. In zijn grootsten omvang bevatte het onder Theoderik, behalve Italië en Sicilië, naar de tegenwoordige benamingen, een deel van Provence, de zuidelijkste van de Oostenrijksche landen, het Westen van Hongarije, daarenboven Slavonië, Kroatië, Bosnië, Dalmatië, Servië en een stuk van Bulgarije. Het is gemakkelijk na te gaan, dat een fier koning, die zulk een rijk beheerschte, niet geneigd was om zich veel aan vreemden invloed te laten gelegen liggen. Nogtans verbrak Theoderik niet alle banden, die hem met den Oost-Romeinschen keizer verbonden. Hij liet zich b. v. door Anastasius I, Zeno's opvolger, de rijksinsigniën toezenden, gebruikte in al zijne brieven de eerbiedigste uitdrukkingen jegens den keizer, en liet toe, dat alleen 's keizers beeldtenis op de munten kwam, die hij sloeg, en dat diens naam den zijnen in openbare stukken vooraf ging. Maar bij dergelijke bewijzen van achting bleef het ook. In 't bewind zijner staten en in de leiding der binnen- en buitenlandsche aangelegenheden volgde hij steeds eigen' zin en inzigten. Theoderiks staatkunde kwam over 't geheel hierop neer, dat hij met zijn Oost-Gothisch-Romeinsch rijk tusschen den Oost-Romeinschen keizer en de overige Germaansche koningen in 't midden wilde staan, op wie hij, inzonderheid door 't aanknoopen van huwelijkverbindtenissen, invloed wist te verkrijgen en te behouden.

Sedert Theoderik Italië had veroverd, werd zijne regering door geene groote oorlogen gekenmerkt. Wel verzuimde hij de gelegenheid niet om, bij den veelvuldigen strijd zijner naburen, de West-Gothen, de Franken, de Bourgondiërs en de Gepiden, zijn gebied te vergrooten; maar toch komt hem

Digitized by Google

de roem toe, de weldaden des vredes erkend en ze zooveel mogelijk aan zijne onderdanen verschaft te hebben. In dit opzigt staat hij boven de meeste Germaansche vorsten van zijn' tijd, die elkander onophoudelijk bestreden en zich, ter uitbreiding van hunne magt, roof, moord en allerlei trouweloosheid veroorloofden. Wat hem onderscheidt is dat hij beleedigingen, als die van den Griekschen keizer, weet te verduren, en, wanneer er geschil ontstaat, als middelaar tusschen de twistende partijen optreedt. Geheel naar waarheid getuigt Jornandes van hem: „in het westelijke gedeelte der wereld was geen volk, dat hem niet, zoolang hij leefde, door vriendschap of onderwerping hulde bewees."

Derhalve hebben wij Theoderik minder op het tooneel van den oorlog dan op dat van de verrigtingen des vredes te volgen. En dan behoeft men slechts aan de groote schokken te denken, die de vestiging der Gothen in Italië in alle betrekkingen der maatschappij te weeg moest brengen, om in te zien, hoezeer alles er een ander aanzien verkreeg. Bij de komst der barbaren waren Italië's eens zoo hoog geroemde vruchtbaarheid en welvaart zeer afgenomen, en niet minder de bevolking van dit land, zoodat men geene reden heeft aan het gezegde van Procopius te twijfelen, dat Italië, hoewel driemaal grooter dan het Vandaalsche rijk in Afrika, toch niet zooveel inwoners als dit rijk telde. Daarom kon de toestand van bijna geen land ter wereld destijds gunstiger zijn voor een volk, dat zijne woonsteden verliet, dan die van Italië. Wanneer men de zaak uit dit oogpunt beschouwt, is het dus allezins als hoogst gelukkig te beschouwen, dat een volk, waarvan bloot de massa weerbare mannen door Procopius op 200,000 begroot wordt, dit tijdstip uitkoos om een schier uitgestorven geslacht in een nieuw, krachtig menschenras te doen herleven. Doch de Gothen kwamen niet in Italië, om zich bij de inwoners in te kwartieren: zij verlangden in tegendeel, naar Duitsch gebruik, vaste woonplaatsen, aan wel-

Digitized by Google

ken eisch ook voldaan werd. De Romeinen moesten hun een derde deel van hunnen grond afstaan, eene gewelddadigheid, welke in de oudheid, toen het landbezit aan zoovele wisselingen bloot stond, niet ongewoon was en nog gunstig afsteekt bij de handelwijze der Bourgondiërs en West-Gothen, die twee derde namen.

Deze maatregel trof natuurlijk niet de mindere volksklassen, maar de rijken en de grondbezitters. Het verlies, dat deze leden, kon niet anders dan weldadig werken op landbouw en ontginning, daar de kleinere landgoederen gemakkelijker te overzien en te besturen waren, dan de overgroote, die men voorheen, althans gedeeltelijk, had verwaarloosd. Met het derde gedeelte van 't land ging het derde deel der slaven, zoo als van zelf spreekt, op de nieuwe eigenaars over. Hoe goed de nieuwe inrigting werkte, berigt Cassiodorus, een aanzienlijk Romein en getrouw dienaar van Theoderik, ter plaatse waar hij den koning aldus laat spreken: „het is ons aangenaam te kunnen opmerken, dat onze gevolmagtigde (Liberius), bij 't bepalen der aandeelen, zoowel de bezittingen als de harten der Gothen en Romeinen aan elkander verbonden heeft, want in plaats dat de nabuurschap, zoo als doorgaans, twist verwekt, bevordert het gemeenschappelijk bezit der goederen de onderlinge eendragt. De vriendschap der beide volkeren is door het verlies, dat het eene geleden heeft, aangegroeid, en door het afgestane stuk is een verdediger gewonnen, die dat, wat hij ontvangen heeft, ongeschonden bewaart."

De man, wiens woorden wij zoo even aanhaalden, verdient meer dan eene bloote vermelding van zijn' naam, daar hij, als raadgever en vriend van Theoderik en van diens opvolgers, eene lange reeks jaren een aanmerkelijk deel aan het ontwerpen en volvoeren der regeringsmaatregelen had. Uit een oud Romeinsch geslacht gesproten, dat reeds menig verdienstelijk lid aan het vaderland geschonken had, geraakte hij, door menig talent en veelzijdige kennis uitmuntende, tot de hoogste waardigheden. Daar het Odoacer, zoo als aan de meeste

Digitized by Google

Duitsche veroveraars dier dagen, niet doelmatig scheen, groote veranderingen te maken in de vormen van bestuur, waaraan de Italianen sedert eeuwen gewoon waren, koos hij voor 't beleid der staatsaangelegenheden inboorlingen, die door kennis van zaken en eerlijkheid dit vertrouwen verdienden, onder hen Cassiodorus. De val van Odoacer bracht geene omkeering te weeg in deze voor 's mans bekwaamheden zoozeer passende loopbaan. Theoderik bekleedde hem achtervolgens met de hoogste ambten, zoodat hij, na den koning, allengs de eerste man in den staat werd. Evenzeer als door zijne ambtsverrigtingen was hij in de gelegenheid zijn vaderland hierdoor te dienen, dat hij 's konings persoonlijke toegenegenheid had weten te verwerven en ze ten einde toe behield. Zoo lang Theoderik leefde, was Cassiodorus zijn geheimschrijver, en voorzeker zijn weinige verordeningen buiten zijn medeweten, de meeste in overleg met en door hem uitgevaardigd. Zelfs zijn de belangrijkste van 's konings besluiten van hem alleen uitgegaan en uit zijne pen gevloeid.

Op gelijke wijze stond hij Theoderiks opvolgers ten dienste, totdat hij, toen Totilas tot de koninklijke waardigheid verheven was, zich in de eenzaamheid aan het gewoel der menschen en van 't hof onttrok. Meer dan ééne oorzaak bracht hem tot dit besluit. Vooreerst hadden de gebeurtenissen, in de laatste dagen van Theoderiks leven voorgevallen, en de rampen, welke na diens dood Italië en het koninklijke huis troffen, gevoegd bij den telkens wederkeerenden druk der staatszorgen, hem van de wereld en van hare bemoeijingen afkeerig gemaakt. Dan drong zijne vroomheid en zucht voor de studie hem, om het praktische leven met het bespiegelende te verwisselen. Derhalve liet hij in het hedendaagsche Calabrië, de streek, die hem had zien geboren worden en die hem dierbaar was, in eene door eene stille beek besproeide vlakte een klooster bouwen, en riep er een aantal monniken tot zich, wien hij tot leeraar en vader ver-

Digitized by Google

strekte. Bij de verzameling brieven, verordeningen, enz., getiteld *variarum* (epistolarum) *libri* XII, d. i. 12 boeken met onderscheidene brieven, die wij nog uit den tijd van zijn openbaar leven bezitten, kwam nu een groot aantal grammaticale, wijsgeerige, natuurkundige en theologische geschriften, die ruimschoots bewijzen, hoezeer wetenschap en godsvrucht hem ter harte gingen. Ten laatste overleed hij in hoogen ouderdom.

Wat nu de staatsregeling van het door Theoderik gestichte rijk betreft, zij bleef wat zij sinds Constantinus den groote geweest was. De koning der Oost-Gothen was door zijn langdurig verblijf in de hoofdstad der Grieken te zeer bekend geworden met de voordeelen van een regelmatig ingerigten staat, dan dat hij ze kon miskennen. Zóó voorkwam hij tevens de onvergenoegdheid, die elke verandering pleegt te verwekken, en het zou de vraag geweest zijn, of een van 's konings stamgenooten en dienaars in staat geweest ware iets beters te ontwerpen. Al bewerkte Theoderik hierdoor geene geheele ineensmelting der beide nationaliteiten, er ontsproot toch uit die handelwijze eene zoo vredelievende stemming van de beide volkeren jegens elkander, dat men zelden van geschillen onder hen hoorde. Hij hield alle Romeinsche waardigheden met hare titels en regten in stand, alsmede den senaat, die voor 't overige dezelfde krachteloosheid als in de laatste eeuwen aan den dag legde. Eveneens bleef de gewoonte bestaan, dat alles aan 's konings welbehagen onderworpen werd. In 't regtswezen en de wetten bracht hij slechts ééne gewigtige wijziging aan, n. l. het aanstellen van een' opper-regter, *Gothengraaf* geheeten, wiens pligt het was, in geschillen tusschen twee Gothen, alleen, maar, indien er twist bestond tusschen een' Goth en een' Romein, gezamenlijk met een' Romeinsch regtsgeleerde te vonnissen. Daarentegen kan het in 't jaar 500 uitgevaardigde edict van Theoderik over 't geheel niet als eene nieuwigheid aangemerkt worden, daar de wetten, welke het bevat, grootendeels aan vroegere verzamelingen van Romein-

Digitized by Google

sche wetten ontleend zijn. Insgelijks trok de koninklijke schatkist hare inkomsten op de tot dusver gebruikelijke wijze, d. i. bovenal uit de grondlasten en verder uit andere belastingen, b. v. op bedrijven.

Hoe minder afwijking van de Romeinsche gebruiken men ziet in de dingen des vredes, des te sterker vertoont zij zich in dat, wat den oorlog betreft. Op zeer weinige uitzonderingen na hoort men niets van Romeinsche officieren, van Romeinsche soldaten of van eene indeeling van 't leger, gelijk die onder de keizers in zwang was. Alles duidt aan, dat de Oost-Gothen in dit opzigt hunne volle zelfstandigheid behielden. Slechts Gothen mogten wapens dragen en zich in den wapenhandel oefenen; aan Gothische knapen was het, daar zij voor den krijgsmansstand bestemd waren, niet veroorloofd ter school te gaan. Zelfs wanneer er huurlingen in het leger opgenomen werden, waren het altijd Duitschers. Voor de beveiliging der grenzen droeg Theoderik zeer veel zorg, voor landbouw, handel, wetenschap en kunst zooveel hem doenlijk was, zoodat hij niet aansprakelijk kan gesteld worden voor het steeds toenemend verval der kunsten en wetenschappen in zijn' tijd.

Één punt is er, waarop nog te letten valt, te weten de godsdienst, en juist in dit zoo moeijelijke punt openbaarde het zich, dat er tusschen de beide nationaliteiten eene klove bleef bestaan, want op dit gebied barstte de tweespalt eindelijk los. Van den beginne aan betoonde Theoderik dezelfde verdraagzaamheid aan niet-Christenen, b. v. aan Joden, als aan katholieken. Getrouw aan dit beginsel, mengde hij zich noch in veeten tusschen katholieken en hen, die door dezen ketters genoemd werden, noch in het reeds toen opkomende geschil over den voorrang, dat zoo luide getuigt van de ijverzucht tusschen de bisschoppen van Constantinopel en Rome. Op de keuze van den laatstgenoemde oefende hij alleen, bij strijd van meeningen, invloed en slechts

Digitized by Google

dan, wanneer hij er uitdrukkelijk om verzocht werd. Zoo hesliste hij in 't jaar 498, toen er, wegens 't benoemen van een' bisschop te Rome, twee partijen met elkander overhoop lagen, ten voordeele van hem, die 't eerst gekozen was en die de meeste stemmen gehad had, n. l. van Symmachus. Zelfs liet hij het zich welgevallen, dat eene synode, te Rome gehouden, alle bemoeijingen van leeken met de aangelegenheden der katholieke kerk verbood.

Te midden van de goede verstandhouding, die er tusschen Theoderik en zijne katholieke onderdanen bestond, kwam eensklaps uit Constantinopel, waar keizer Justinus I, aangezet door het woeste geschreeuw van 't graauw en van de monniken, alle andersdenkenden, inzonderheid de Arianen, hevig liet vervolgen, de aanleiding voort, die den vrede in Italië verbrak. De eer van Theoderik, den vertegenwoordiger van het Arianismus onder de vorsten, scheen hierbij op 't spel te staan. Bovendien stond het te vreezen, dat de maatregelen, in 't Grieksche rijk genomen, de eendragt tusschen de Grieken en de inboorlingen zouden verstoren. Hierom zond Theoderik een gezantschap, met den bisschop van Rome, Johannes I, aan de spits, naar Constantinopel, om zich bij den keizer in zijn' naam ten gunste zijner geloofsgenooten te laten hooren. Ongeveer gelijktijdig met het vertrek van dien bisschop werd Albinus, een van de aanzienlijkste Romeinen, bij den koning der Gothen van verraderlijke briefwisseling met Justinus aangeklaagd. Zoodra Albinus' vriend, Boëthius, die eveneens uit een aanzienlijk geslacht gesproten was, hooge staatsambten bekleedde en, door zijne talrijke geschriften, Cassiodorus in roem evenaart, zoo niet overtreft, 't gevaar, waarin gene verkeerde, vernam, spoedde hij zich naar Verona, waar Theoderik toen juist vertoefde, verdedigde Albinus in de krachtigste bewoordingen, en liet zich o. a. deze woorden ontvallen: „de beschuldiging, tegen Albinus ingebracht, is valsch; maar indien zij Albinus teregt treft, is zij

Digitized by Google

tevens op mij en den ganschen senaat toepasselijk." Toen werd Boëthius, van dezelfde misdaad verdacht gehouden, op de getuigenis van drie, naar zijne opgave, ter slechter naam staande mannen onverhoord in den kerker geworpen, waar hij het meestgelezene zijner boeken „den troost der wijsbegeerte" schreef. Vervolgens liet Theoderik hem, zijn ouden raadsman, na hem vooraf de smarten der pijniging te hebben doen ondergaan, met zijn' schoonvader Symmachus niet te verwarren met den bisschop van dien naam, (zie blz. 62) op smadelijke wijze ter dood brengen. Ook Johannes, hoewel met een gunstig antwoord uit Constantinopel teruggekeerd, moest zijn leven in de gevangenis laten.

Bij 't verhaal dier gruwelijke gebeurtenissen gevoelt men zich geneigd Theoderiks handelwijze als wreed en gewelddadig te brandmerken. Nogtans verwondert men zich tevens over het tegenstrijdige, dat er tusschen die daden en 's konings vroegere verdraagzaamheid bestaat. Daar men hier geene acten van 't proces kan opslaan, blijft er niets anders over dan zich te laten leiden door vermoedens en gevolgtrekkingen uit dat, wat van elders over de zaak en de daarin betrokken personen bekend is. En dan klinkt het als eene onmogelijkheid, dat een koning, gelijk Theoderik, die in zaken van 't geloof eene toegevendheid betoonde, welke aan de keizers van 't Oosten geheel vreemd was en van wien Procopius, al is 't ook met eenige overdrijving, getuigt: „dat hij in de veroordeeling van Boëthius en Symmachus de eerste en de laatste onregtvaardigheid tegen zijne onderdanen heeft gepleegd," — dat zulk een koning eensklaps zijn karakter zou verloochenen en mannen, die hij jaren lang zijn gansche vertrouwen waardig achtte, bloot op vermoedens zou laten overbrengen. Wel zullen er geene klaarblijkelijk bewezene feiten, noch onderschepte brieven bestaan hebben, die stellig ten laste dier ongelukkigen spraken, maar waarschijnlijk sporen gevonden zijn van hun vermoedelijk en niet onnatuurlijk verlangen, dat Italië eens we-

Digitized by Google

der door een regtgeloovigen en inheemschen vorst geregeerd mogt worden. Zulke gedachten, den Oost-Gothischen koning ter oore gekomen, zullen hem welligt, bij de levendige bewustheid zijner eigene welwillendheid jegens die mannen in 't bijzonder en jegens de Romeinen in 't algemeen, met wrok over hun' ondank vervuld en tot dit betreurenswaardige uiterste vervoerd hebben.

Niet lang na deze voorvallen overleed Theoderik den 26sten Aug. 526. Voorzeker dwalen wij niet, wanneer wij hem voor een' man van verstand houden, die voor het goede en schoone een' open zin had. Het moge waar zijn, dat hij zijn' eigen naam niet zonder een blikken vorm terneer kon schrijven, toch ontbrak hem die ontwikkeling niet, die de omgang met menschen geeft, en die in 't onderhoud van mannen, als Cassiodorus en Boëthius, behagen doet scheppen. Van zijne onpartijdigheid en verdraagzaamheid, — het ter dood brengen van Odoacer en Boëthius met de overigen daargelaten — zijn zorgvuldig waken voor de belangen zijner onderdanen en zijne spaarzaamheid verhalen de geschiedschrijvers vele geloofwaardige staaltjes. Aan meer twijfel is het onderhevig, of hij met zijn stelsel van afscheiding tusschen Gothen en Romeinen wèl gedaan heeft; maar behalve dat hij hiertoe niet ligtzinnig, maar op goede gronden zal overgegaan zijn en, wat de ineensmelting der beide natiën betreft, ook op de toekomst zal gebouwd hebben, die zijne verwachting dan echter gelogenstraft heeft, is het van zulk een verren afstand moeijelijk op deze vraag een afdoend antwoord te geven. Hoe dit zij, krachtig spreekt voor Theoderik het woord van den gelijktijdigen en allezins geloofwaardigen Procopius, die aldus van hem getuigt: „Hij was met der daad een tiran (dit woord in de beteekenis, die de ouden aan die benaming hechtten, op te vatten), maar toch een waar koning, die voor niemand van hen behoeft onder te doen, welke zich van den oorsprong van 't Romein-

Digitized by Google

sche rijk af roemrijk op den troon onderscheiden hebben. Hij genoot evenzeer de toegenegenheid der Gothen als die der Italianen, wat geheel tegen de gewoonte der stervelingen is, want daar de een dit, de ander dat in den staat wenscht, ziet men steeds, dat hij, die met de oppermagt bekleed is, hun behaagt, wien zijne daden welgevallig zijn, maar hun, tegen wier meening hij handelt, tot ergernis verstrekt." — Doch Theoderik leeft niet alleen in de geschiedenis; ook de vele sagen, welker middelpunt hij is, leveren, hoezeer alle waarheid in die mythen te gronde gegaan is, een bewijs op van het hooge standpunt, waarop hij onder zijne tijdgenooten stond.

Het rijk, dat Theoderik gesticht had, kwam na zijn' dood aan zijn' kleinzoon Athalarik, gesproten uit het huwelijk van den reeds vóór eenige jaren overleden Eutharik, een' West-Gothisch prins uit het huis der Amalen, met Theoderiks dochter Amalasuntha, die nu voor haren zoon regentes werd. Met tegenzin zagen de fiere Gothen, die in hun' koning tegelijk een' aanvoerder in den krijg plagten te hebben, eene vrouw aan 't hoofd van 't bewind. Daarenboven was hun de neiging van Amalasuntha voor Romeinsche zeden en geleerdheid niet aangenaam. Deze voorliefde bleek vooral uit de opvoeding, die zij haren zoon liet geven: de wapens werden eenklaps met boeken, de renbaan met de school verwisseld, en de losbandigheid maakte plaats voor orde. Dit alles mishaagde den Gothen zoozeer, dat sommige der aanzienlijkste mannen uit hun midden zich na verloop van eenigen tijd bij Amalasuntha vervoegden, haar met verwijtingen overlaadden en haar dwongen, de leeraars en opzigters van den knaap weg te zenden en hem met knapen van zijne jaren te laten omgaan. Nu duurde het niet lang, of Athalarik gaf zich aan dronkenschap en allerlei uitspattingen over. Daardoor krenkte hij Amalasuntha zeer, wier leven reeds meer dan genoeg verbitterd werd door den op-

Digitized by Google

zettelijken tegenstand der Gothen, waarmede zij ook in andere opzigten te kampen had. Toch wist zij zich staande te houden; maar toen hare vijanden niet ophielden tegen haar zamen te spannen, liet zij keizer Justinianus I, die in 527 den troon van 't Oost-Romeinsche rijk beklom, heimelijk vragen, of hij bereid was de dochter van Theoderik op te nemen, die voornemens was zoodra mogelijk Italië te verlaten. Zij kreeg een bevestigend antwoord; maar toen zij in weerwil hiervan dit plan nog niet verwezenlijkte, werd de keizer ongeduldig en zond haar een' afgevaardigde, in schijn om over eenige aangelegenheden van weinig gewigt bezwaren in te dienen, doch in der daad om de bedoelingen der koningin uit te vorschen. Ten einde haar lot voor de toekomst te verzekeren, beantwoordde Amalasuntha geheel aan 's keizers wenschen door in een geheim verdrag Italië aan de Grieken af te staan. Kort daarna overleed Athalarik in 534, als het slagtoffer van zijn ongebonden leven.

Thans had Amalasuntha, overeenkomstig haar vroeger besluit, den troon vaarwel kunnen zeggen, waardoor zij den Gothen tevens gelegenheid gegeven had een wakkeren koning te kiezen; maar in plaats van afstand van de kroon te doen, zocht zij die veeleer op haar hoofd te bevestigen. Bij ervaring wetende, hoe afkeerig haar volk van de regering eener vrouw was, bood zij Theodaat, den eenigsten mannelijken spruit uit Theoderiks geslacht, die nog leefde, het mederegentschap aan, onder voorwaarde dat hij zich bij eede verpligtte, met den koningstitel tevreden te zijn en niet de minste aanspraak te maken op de uitoefening der koninklijke magt. Theodaat bezwoer volvaardig wat hij niet van zins was gestand te doen. Terstond werd Justinianus door een gezantschap van deze verandering onderrigt. Weldra wederlegde Theodaat zijne betuiging met der daad. Na de koningin ook door andere beleedigingen gekrenkt te hebben, liet hij haar op een klein eiland van het *Volsiniensis lacus*

Digitized by Google

(lago di Bolsena), bij de stad Volsinii (Bolsena), in 'twesten van Italië gelegen, gevangen zetten, en vervolgens, op aandrang van sommige aanzienlijke Gothen, ombrengen. Zoodra Justinianus deze euveldaad vernomen had, besloot hij wraak op Theodaat te nemen en den Gothen den oorlog aan te doen. Zóó begon in 535 een oorlog, die, met korte tusschenpoozen, Italië gedurende twintig jaren verwoestte en den grond legde tot de voortdurende oplossing van dit heerlijke land, welke het sinds eeuwen ter prooi aan allerlei verdeeldheid maakt en zijne krachten verlamt.

Terwijl nu Theodaat den moord van Amalasuntha als eene tegen zijn' wil gepleegde gewelddadigheid der Gothen bij den keizer deed voorkomen en alles deed om het gevaar van zich af te wenden, was Justinianus, die Italië als een aan zijn rijk ontscheurd gewest beschouwde en door deszelfs herovering zijn' roem hoopte te vergrooten, even vastberaden en werkzaam als Theodaat steeds in besluiteloosheid verkeerde. Hij wekte de Franken op, om, als regtgeloovige Christenen, gemeenschappelijk met hem tegen de Ariaansche Gothen te strijden, wat zij ook beloofden te zullen doen. Zelf tastte hij het Oost-Gothische rijk van twee kanten aan. Een zijner veldheeren, Mundus, kreeg bevel in Dalmatië te vallen; aan Belisarius werd de oorlog van den kant van Sicilië opgedragen. De legermagt, die Belisarius werd toevertrouwd, bestond uit slechts zevenduizend man. Zijn stiefzoon Photius en zijne gemalin Antonina, die ook den Afrikaanschen veldtogt mede gemaakt had, vergezelden hem. Het begin der onderneming was voorspoedig: Salona in Dalmatië werd ingenomen; Syracuse en Panormus vielen in handen van Belisarius, en geheel Sicilië erkende de oppermagt des keizers. Deze snelle vorderingen van den vijand boezemden Theodaat eene zoo groote vrees in, dat hij den keizer aanbood, op zeer vernederende voorwaarden zijn vasal te worden. Zelfs toonde hij zich bereid om voor eene geldsom de

Digitized by Google

kroon neer te leggen. Doch toen de Romeinen hierop in Dalmatië een gering verlies leden, weigerde hij woord te houden. Ter naauwernood bleek het echter wederom, dat de fortuin slechts voor een oogenblik de Gothen begunstigd had, of hij wilde ook op dit besluit terugkomen; maar nu was het te laat.

In 't jaar 536 opende Belisarius den veldtogt tegen Italië door het beleg voor Napels te slaan, dat hij, na eene belegering van twintig dagen, deels door middel van een onderaardschen gang, ten deele stormenderhand veroverde. De Gothen, uitermate verbitterd op Theodaat, verkozen toen een' man, wel niet van hooge afkomst, maar van beproefde dapperheid, Vitiges genoemd, tot koning, die Theodaat terstond liet dooden. Vervolgens begaf hij zich naar Ravenna, om er zijne maatregelen te beramen. Belisarius trok daarentegen verder naar 't noorden, en nam, op 't aanbod der inwoners, Rome tegen 't einde van 't jaar in bezit. Terwijl de bezetting der Gothen, te zwak om den vijand binnen en buiten de muren dezer stad te bestrijden, de eene poort in de rigting van Ravenna uittoog, rukten de Grieken de tegenoverliggende binnen. Op last van Belisarius werden nu de vervallen vestingwerken der stad zorgvuldig hersteld en de voorraadschuren ruim van koren voorzien. Van dit oogenblik af kon Belisarius zich als heer van 't grootste gedeelte van Beneden-Italië aanmerken, want Apulië, Calabrië en de helft van Samnium vielen van Vitiges af. Deze, die inmiddels een leger van 150,000 man bijeengebracht had, rukte in 't volgende jaar tegen Rome op, en was alleen hiervoor bezorgd, dat Belisarius hem mogt ontkomen. „Is Belisarius nog te Rome?" vroeg hij een' priester, dien hij op weg daarheen ontmoette, waarop deze hem antwoordde, dat hij wat dit betrof onbekommerd kon zijn, daar Belisarius nooit het hazepad koos. Desniettegenstaande verhaastte hij zijn' marsch nog, om toch Rome's muren in 't gezigt te hebben, eer Beli-

Digitized by Google

sarius vandaar vlood. Weldra sloot Vitiges zijn' vijand te Rome in. Belisarius zag zich nu genoodzaakt om met 5000 man, die slechts in de bevolking der stad eenigen steun konden vinden, eene zoo groote overmagt te trotseren. Door beleid, volharding en dapperheid gelukte het hem nogtans zich staande te houden en de vele bezwaren te boven te komen, die uit de zwakheid der stad, het groote aantal der vijanden, uit honger en pest, ontevredenheid en verraad der burgers ontsproten. Toen de vijand ten laatste zag, dat noch storm, noch list tot eene gewenschte uitkomst voerde, trok hij, na een beleg van één jaar en negen dagen, in Maart 538 af.

In 't zelfde jaar landde nog een aantal Grieksche troepen in Italië onder bevel van Narses, die evenwel niet gezind scheen zich naar de plannen van den opperbevelhebber te voegen, maar zich gedurig tegen diens wil verzette. Vanhier veel verdeeldheid, zoodat de gang der zaken zeer gestremd werd, totdat Justinianus Belisarius bij vernieuwing het opperbevel, zonder eenige beperking, opdroeg en Narses terugriep. Belisarius vatte nu het voornemen op het beleg te slaan voor Ravenna, den zetel van den koning der Oost-Gothen, om zoo de magt van dit volk in Italië geheel te vernietigen. Nadat het gevaar van een' inval der Franken geweken was, die (zie blz. 67) hun woord ontrouw geworden waren en zich vijandelijk tegen de Oost-Romeinen gedroegen, rukte hij tegen Ravenna op, en sloot de stad van alle kanten in. Maar te midden van zijne ijverige aanstalten kwamen er eensklaps gezanten van wege Justinianus, die door de Perzen met oorlog bedreigd werd, opdagen, om Vitiges den vrede aan te bieden, onder voorwaarde dat hij de helft zijner schatten aan den keizer afstond en zich met het land aan gene zijde van de Po vergenoegde. Even bereidvaardig als Vitiges dien voorslag aannam, zoozeer griefde Belisarius deze stap des keizers, daar hij gehoopt had den

Digitized by Google

oorlog binnen kort ten einde te brengen en den koning der Oost-Gothen als gevangene naar Constantinopel te voeren. Toen de gezanten hem dus, bij hun' terugkeer uit Ravenna, het verdrag ter bekrachtiging voorlegden, weigerde hij het te onderteekenen, wat aan zijne officieren, die hem zijn geluk en eer reeds lang benijdden, eene gewenschte gelegenheid verschafte om zijne bedoelingen bij den keizer verdacht te maken.

Inmiddels zagen de Gothen, daar Belisarius hun den vrede niet wilde toestaan, met bezorgdheid de toekomst te gemoet. Welk een duister verschiet opende zich voor hen! Met de wapens bedwongen en naar Constantinopel gesleept te worden, om dáár onder de slaafsche onderdanen des keizers te worden vermengd. Niet de Romeinen, dit gevoelden zij wel, maar alleen de groote veldheerstalenten van Belisarius hadden hen bedwongen. Reeds lang hadden zij, al bestreden zij hem, eerbied voor dien grooten en edelen man gevoeld. Hierom kwamen de wijsste en aanzienlijkste mannen van dit volk, met goedvinden van Vitiges, onderling overeen, Belisarius heimelijk de heerschappij over 't Westen aan te bieden. Belisarius hield zich, alsof hij den voorslag der Gothen met genoegen hoorde, niet omdat hij er aan dacht zijn' keizer ontrouw te worden, maar dewijl hij gretig gebruik maakte van elke gelegenheid ter vergrooting van zijn' roem. Eer hij echter een bepaald antwoord gaf, riep hij zijne officieren en de gezanten bijeen, en legde hun de vraag voor, of het niet iets groots en heerlijks was den koning met zijne Gothen gevangen te nemen, diens schatten te vermeesteren en geheel Italië aan den keizer te onderwerpen. Allen riepen uit, dat dit het Romeinsche rijk ten toppunt van geluk zou verheffen, en dat hij, door welke middelen ook, moest trachten dit doel te bereiken. Nu zette Belisarius de onderhandelingen voort, die ook door de Gothen des te meer bespoedigd werden, daar het gebrek binnen Ravenna dagelijks toenam. Belisarius be-

Digitized by Google

loofde zich van alle gewelddadigheden te zullen onthouden, terwijl de Gothen zich verpligtten voor hem en zijn leger de poorten van Ravenna te openen. Verder verklaarde de veldheer, dat hij bereid was als koning den eed aan Vitiges en aan de voornaamsten des volks af te leggen. Hierop werden de poorten geopend, en Belisarius, de gewaande koning van Italië, trok aan 't hoofd zijner scharen de straten der stad door. De krachtige Gothen staarden in doffe verslagenheid op de binnenrukkende overwinnaars; maar de Gothische vrouwen, aan wie hare echtgenooten de Romeinen als reuzen en hun aantal als grenzeloos voorgesteld hadden, spogen hare mannen in 't gelaat, en scholden hen voor lafaards uit. Vitiges werd onder de hoede eener eerewacht gesteld, en de schatten van 't paleis voor den keizer in beslag genomen; doch 't eigendom der burgers bleef onaangeroerd. Op 't berigt van den val van Ravenna gaven zich de meeste vestingen, die nog niet overgegaan waren, aan de Grieken over.

Het valt ter naauwernood te betwijfelen, of Italië ware voor goed bevredigd geworden, zoo het onder 't bewind van Belisarius gebleven was. Hetzij Justinianus echter opzettelijk verraad bij zijn' opperbevelhebber veronderstelde, hetzij uit hoofde van den Perzischen oorlog — hij riep Belisarius terug. De Gothen meenden, dat hij niet gehoorzamen, maar thans de koninklijke regering aanvaarden zou; doch Belisarius verklaarde hun, dat de gedachte hieraan nimmer bij hem zou opkomen, zoo lang keizer Justinianus leefde, en vertrok op staanden voet met Vitiges en andere aanzienlijke Gothen naar Byzantium. Derhalve kozen de Gothen een nieuwen koning uit hun midden, en, na diens vroegtijdigen dood, in 541 een tweeden, Totilas geheeten. Intusschen week, met het vertrek van Belisarius, het geluk van de Romeinen. Het Romeinsche leger stond nu onder elf bevelhebbers, die aan niets dan aan 't bevredigen hunner schandelijke hebzucht dachten, doorgaans onderling verdeeld waren en in 't open

Digitized by Google

veld niet tegen den vijand stand durfden houden. Verona, eerst door de Romeinen ingenomen, werd kort daarop door de Oost-Gothen heroverd. Hierdoor aangevuurd, trok Totilas de Po over, liet Ravenna, Rome en andere vestingen ter zijde liggen, en veroverde Napels. Daarop onderwierpen zich Lucanië, Apulië en Calabrië mede aan den beheerscher der Oost-Gothen.

Terwijl gewone stervelingen door voorspoed overmoedig worden, was dit niet het geval met Totilas. Hij zocht zich in tegendeel de behaalde zege door trouw, edelmoedigheid en regtvaardigheid waardig te toonen. De halfverhongerde inwoners van Napels voorzag hij van levensmiddelen, en pleegde geenerlei vijandelijkheden tegen de inwoners. Slechts liet hij, gelijk bij andere steden, die hij innam, zoo ook de muren van Napels verwoesten, ten einde de Romeinen te noodzaken in 't open veld om 't bezit van Italië te strijden. De Grieksche veldheeren, versteld over Totilas' zegevierenden marsch, verborgen den keizer in een berigt, dat zij hem lieten toekomen, niet, dat zij geenszins bij magte waren den vijand langer te weerstaan. Destijds leefde Belisarius, uit Perzië teruggeroepen, als een ambteloos burger te Constantinopel. In de moeijelijke omstandigheden, waarin Justinianus zich nu bevond, sloeg hij het oog weder op hem, en benoemde hem in 544 op nieuw tot opperbevelhebber in Italië. Maar dit opperbevel was eene eer zonder magt, en Belisarius een veldheer zonder leger, want daar de Perzische veldtogt nog niet geëindigd was, moest hij op eigen kosten troepen werven. Ook slaagde hij er niet in om een leger bijeen te brengen, dat in staat was de gewigtige taak, die het toefde, te volvoeren. Daarom moest hij zich, in plaats van aan heroveringen te kunnen denken, tot zelfverdediging bepalen. Wil men een duidelijk beeld van den hopeloozen toestand, waarin Belisarius zich toen bevond, men leze den brief, dien hij aan Justinianus schreef en dien Proco-

Digitized by Google

pius ons mededeelt: „Ik kwam in Italië, zoo luiden zijne woorden, zonder manschappen, paarden, wapens en geld, en dus van alles, wat de oorlog vereischt, verstoken. Gedurende mijn oponthoud in Thracië en Illyrië bracht ik slechts weinige soldaten bijeen, en die weinigen zijn ellendige wezens zonder wapens en onervaren in den krijg. Het overschot van 't leger, dat ik hier vond, bestaat uit onbruikbare, vreesachtige manschappen, die door herhaalde nederlagen ontmoedigd zijn, en die den vijand niet alleen opzettelijk ontwijken, maar zich zelfs van hunne paarden ontdoen en de wapens wegwerpen. Het is volstrekt onmogelijk geld uit Italië te trekken, want dit is alleen in 't bezit der vijanden, weshalve ik den krijgslieden noch op de gezette tijden soldij betalen, noch hun orders geven kan, daar de verschuldigde sommen mij den mond sluiten. Ook moet gij weten, dat een groot deel uwer soldaten tot den vijand overgeloopen is. Is het u dus alleen hierom te doen, dat Belisarius zich in Italië bevindt, dan hebt gij uitmuntend voor den oorlog gezorgd, want ik ben midden onder de Italianen. Maar indien het uw voornemen is de vijanden te overwinnen, moeten er andere aanstalten gemaakt worden, vermits een veldheer zonder soldaten, naar mijn gevoelen, een onding is. Zend mij daarom ten eerste mijne lijfwacht van speer- en schilddragers, en verder een toereikend aantal Hunnen en andere huurtroepen, wien gij toch zeker behoorlijke soldij zult betalen."

Middelerwijl maakten de Gothen voortdurend vorderingen, en Totilas sloot Rome in. Eindelijk voldeed Justinianus aan het bij herhaling uitgedrukte verlangen van Belisarius, wiens gemoed van toorn en ongeduld vervuld was, door een uit barbaren en Grieken zamengesteld leger te zenden. Nu waagde hij eene poging om Rome te ontzetten, of althans van levensmiddelen te voorzien, die evenwel op de ongehoorzaamheid van zijn' onderbevelhebber en op de baatzucht van het opperhoofd van Rome's bezetting schipbreuk leed. Kort

Digitized by Google

daarna vervoegden zich vier manschappen van de bezetting, die zich bij touwen van den muur neergelaten hadden, bij Totilas en moedigden hem aan de stad te vermeesteren. Niets, zeiden zij, was gemakkelijker uit te voeren. De posten waren zwak bezet en werden slecht bewaakt. De soldaten gaven zich onbekommerd aan den slaap over. Niemand deed 's nachts de ronde of liet zich aan dienstzaken gelegen liggen. Geen van de burgers nam deel aan 't bewaken der stad. Er was zooveel onwaarschijnlijks in dit berigt, dat Totilas aanvankelijk voor verraad bezorgd was. Toen echter verscheidene Gothen door middel van de neergelatene touwen de muren meer dan éénmaal beklommen en zich met eigen oogen overtuigd hadden, dat de zaak naar waarheid was voorgesteld, rukte hij eens 's nachts eene poort binnen, welke eenige dier Gothen opengehouwen hadden. De verschrikte Romeinsche soldaten vlugtten op dit gezigt, zonder tegenweer te beproeven, uit de tegenoverliggende poort. Totilas, die gedurende den nacht zijne troepen in 't gelid liet blijven, zag den volgenden dag met verbazing, dat de stad in zijne magt was, en begaf zich allereerst naar de St. Peterskerk, om den Heer der heirscharen te danken. Behalve de plundering, liet Totilas door zijne Gothen niet de minste gewelddadigheid plegen. Hierop zond hij gezanten met vredesvoorslagen naar Justinianus, die hen echter naar Belisarius verwees. Maar in plaats van aan vrede te denken, nam Belisarius, toen Totilas naar 't zuiden van Italië getrokken was, Rome bij verrassing in, zond de sleutels der stad aan den keizer, en herstelde zoo goed mogelijk de door den vijand verwoeste vestingwerken.

Na het heroveren van Rome werd de oorlog slepend gevoerd. Daarom meende Antonina, die zich inmiddels naar Constantinopel had begeven, ten einde op de afzending der zoo vaak beloofde, doch nimmer verschenen hulptroepen aan te dringen, dat zij haren man, die, als een voortvlugtige,

Digitized by Google

van de eene zeestad naar de andere moest sluipen, geene grootere dienst kon bewijzen dan door zijne terugroeping te bewerken. Dit verzoek werd zonder zwarigheid toegestaan. Dus verliet Belisarius het land van zijn vroegeren roem, waar hij evenwel in de laatste vijf jaren niet veel lauweren behaald had, om te Constantinopel zijne rijkdommen te gaan genieten. Nu viel Rome weder in handen van de Gothen, die bovendien Sicilië vermeesterden. Doch kort hierna moesten zij dit eiland weder ontruimen en nam hun geluk meer en meer af, sedert Narses, door Justinianus met het opperbevel bekleed, in 552 met eene aanzienlijke krijgsmagt in 't noordoosten van Italië verscheen. Hij opende de korte, maar schitterende reeks zijner krijgsdaden met den slag bij Iguvium (Gubbio), waar Totilas zwaar gewond werd en niet lang daarna stierf. In zijne plaats werd Tejas tot koning verkozen, die niet beletten kon, dat Narses geheel Midden- en Beneden-Italië aan zich onderwierp en Rome weder innam, hetwelk dus voor de vijfde maal gedurende de regering van Justinianus van heer verwisselde. Desniettemin besloot Tejas liever het uiterste te wagen dan te pogen zijn' ondergang door talmen en dralen af te wenden. Derhalve greep hij, door gebrek aan voedsel in 't naauw gebracht, hoewel op eene ontoegankelijke hoogte gelegerd, den vijand in de omstreken van den Vesuvius aan, en leverde er zijn laatsten veldslag, dien Procopius aldus beschijft: „Onverwachts zagen de Romeinen zich overvallen, eer het mogelijk was zich in 't gelid te scharen. Eerst sprongen de Gothen van hunne paarden en schaarden zich in eene diepe phalanx; hetzelfde deden de Romeinen. Met den vroegen morgen begon de kamp, waarin Tejas een' moed ten toon spreidde, die hem eene plaats nevens de grootste helden der oudheid aanwijst. Wanhoop vuurde de Gothen aan; de Romeinen boden tegenover razenden uit al hunne magt weerstand, zich schamende voor een zwakkeren vijand te wijken. Beide partijen wierpen zich met

Digitized by Google

verwoedheid op elkander, de eene om te sneuvelen, de andere om zich door haren moed te onderscheiden. Tejas stond, door zijn schild gedekt en met gevelde speer, met weinigen in de eerste rij der phalanx, zoodat ieder hem zag. Daar de Romeinen begrepen, dat de veldslag met zijn' val beslist zou zijn, drongen allen, die moed hadden, — en van de zoodanigen waren er velen — met de lansen op hem aan of beschoten hem met werpspiesen. Maar hij, achter zijn schild verborgen, ving hiermede alle speren op, viel dan eensklaps aan en velde velen. Zoodra hij bespeurde, dat zijn schild vol speren was, gaf hij het aan een' zijner schilddragers, en nam een ander. Zóó was het derde deel van den dag verloopen. In het schild des konings staken twaalf spiesen, zoodat hij het noch bewegen, noch de op hem aandringende vijanden langer afweren kon. Bij herhaling riep hij daarom een' zijner schilddragers, zonder echter zelf een' vinger breedte uit het gelid te wijken of den vijand te laten vooruittreden. Hij wierp het schild niet op den rug, noch wendde zich zijwaarts, maar stond veeleer, als aan den grond genageld, onwrikbaar vast, terwijl hij met de regterhand zijne bestrijders voortdurend velde en hen met de linker afweerde. Eindelijk bracht de schildknaap een nieuw schild. Doch gedurende de verwisseling der schilden was Tejas' borst een oogenblik ongedekt, zoodat hij door eene spies getroffen werd en terstond dood neerzeeg. De Romeinen staken zijn hoofd op de schacht eener speer, en toonden het aan de beide legers: aan hunne landgenooten om hen aan te moedigen, aan de Gothen, opdat zij zich van verderen strijd zouden onthouden. Deze onttrokken zich echter geenszins aan den slag, maar streden, hoewel zij wisten, dat hun koning gevallen was, tot het invallen van den nacht."

Den volgenden dag werd de kamp met dezelfde verbittering vernieuwd en duurde wederom tot den avond, want de Go-

Digitized by Google

then gevoelden, dat zij den laatsten strijd streden, en de Romeinen rekenden het zich tot schande verwonnen af te trekken. Eindelijk zonden de Gothen afgevaardigden naar Narses, en verzochten hem, in de volle overtuiging, dat zij zich vruchteloos langer tegen zijne overmagt verzetteden, om vrijen aftogt met behoud van de geldsommen, die zij hier en daar in de steden van Italië neergelegd hadden. Dit verzoek werd hun gereedelijk toegestaan. Na dezen slag had Narses nog te kampen tegen een laatste overschot der Oost-Gothen, bij wie zich ook Franken en Alemannen hadden aangesloten, die hij echter weldra uitroeide. In 555 kon hij eindelijk Italië ten volle als een wingewest van 't Oost-Romeinsche rijk beschouwen. Het meerendeel van de overige gewesten van 't Oost-Gothische rijk was gedurende den langdurigen oorlog in handen der naburige volkeren gevallen.

Wanneer men het doel, dat Justinianus beoogde, met de middelen, die hij tot de verwezenlijking aanwendde, vergelijkt, kan men zich ter naauwer nood verklaren, waarom hij niet eerder een einde maakte aan de onevenredigheid, die er jaren lang tusschen beide bestond. Alsof hij van oordeel was, dat er, om eene dappere natie ten onder te brengen, niets te doen ware dan een' degelijk veldheer te kiezen, liet hij het den wakkeren Belisarius, van 't begin af, aan een toereikend leger, en de weinige manschappen, die hem omgaven, maanden achtereen aan soldij ontbreken. Ongetwijfeld sproot die verwaarloozing ten deele voort uit de omstandigheden, met name uit de gevaren, die van den kant der Perzen en Bulgaren dreigden. Maar ook het stichten en het onderhoud van de gebouwen, zoo als van de Sophiakerk, verslonden groote schatten, alsmede de feesten en de praal, die Theodora ten toon spreidde. Maar bovenal moet men die gebrekkige ondersteuning aan de ijverzucht van Justinianus toeschrijven: steeds vreesde en benijdde hij het geluk van hen, die ver van Byzantium voor hem streden. Hem verontrustte deels de

Digitized by Google

argwaan, die in 't gemoed van despoten nimmer slaapt, deels de herinnering aan den opstand, die hem in de eerste jaren zijner regering bijna van de kroon beroofd had. Bovenal was Belisarius een voorwerp van hevigen argwaan voor den keizer. Bij de verdiensten toch, die de beroemde veldheer zich in den oorlog en bij het zooëven genoemde oproer te Constantinopel verworven had, kwam nog, dat hij het vertrouwen en de liefde der soldaten ruimschoots genoot, dat hij in oorlog en vrede door eene eigene lijfwacht omstuwd werd, en veel vermogen bezat. Is het echter eensdeels waar, dat de keizer zijn' veldheer niet genoegzaam ondersteunde, zoo valt het ten anderen evenmin te ontkennen, dat Belisarius de hulpmiddelen, waarover hij kon beschikken, niet altijd naar behooren aanwendde, en in zooverre ook te beschuldigen is. Dat de keizer, in weerwil van dit alles, zijn doel toch bereikt heeft moet voorzeker, voor een aanmerkelijk deel, aan de ontzettende vermindering van 't getal der weerbare Gothen toegeschreven worden, die door 't zwaard der vijanden, door hongersnood, ziekte en andere oorzaken van twee honderd duizend (zie blz. 57) tot een paar duizend ingekrompen waren. Daarenboven gaf Justinianus' denkwijze in zaken des geloofs hem een overwigt in Italië. Hij, de voorstander der regtzinnigheid, moest in het land der regtzinnigheid wel veel steun vinden. Eindelijk moet men ook niet geheel uit het oog verliezen, dat de Romeinen, hoezeer van hunne voorvaderen ontaard, toch met zekeren tegenzin de heerschappij der barbaren verdroegen en steeds naar de zijde van den Oost-Romeinschen keizer overhelden.

Digitized by Google

DE OVERLEVERINGEN VAN ALBOIN EN AUTHARI, KONINGEN DER LONGOBARDEN; AUTHARI'S AANZOEK OM DE HAND VAN THEODELINDE, EN HET HUWELIJK VAN THEODELINDE, NA DEN DOOD VAN AUTHARI, MET AGILULF.

Jaren lang bestonden er geschillen tusschen de Gepiden en de Longobarden, totdat de lang bedwongene tweedragt eindelijk in 551 losbarstte en beide partijen zich tot den oorlog toerustten. Te midden van een' slag, dien de beide volkeren elkander eens leverden en waarin beide zoo dapper streden, dat geen van hen aan 't wijken kon gebracht worden, geschiedde het, dat Alboin, zoon van koning Audoin, en Turismod, zoon van Turisind, op elkander stieten, en Alboin dezen met het zwaard doorboorde, zoodat hij dood van het paard viel. Zoodra de Gepiden zagen, dat de zoon van hun' koning, die den oorlog vooral verwekt had, gevallen was, namen zij, moedeloos geworden, de vlugt. De Longobarden vervolgden hen hevig, en keerden, na een groot aantal hunner verslagen te hebben, terug, om de gesneuvelden van hunne wapenrustingen te berooven. Naauwelijks waren de Longobarden, na de behaalde zege, tot hunne landgenooten teruggekeerd, of zij verzochten koning Audoin, Alboin, door wiens dapperheid zij in dezen slag de overwinning behaald

Digitized by Google

hadden, tot zijn' dischgenoot te maken, opdat hij zijn' vader zoowel bij het maal als in gevaar ter zijde kon staan. Audoin antwoordde, dat hij dit volstrekt niet doen kon: „Gij weet, zeide hij, dat bij ons de gewoonte bestaat, dat de zoon des konings niet eerder met zijn' vader aan tafel mag aanzitten, eer hij door den koning van een vreemd volk met de wapens omgord is."

Toen Alboin dit antwoord van zijn' vader gehoord had, begaf hij zich met slechts veertig jongelingen naar Turisind, den koning der Gepiden, hoewel hij hem nog kort tevoren beoorloogd had, en gaf hem te kennen, waarom hij gekomen was. Deze ontving hem vriendelijk, noodigde hem aan zijn' disch en plaatste hem aan zijne regterzijde, waar vroeger steeds zijn zoon Turismod plagt te zitten. Terwijl men nu de verschillende geregten opdroeg, herinnerde Turisind zich eenklaps zijn' zoon, diens voormalige plaats aan tafel en zijn' dood, en bedacht, hoe thans de moordenaar van dien zoon diens plaats innam. Hij zuchtte luide en kon zich niet langer inhouden, maar gaf zijne smart lucht door uit te roepen: „dierbaar is mij deze plaats; maar het gezigt van den man, die er thans op zit, valt mij zeer zwaar." Hierop begon de tweede zoon des konings, die mede aanzat, door 's vaders woorden geprikkeld, in smaadredenen tegen de Longobarden uit te barsten, en achtte hen, daar zij, van de kuiten af, witte kousen droegen, gelijk aan de merriën, die witte pooten hebben." Nu liet zich echter een der Longobarden in dezer voege hooren: „ga slechts naar buiten, naar het *Asveld:* dáár zult gij zonder twijfel spoedig zien, hoe krachtig uwe merriën met de hoeven slaan; dáár ligt het gebeente van uwen broeder, als dat van verachtelijk vee, over de weide verstrooid." Toen de Gepiden dit hoorden, konden zij hunne woede niet meer verkroppen. Hunne verbittering barstte met geweld los, en zij wilden de beschimping, hun aangedaan, terstond met der daad wreken. Ook de Longobarden sloe-

Digitized by Google

gen allen, tot den kamp gereed, de hand aan 't zwaard. Doch terzelfder tijd sprong de koning van tafel op, wierp zich in 't midden van hen, bedwong de gramschap en den twistzieken aard zijner dienaars, en bedreigde den eersten, die 't gevecht zou beginnen, met zware straffen, daar, zoo als hij zeide, de zege van hem, die den gastvriend in zijn eigen huis velt Gode niet welgevallig is. Dus nam de twist een einde, en zij zetteden vrolijk den maaltijd voort. Turisind liet zich de wapens van zijn' zoon Turismod brengen, stelde ze aan Alboin ter hand, en liet hem onverlet naar zijns vaders rijk terugkeeren. Oogenblikkelijk werd Alboin door zijn' vader tot dischgenoot verheven. Thans verhaalde hij, terwijl hij vergenoegd de geregten der koninklijke tafel medeproefde, naar de rij af alles, wat hem bij de Gepiden, in 't land van Turismod, wedervaren was. Alle aanwezenden bewonderden en prezen Alboins vermetelheid, maar roemden niet minder de groote trouw van Turisind.

Audoin stierf kort daarna, en nu aanvaardde Alboin, een krijgshaftig en in alle opzigten degelijk man, naar aller wensch, als de tiende koning, de regering. Daar hij, uit hoofde van zijne magt, alom een grooten en beroemden naam had, gaf Clotarius, koning der Franken, hem zijne dochter Chlodsuinda tot echtgenoot, uit welk huwelijk slechts eene dochter, met name Albisinda, geboren werd. Ondertusschen stierf Turisind, koning der Gepiden, die door Kunimund werd opgevolgd. Van begeerte brandende om de beleedigingen, zijn volk vroeger aangedaan, te wreken, verbrak hij het verbond, dat er tusschen zijn volk en de Longobarden bestond, en verklaarde hun in 566 den oorlog. Alboin sloot nu met de Avaren, die oorspronkelijk *Hunnen*, later naar een' hunner koningen *Avaren* genoemd werden, een eeuwig verbond. Vervolgens trok hij tegen de Gepiden te velde.

Terwijl deze hem met spoed te gemoet trokken, deden de Avaren, volgens de afspraak, met Alboin gemaakt, een' inval

Digitized by Google

in hun land. Op het ontvangen van dit treurige berigt vermaande Kunimund, hoewel zeer ternedergeslagen en van twee kanten in 't naauw gebracht, zijne lieden, eerst de Longobarden te bevechten, en, mogt het hun gelukken dezen te overwinnen, dan het leger der Hunnen uit hun land te jagen. Dus kwam het tot een' veldslag. Aan beide zijden werd met de meestmogelijke inspanning gestreden; doch ten laatste bleven de Longobarden overwinnaars, en woedden zoo verschrikkelijk tegen de Gepiden, dat zij bijna allen gedood werden, en er van dit zoo talrijke leger ter naauwernood één man overbleef, om tot bode der nederlaag te dienen. In dezen veldslag doodde Alboin Kunimund en liet zich vervolgens uit diens schedel eene soort van drinkbeker maken, die in de Longobardische taal *skala* heet. Kunimunds dochter, Rosamunde genoemd, voerde hij met eene groote menigte lieden van verschillenden ouderdom en kunne gevankelijk mede. Ook nam hij haar, dewijl Chlodsuinda overleden was, tot gemalin, maar, gelijk later bleek, tot zijn eigen verderf. De buit, dien de Longobarden maakten, was zoo groot, dat zij sinds dien tijd in 't bezit van zeer groote rijkdommen waren. Daarentegen verviel de stam der Gepiden zoozeer, dat zij sedért niet eens meer een' eigen koning hadden, maar zich aan de Longobarden moesten onderwerpen en tot den huidigen dag (1) in harde

(1) Met dien *huidigen dag* wordt ongeveer het tiental jaren sedert 787 bedoeld, gedurende welk tijdsbestek Paulus Diakonus zijn hoofdwerk *de gestis Longobardorum*, d. i. over de daden der Longobarden, in zes boeken schreef. Paulus, zoon van Warnefried en uit een edel Longobardisch geslacht gesproten, werd omtrent het jaar 730 te Forojuli (zie blz. 85) geboren, was een van de geleerdste mannen van zijn' tijd, en behoorde, zoo als zijn naam „Diakonus" aanduidt, tot den geestelijken stand. Hij genoot eene voortreffelijke opvoeding te Pavia, en was later de leidsman der studiën van Adelperga, dochter van Desiderius, laatsten koning der Longobarden, en gemalin van hertog Arichis van Beneventum. Ten haren behoeve vervaardigde hij de *historia*

Digitized by Google

slavernij verkeeren, terwijl de Hunnen in 't bezit van hun land zijn. Alboins naam werd van nu aan wijd en zijd beroemd. Ter zijner eer vervaardigde men bij de Beijeren, de Saksen en andere volkeren van dien taaltak liederen, die nog bestaan en waarin men zijne edelmoedigheid, zijn geluk en zijne dapperheid tot de wolken verhief. Ook moeten er, gelijk men nog thans door velen hoort zeggen, geheel nieuwe wapens van eene bijzondere soort onder hem gesmeed zijn.

Weldra kreeg Alboin eene ongezochte aanleiding om naar Italië te trekken. Toen Narses, veldheer van het Grieksche rijk, de Gothen overwonnen en vernietigd, over de hertogen der Franken gezegevierd, en hierdoor een rijken schat aan goud en zilver vergaard had, ontstond er groote nijd tegen hem onder de Romeinen, voor wier belangen hij zich nogtans al die moeite en dien strijd getroost had. Zij belasterden hem bij keizer Justinus en diens gemalin Sophia, zeggende: „Ons Romeinen was het waarlijk beter den Gothen dienstbaar te zijn dan den Grieken, daar Narses, die over

---

Romana of *miscella*, d. i. Romeinsche geschiedenis, waartoe hij Eutropius en een aantal andere schrijvers als bronnen gebruikte. Na de verovering van Pavia in 775 geraakte hij in handen van Karel den groote, wiens gunst hij weldra won en wien hij in 't bevorderen van alles, wat op kennis en wetenschap betrekking had, getrouw ter zijde stond. Sinds 787 sleet hij zijne overige levensdagen in zijn geliefd klooster Montecassino, ten n. w. van Capua, waar hij ook reeds vroeger een tijdlang vertoefd had, en overleed er omstreeks 796. Dáár onderrigtte hij eene menigte naar kennis dorstende lieden en stelde er het gewigtigste zijner werken, dat over de geschiedenis der Longobarden, op, waarin hij tevens de historie der Oost-Romeinen en der Franken aanroert. Haar eigenaardig karakter ontleent deze geschiedenis aanden rijken schat van sagen, die Paulus in haren oorspronkelijken, zoo liefelijken vorm mededeelt. De dood heeft den schrijver belet zijn werk te voltooijen, weshalve men den ondergang van zijn volk niet bij hem vermeld vindt. Voor 't overige herinnere men zich, dat Paulus zelf in 't bovenstaande verhaal het woord voert.

Digitized by Google

ons gesteld is, ons in drukkende slavernij houdt. Onze genadige vorst weet dit niet: bevrijd ons echter uit de handen van Narses, of wees verzekerd, dat wij de stad Rome en ons zelve aan een vreemd volk zullen overgeven." Op dit berigt zond de keizer terstond Longinus naar Italië, om er Narses als stedehouder te vervangen, die, op de mare van zijn ontslag, hevig verschrikte en zooveel vrees voor keizerin Sophia voedde, dat hij het niet wagen durfde naar Constantinopel terug te keeren. Zoo als men verhaalt, had Sophia hem o. a. laten zeggen, dat hij moest terugkeeren, om met hare maagden in de vrouwenkamer te spinnen. Hierop moet Narses ten antwoord gegeven hebben, dat hij haar een weefsel wilde vervaardigen, dat zij haar leven lang niet zou kunnen ontwarren. Ras week hij thans naar de stad Napels in Campanië, vanwaar hij boden zond naar het volk der Longobarden, om hen te overreden hunne schrale velden in Pannonië te verlaten en zich in 't bezit van Italië te stellen, dat rijk was in allerlei schatten. Tevens zond hij hun verschillende soorten van ooft en andere voortbrengsels, ten einde hunne gemoederen hierdoor nog meer aan te vuren. De Longobarden ontvingen deze goede en gewenschte tijding met vreugde, en koesterden grootsche gedachten voor de toekomst. Terstond zag men in Italië gedurende den nacht verschrikkelijke teekenen. Vurige liniën van in slagorde geschaarde troepen verschenen aan den hemel als voorteeken van 't vele bloed, dat weldra stond vergoten te worden.

Vast besloten om met zijn volk naar Italië te trekken, vroeg Alboin bovendien zijne oude vrienden, de Saksen, om hulp, ten einde in grooter aantal bezit te nemen van het uitgestrekte land. Meer dan 20,000 Saksen sloten zich hierop met vrouw en kind bij hem aan. Nu liet Alboin zijn eigen land, n. l. Pannonië, aan zijne bondgenooten, de Hunnen, over, onder voorwaarde echter dat, indien de Longobarden eens weder genoodzaakt werden terug

Digitized by Google

te keeren, zij hun voormalig land hernemen mogten. Na deze afspraak verlieten de Longobarden Pannonië, en begaven zich met hunne vrouwen, kinderen en have op weg naar Italië, om het in bezit te nemen. Zij hadden twee en veertig jaren in Pannonië gewoond, en togen uit in de maand April, op den eersten dag na het heilige Paaschfeest, dat, volgens berekening, in dat jaar op den eersten April inviel, nadat er sedert de menschwording van den Heer 568 jaren verloopen waren.

Aan de grenzen van Italië gekomen, beklom Alboin een' berg, welke zich in die streek verheft, en nam vandaar, zooveel hij van Italië overzien kon, in oogenschouw. Daarom heet, gelijk men zegt, deze berg sedert dien tijd de *koningsberg*. Op denzelfden berg moeten wilde ossen zijn, wat geen wonder is, daar Pannonië, dat deze dieren voortbrengt, zich tot hiertoe uitstrekt. Ook heeft een waarheidlievend oud man mij verhaald, dat hij de huid van zulk een' os, welke op dien berg geveld was, gezien had, en dat er vijftien menschen naast elkander op die huid konden liggen.

Geheel Italië strekt zich naar het zuiden of liever naar het zuidoosten uit, en wordt door de golven der Tyrrheensche en der Adriatische zee bespoeld. In 't westen en noorden wordt het zoo van alle kanten door de Alpen ingesloten, dat men het slechts langs bergpassen of over den rug van 't gebergte binnenrukken kan. Maar aan den oostkant, waar het aan Pannonië grenst, staat een breede toegang over vlak land open. Nadat Alboin Venetië, het eerste gewest van Italië in 't n. o., zonder eenige hindernis bereikt en het gebied dier stad of veeleer der burgt *Forojuli* (Cividale, ten n. van Aquileja, in Friaul) had betreden, overlegde hij, wien hij het bewind over deze 't eerst veroverde provincie zou toevertrouwen. Na rijp beraad besloot hij zijn' neef Gisulf, een' zeer bekwaam man, die tevens zijn stalmeester was, als stedehouder over de stad Forojuli en hare omstreken te stel-

Digitized by Google

len. Gisulf verklaarde echter, dat hij het bewind over stad en volk niet wilde aanvaarden, tenzij hem een zeker aantal van de *Faren* (1), d. i. geslachten, volgens zijne eigene keuze toegevoegd werden. Dit stond de koning hem toe. Daarenboven verlangde hij van den koning een' koppel edele merriën, wat deze hem insgelijks bereidvaardig inwilligde.

Steeds verder trekkende bereikte Alboin Ligurië, en hield den 5den September 569 zijn' intogt in Milaan, waar Honoratus toen aartsbisschop was. Van hier uit veroverde hij alle steden van Ligurië, behalve de aan zee gelegene. Aartsbisschop Honoratus verliet echter Milaan, en vlood naar Genua. De stad *Ticinus* (Pavia) stond een driejarig beleg uit, en bood dapper weerstand tegen het heir der Longobarden, dat zich op niet verren afstand ten w. van de stad had gelegerd. Intusschen nam Alboin Tuscië in bezit (in uitgebreider zin te nemen dan bij de ouden, daar de schrijver er tevens Umbrië, Rome, enz. onder verstaat), met uitzondering van Rome, Ravenna en nog eenige versterkte plaatsen aan de kust. De Romeinen waren niet sterk genoeg om weerstand te bieden, daar de pest, die ten tijde van Narses in Ligurië en Venetië woedde, zeer velen ten grave gesleept had, en Italië kort daarna door hongersnood geteisterd was. Voor 't overige is het zeker, dat Alboin destijds menschen van al die volksstammen, welke hijzelf of vroegere koningen onderworpen hadden, naar Italië voerde, weshalve de oorden, waar zij woonden, nog heden ten dage naar hen de Gepidische, de Bulgaarsche, de Sarmatische, de Pannonische, de Zwaabsche, de Norische, enz. genoemd worden.

Nadat Ticinus zich drie jaren en eenige maanden wakker verdedigd had, gaf het zich eindelijk in 572 aan Alboin en de Longobarden over. Terwijl Alboin nu de stad in 't o.

---

(1) Vandaar het woord *Faron* of baron.

Digitized by Google

door de St. Johannespoort binnenreed, viel zijn paard midden onder de poort, en kon noch door de sporen van den ruiter, noch door de slagen van den stalmeester weder op de been gebracht worden. Op dit gezigt zeide een der Longobarden tot den koning: „herinner u, vorst, welk eene wreede gelofte gij gedaan hebt; verbreek ze, en dan zult gij weldra de stad binnen kunnen rijden. Het zijn toch ware Christenen, die ze bewonen." Men moet n. l. weten, dat Alboin gedreigd had de geheele bevolking, dewijl zij zich niet wilde overgeven, met het zwaard om te brengen. Naauwelijks had hij thans echter zijne gelofte verbroken en den burgers levensbehoud toegezegd, of zijn paard stond op. Daarom hield hij ook, na de stad binnengetrokken te zijn, zijn woord, en deed niemand eenig leed. Thans stroomde al het volk tot hem naar het paleis, dat eens koning Theoderik gebouwd had, en vatte, na zoo groote ellende doorgestaan te hebben, weder blijde hoop voor de toekomst op.

Na drie jaren en zes maanden in Italië geregeerd te hebben, kwam Alboin door een' aanslag zijner gemalin om. Ziehier de oorzaak van zijn' moord. Terwijl hij eens te Verona langer, dan hij had moeten doen, vrolijk aan den feestelijken disch zat met den beker, dien hij uit den schedel van zijn' schoonvader, koning Kunimund, had laten maken, voor zich, beval hij ook de koningin wijn te geven, en wekte haar op lustig met haren vader (d. i. uit dien beker) te drinken. Niemand moge dit voor onmogelijk houden, ik spreek de waarheid in Christus, en ikzelf heb dezen beker gezien, gelijk vorst Ratchis hem eens bij eene plegtige gelegenheid in handen had en aan zijne gasten toonde. Toen Rosamunde deze woorden hoorde, werd haar hart door diepe smart getroffen. Weldra kon zij haren wrok niet meer bedwingen, en gloeide van verlangen om door den moord van haren gemaal den dood haars vaders te wreken. Derhalve ontwierp zij met Helmigis, 's konings *skilpor*, d. i. schilddrager, en zoogbroeder, in 't geheim een'

Digitized by Google

aanslag op 't leven van Alboin. Helmigis ried de koningin Peredeus, een' ongemeen sterk man, mede aan den aanslag te doen deelnemen. Maar Peredeus wilde zich niet tot eene daad van zulke wijduitziende gevolgen laten bewegen. Eerst toen hij, door Rosamunde misleid, haar in de meening, dat het de kamenier der koningin was, met wie hij sinds eenigen tijd een verboden omgang had, zwaar had beleedigd en uit hoofde hiervan de wraak van Alboin moest duchten, gaf hij gedwongen de toestemming, waartoe hij uit vrijen wil niet had kunnen besluiten. Toen Alboin zich nu op een zekeren dag tegen het middaguur ter ruste gelegd had, gelastte Rosamunde, dat alles in het paleis stil moest zijn, en verwijderde alle wapens, behalve 's konings degen, dien zij aan 't hoofdeinde van zijn rustbed vastbond, zoodat hij dien noch opligten, noch uit de scheede trekken kon. Na deze voorzorgen genomen te hebben, liet de wreede vrouw, op raad van Peredeus, Helmigis binnen, om den moord te plegen. Zoodra Alboin ontwaakte, begreep hij, welk gevaar hem dreigde, en greep snel naar zijn zwaard; maar dewijl het vastgebonden was en hij het niet kon losrukken, nam hij een voetbankje en verweerde zich hiermede een tijdlang. Maar helaas! de krijgshaftigste en koenste man vermogt niets tegen zijn' vijand, en werd als een zwak kind omgebracht. Hij, die door 't overwinnen van zooveel vijanden den grootsten krijgsroem verworven had, viel door de listen eener vrouw. Zijn lijk werd, onder het luide gejammer en de klagten der Longobarden, onder een' trap, die naar het paleis voerde, bijgezet. Alboin was slank van gestalte, en zijn geheele ligchaam voortreffelijk geschikt om te strijden. In onze dagen heeft Giselpert, vroeger hertog van Verona, zijn graf doen openen, het zwaard en de sieradiën, die er in waren, er uit genomen en er met zijne gewone ijdelheid bij onbeschaafde lieden op gepocht, dat hij Alboin gezien had.

Digitized by Google

Helmigis zocht, na den moord van Alboin, diens magt aan zich te trekken; maar dit gelukte hem niet, daar de Longobarden, diep bedroefd over den dood huns konings, hem veeleer trachtten om te brengen. Rosamunde liet daarom Longinus, stedehouder van Ravenna, verzoeken haar zoo snel mogelijk een schip te zenden, om met Helmigis te kunnen vlugten. Longinus gaf volgaarne gevolg aan dit verzoek, en zond terstond een vaartuig af, waarop Helmigis en Rosamunde, die inmiddels zijne vrouw was geworden, nog bij nacht vlugtten. Zij namen Albisinde, 's konings dochter, en den geheelen schat der Longobarden mede, en kwamen ras te Ravenna. Hier deed Longinus Rosamunde het voorstel, om Helmigis te dooden en dan met hem te trouwen. Zij, tot elke euveldaad bereid en tevens van den wensch bezield om mederegentes van Ravenna te worden, verklaarde zich hiertoe genegen, en bood Helmigis eens, toen hij uit het bad kwam, een' giftbeker aan, dien zij hem als een zeer gezonden drank aanbeval. Zoodra hij echter bemerkte, dat hij den doodsbeker gedronken had, trok hij het zwaard tegen Rosamunde, en dwong haar het overschot te nemen. Op die wijze stierven de moordenaars, krachtens het vonnis van den almagtigen God, binnen één uur.

Alboins opvolger regeerde ruim één jaar, en na diens dood bleven de Longobarden tien jaren zonder koning. Gedurende dien tijd stonden zij onder hertogen, en kozen hierop Authari tot koning. Uit hoofde van zijne waardigheid gaf het volk hem den bijnaam *Flavius*, die aan het geslacht van Vespasianus ontleend en ook door Constantinus den groote en andere keizers aangenomen was. Dezen bijnaam hadden van nu aan alle Longobardische koningen. Bij de herstelling van het koningschap, stonden alle hertogen de helft hunner bezittingen ter voorziening in de behoeften des konings af, opdat hijzelf, zijn gevolg en allen, die hem in verschillende ambten dienden, hiervan onderhouden werden.

Digitized by Google

De onderworpen volkeren werden onder de Longobardische vreemdelingen verdeeld. Dit was in der daad verwonderlijk in 't rijk der Longobarden, dat er geene gewelddadigheid gepleegd, geene geheime aanslagen gedaan en niemand op onbillijke wijze tot heerendiensten gedwongen werd. Ook plunderde niemand er; diefstal en rooverijen vielen niet voor, en iedereen kon, zonder vrees en zorg, leven gelijk het hem behaagde.

Na den Franken, die de Longobarden uit Italië trachtten te verdrijven, eene nederlaag toegebracht te hebben, liet koning Flavius Authari de dochter van koning Garibald van Beijeren, door middel van gezanten, voor zich ten huwelijk vragen. Garibald ontving hen vriendelijk, en beloofde Authari, hem zijne dochter Theodelinde te geven. Zoodra de gezanten met dit berigt tot Authari teruggekeerd waren, beving hem de begeerte om zijne bruid met eigen oogen te zien; hij zocht onder zijne Longobarden weinige, maar kloeke mannen uit, stelde een' van hen, die hem trouw toegedaan was, in schijn aan hun hoofd, en toog weldra met hen naar Beijeren. Toen zij voor koning Garibald gebracht waren, en hij, die voor het hoofd van 't gezantschap doorging, na de begroeting de gebruikelijke woorden geuit had, trad Authari, door niemand herkend, nader op Garibald toe, en zeide: „mijn gebieder, koning Authari, heeft mij opzettelijk hiertoe gezonden, dat ik uwe dochter, zijne bruid en tevens onze toekomstige beheerscheres, aanschouwen zoude, ten einde hem naauwkeurig te berigten, hoedanig hare gestalte is. Ter naauwernood had de koning dit gehoord, of hij liet zijne dochter halen. Toen nu Authari haar eene wijle zwijgend had aangestaard en zij hem, daar zij schoon was, in alle opzigten wel beviel, sprak hij tot den koning: „Vermits ons het voorkomen uwer dochter zeer behaagt, en wij haar daarom tot koningin wenschen, zouden wij, indien het uwe hoogheid behaagt, gaarne een' beker wijn uit hare hand aannemen,

Digitized by Google

gelijk zij ons dien ook later zal reiken." De koning gaf zijne toestemming, en nu bood Theodelinde eerst den beker wijn aan hem, die de voornaamste van 't gezantschap scheen, en vervolgens aan Authari, dien zij niet als haren bruidegom kende. Na gedronken en haar den beker terug gegeven te hebben, raakte hij, zonder dat iemand het bemerkte, hare hand met zijn' vinger aan, en streek haar met zijne regterhand van het voorhoofd af over neus en wangen. Schaamrood verhaalde Theodelinde dit aan hare min, die hierop antwoordde: „Indien deze man niet zelf de koning en bruidegom was, zou hij het in geen geval gewaagd hebben u aan te roeren. Laat ons echter voorshands zwijgen, opdat uw vader er niets van verneme. Want gene is in der daad iemand, die het wel verdient koning te zijn en met u te trouwen." Destijds was Authari, hoewel nog jong, in den vollen bloei van den mannelijke leeftijd, had ligt blond haar, dat in rijke lokken van zijn hoofd golfde, een schoon gelaat en roode wangen. Kort daarna begaven de gezanten zich onder koninklijk geleide weder op weg naar hun vaderland, en reisden met spoed door het gebied van Noricum. Dit gewest, dat door de Beijeren bewoond wordt, grenst in 't o. aan Pannonië, in 't w. aan Zwaben, in 't z. aan Italië, in 't n. aan den Donau. Toen Authari bijna op de grensscheiding van Italië gekomen was, en de Beijeren, die zijn geleide uitmaakten, nog rondom zich had, verhief hij zich zoo hoog hij kon op het paard, dat hem droeg, slingerde met alle magt de strijdbijl, die hij in de hand had, in een nabijstaanden boom en liet ze er in onder 't uiten dezer woorden: „zulke houwen doet Authari." Uit dit gezegde begrepen de Beijeren, die hem vergezelden, dat hij koning Authari in persoon was. Eenige dagen later, toen Garibald door een vijandelijken aanval van de Franken in gevaar kwam, vlood zijne dochter Theodelinde met haren broeder naar Italië, en liet haren verloofde Authari hare aankomst melden. Deze ging haar onmiddellijk in statigen

Digitized by Google

optogt tot het houden der bruiloft te gemoet, en trof haar op het *Sardisveld* boven Verona aan, waar het huwelijk den 15den Mei onder algemeen gejuich voltrokken werd. Hier waren zoowel andere Longobardische hertogen als ook Agilulf, hertog van Turin, tegenwoordig. Te midden van de feestvreugde brak er een onweder los, gedurende hetwelk een stuk hout, dat op de binnenplaats des konings lag, onder 't geweldig ratelen van den donder door een' bliksemstraal getroffen werd. Een van Agilulfs slaven, die waarzegger was en krachtens de duivelsche kunst wist, welke toekomstige gebeurtenis door den bliksemstraal werd aangeduid, zeide toen tot Agilulf, die toevallig nabij hem stond: „Deze vrouw, die zoo even een huwelijk met onzen koning aangegaan heeft, zal binnen kort uwe gemalin worden." Agilulf, dit hoorende, dreigde hem het hoofd af te slaan, zoo hij er nog met een enkel woord van repte. Gene hervatte desniettemin: „Ik mag gedood worden; doch het is zeker, dat deze vrouw in ons land gekomen is, om met u te huwen." En dit geschiedde later werkelijk.

Omstreeks het jaar 590 greep, naar men meent, dat plaats, wat verder van koning Authari verhaald wordt. Het gerucht gaat n. l., dat de koning, te Spoletum en Beneventum gekomen, deze landstreek veroverd heeft en zelfs tot Rhegium, de uiterste en 't naast bij Sicilië liggende stad van Italië, getrokken is. Hier moet hij te paard tot eene zuil gereden zijn, die dáár in zee staat, deze met zijne lans aangeraakt en gezegd hebben: „Tot hiertoe zal het gebied der Longobarden zich uitstrekken." En deze zuil staat er, naar men zegt, nog, en wordt de zuil van Authari genoemd. De eerste Longobardische hertog te Beneventum heette Zotto, en regeerde er twintig jaren lang.

Middelerwijl liet koning Authari een gezantschap met vredesvoorslagen naar Guntram, koning der Franken en oom van Childebert, koning over een ander deel der Franken,

Digitized by Google

met wien hij wederom in oorlog was, vertrekken. Guntram ontving de afgevaardigden vriendelijk, en zond hen naar Childebert, opdat er, ook met zijne bewilliging, een vaste vrede met de Longobarden gesloten werd. Guntram was een vredelievend en in alle opzigten welgezind man. Een zeer merkwaardig voorval uit zijn leven worde hier in 't kort verhaald, te meer daar het, zoo als ik zeker weet, in de geschiedenis der Franken (van Gregorius van Tours) in 't geheel niet vermeld wordt. Guntram ging eens in een bosch op de jagt. Toen zijn gevolg, gelijk het doorgaans gaat, zich naar alle kanten verstrooid had, en hij nog slechts één man, iemand van beproefde trouw, bij zich zag, legde hij zijn hoofd op de knie van zijn' begeleider, en geraakte in een vasten slaap. Eensklaps kwam er uit zijn' mond een diertje, dat over eene kleine, dáár vlietende beek trachtte te komen. Dit ziende trok hij, op wiens knie de koning rustte, zijn zwaard uit de scheede, en legde het over de beek, zoodat het diertje hierover naar den anderen kant ging. Dáár kroop het eene niet ver verwijderde holte van den berg binnen, kwam er kort daarna weder uit, en kroop toen op nieuw den mond van Guntram, waaruit het te voorschijn gekomen was, binnen. Inmiddels ontwaakte deze en zeide, dat hij een zonderlingen droom gehad had. Hij verhaalde n. l., dat hij zich in den slaap verbeeld had langs eene ijzeren brug eene rivier over te steken en vervolgens een' berg binnen te gaan, waar hij eene groote massa goud had gezien. De man, op wiens knieën 's konings hoofd had gerust, berigtte toen geregeld wat hij gezien had. Terstond deed men te dier plaatse opgravingen, en er werden onmetelijke schatten gevonden, die hier sinds overoude tijden nedergelegd waren. Van dit goud liet Guntram naderhand een' massieven, ongemeen grooten en zwaren deksel voor een' avondmaalskelk maken en dien met vele kostbare edelgesteenten versieren,

Digitized by Google

daar hij van zins was hem naar het graf van den Heer te te Jeruzalem te zenden. Dewijl hij hierin echter later verhinderd werd, liet hij den deksel bij het lijk van den martelaar Marcellus nederleggen, die in de stad *Caballonnum* (Chalons aan de Saône) begraven ligt, waar ook zijne residentie was. Dáár bevindt zich dit kostbaar stuk tot op dezen dag, en nergens is een gouden sieraad, dat hiermede kan vergeleken worden. Thans keer ik tot mijn onderwerp terug.

Terwijl zijne gezanten in het rijk der Franken vertoefden, stierf koning Authari den 5den September 590 in de stad Ticinus, naar men zegt, aan vergif, na eene regering van zes jaren. Dadelijk zonden de Longobarden een gezantschap naar Childebert, om hem den dood van koning Authari te melden en om vrede te verzoeken. Childebert ontving de gezanten, welke hem die mare overbrachten, goed, beloofde in 't vervolg den vrede te handhaven, en liet hen na eenige dagen met deze belofte gaan.

Na den dood van Authari veroorloofden de Longobarden koningin Theodelinde, dewijl zij hun zeer goed behaagde, de koninklijke waardigheid te behouden, en rieden haar, een' der Longobarden tot man te kiezen, liefst iemand, die in staat was het bewind krachtig te voeren. Zij ging hierop met verstandige mannen te rade, en koos Agilulf, hertog van Turin, tot gemaal en koning. Agilulf was een bekwaam en krijgshaftig man, naar ligchaam en ziel even geschikt voor de taak der regering. Op staanden voet ontbood de koningin hem, en trok hem zelve tot de stad *Laumellum* (Lumello), ten w. van Pavia, te gemoet. Zoodra hij in hare nabijheid gekomen was, liet zij, na eenige woorden met hem gewisseld te hebben, wijn brengen, dronk eerst, en bood hem vervolgens het overige aan. Hij nam den beker uit hare hand, die hij tegelijk met eerbied kuste, waarop de koningin lag-

Digitized by Google

chend en blozend zeide, dat hij hare hand niet behoefde te kussen, die haar een' kus op den mond mogt drukken. Toen gelastte zij hem op te staan en haar te kussen, terwijl zij hem over bruiloft en koningschap onderhield. Waartoe meer? onder uitbundig gejubel werd de huwelijksplegtigheid gevierd, en Agilulf, die van moederszijde een verwant van Authari was, werd in 't begin van November met de koninklijke waardigheid bekleed. Later werd hij, in de maand Mei, in eene algemeene vergadering der Longobarden te Milaan op den koningstroon geplaatst.

Digitized by Google

HET LEVEN EN DE LEER VAN MOHAMMED DEN PROFEET (1).

De bewoners van Midden-Arabië, tot welke Mohammeds voorouders behooren, houden — waarschijnlijk sinds zij met de Joden bekend zijn geworden — Ismaël, Abrahams zoon, voor hun' stamvader. Gedurende de jeugd van Ismaël moet Mekka door de Amalekieten gegrondvest zijn; hijzelf wordt als de stichter van den heiligen tempel, de *Kaaba*, genoemd, naar welken van oudsher vele pelgrims uit het geheele Arabische schiereiland ter bedevaart gingen. Kort daarna werden de Amalekieten door twee Zuid-Arabische stammen uit Mekka verdreven. Nogtans behield Ismaël het bestuur over den heiligen tempel, dat zijn zoon wel verloor, maar dat later we-

(1) Bovenstaand verhaal is ontleend aan Weil, *Mohammed der Prophet, sein Leben und seine Lehre.* De nog levende schrijver van dit werk staat als een van de beste kenners der Oostersche talen bekend, en heeft, bij 't bewerken zijner stof, uit handschriften geheel nieuwe dingen aan 't licht gebracht, zoodat bevoegde beoordeelaars aan dit boek het grootste gezag toekennen, en het voor hen, wien de Arabische letterkunde ontoegankelijk is, de plaats van eene eerste bron bekleedt.

Digitized by Google

der aan Kuszai Kureisch, vierden voorvader van Mohammed, kwam, die hierdoor in 't bezit kwam van de wereldlijke en geestelijke heerschappij over Mekka. Hij alleen had het regt de pelgrims van levensmiddelen en zoet water, dat in de nabijheid van Mekka schaarsch is, te voorzien. Rondom zijne vaan moesten zich alle krijgslieden verzamelen en hem als veldheer volgen. Daarenboven hief hij een tiende van alle in Mekka ingevoerde goederen, was bestuurder van den tempel en voorzitter in het raadhuis, waar niet alleen alle staatsaangelegenheden overwogen, maar ook elke plegtige verrigting, als huwelijken, enz. voltrokken werd. Bij zijn' dood droeg Kuszai zijne regten aan zijn oudsten zoon, Abd Al Dar, op; doch tegen dezen stonden zijne neven Hâschim, Abd Schems en anderen, door een groot aantal Kureischieten gesteund, op. Welhaast ware het in 't aangezigt van de Kaaba, tot een bloedig gevecht onder de bewoners van Mekka gekomen, indien niet Abd Al Dar het regt om de pelgrims te onthalen aan Hâschim en het ambt van veldheer aan Abd Schems afgestaan had.

Tusschen de tweelingen Hâschim, die eigenlijk een anderen naam had, en die alleen om zijne milddadigheid, inzonderheid jegens bedevaartgangers, *Hâschim*, d. i. broodbreker, geheeten werd, en Abd Schems, van wien de *Ommejjaden* afstamden en tot wiens geslachtslinie ook khalif Othman behoorde, vloot reeds bij hunne geboorte bloed, want zij waren aan 't voorhoofd aaneengegroeid, en moesten door een snijdend werktuig van elkander gescheiden worden. Dit voorval, dat op vijandschap tusschen de beide broeders doelde, vond zijne bekrachtiging eensdeels in den nijd, dien Hâschim van zijn' neeft Ommejja, zoon van Abd Schems, ondervond, anderdeels in de latere oorlogen tusschen een deel der Kureischieten en Mohammed, wiens overgrootvader Hâschim was, alsmede in den krijg, welken de Ommejjaden voerden tegen de Aliten en de Abbasiden, die insgelijks van Hâschim af-

Digitized by Google

stamden. Hâschims zoon, Abd Al Muttalib, had twaalf of dertien zonen, o. a. Abbas, den stamvader der Abbasiden, en Abu Talib, Mohammeds opvoeder en Ali's vader. De laatstgenoemde verwierf, na den dood zijns vaders, het regt om de pelgrims te verzorgen, maar werd weldra zoo arm, dat hij het aan zijn' broeder Abbas afstond, die bovendien ook nog het opzigt over den tempel verwierf. Echter verbleven het oppertoezigt op den tempel, het voorzitterschap in het raadhuis en het regt om de vaan te dragen aan de zonen van Abd Al Dar, en het veel gewigtiger ambt van veldheer aan de nakomelingen van Abd Schems, zoodat de regering der stad Mekka ten tijde van Mohammed wel in handen van zijn geslacht was, maar de linie, waartoe hij behoorde, er weinig deel aan had.

Evenmin als Mekka, hoewel het als 't oord der bedevaarten en als aanzienlijke handelsstad een grooten invloed op de aangrenzende gewesten had, in den eigenlijken zin heerschappij over de vrije bewoners der woestijn kon oefenen, mogt het den Egyptenaren, Perzen of Romeinen gelukken de bewoners van Midden-Arabië duurzaam aan hunne magt te onderwerpen, al viel het hunnen legers ligt, de ongeregelde horden der Bedouïnen van tijd tot tijd te verslaan. Hoe minder de Arabieren van 't binnenland echter in buitenlandsche oorlogen gewikkeld werden, des te veelvuldiger veeten bestonden er onder de verschillende stammen, waarin zij gesplitst waren. Hierom was het voor handel, bedrijven en geestbeschaving hoogst doelmatig, dat vier maanden van 't jaar, de eerste, de zevende, de elfde en de twaalfde, door alle inwoners van 't schiereiland als heilig beschouwd werden, gedurende welke men geen' oorlog mogt voeren. Zóó was het voor alle heidensche Arabieren mogelijk als pelgrims naar Mekka te trekken, welks tempel allen heilig was, en de groote jaarmarkt van *Okaz*, eene stad in de nabijheid van Mekka, en van andere handelsplaatsen te bezoeken, zonder een' aanval van vijandelijke stam-

Digitized by Google

men te duchten te hebben. Te Okaz had gedurende diezelfde tijdruimte ook de bijeenkomst van ridderlijke dichters plaats, die, onder 't voorzitterschap van een' dichterkoning, aan de vereenigde opperhoofden der stammen hunne heldendaden in verzen voordroegen. Men moest dus groot en edel handelen, om in schoone gedichten op zijne daden of op die van zijn' stam te kunnen roemen en den prijs te verwerven, die hierin bestond, dat het bekroonde stuk, met gouden sieradiën getooid, in den tempel te Mekka opgehangen werd. Intusschen hadden de bewoners der Arabische woestijn vóór Mohammed zeer eigenaardige begrippen van eer en deugd. Terwijl dapperheid in den krijg, grootmoedigheid omtrent den overwonnene, milddadigheid en gastvrijheid jegens armen en vreemdelingen, geduld in rampen, het houden van 't eens gegeven woord de eigenschappen waren, die den Bedouïnen bij hunne landgenooten achting verschaften, werden hun diefstal, moord, roof en echtbreuk niet als misdaden toegerekend. Later schafte Mohammed de bijeenkomst en de jaarmarkten te Okaz af, en hief ook de wet op, die het krijgvoeren op gezette tijden belette, doordien hij de veeten onder Muzulmannen voor immer verbood, maar den krijg tegen ongeloovigen ten allen tijde veroorloofde.

Hoewel de Arabieren vóór Mohammed niet opgehouden hadden aan één Opperwezen te gelooven, vereerden zij toch eene menigte goden van den tweeden rang, grootendeels aan Syrië ontleend. Daarenboven vond men van de vroegste tijden af vele Joden, Christenen, aanbidders van zon en maan en belijders van de Perzische godsdienst in dit land. Het geloof aan de onsterfelijkheid der ziel schijnt ook geen diepen wortel bij de Arabieren geschoten te hebben. Kortom, op 't einde der zesde eeuw n. C. was Arabië, ten opzigte van zijn staatkundigen, godsdienstigen en zedelijken toestand diep gezonken, zoodat het evenzeer behoefte had aan een' profeet, die eene zuivere leer predikte, welke 't gansche land

Digitized by Google

kon aannemen, en eene wet afkondigde, welke het ruwe geweld verdrong, als aan een' staatsman en veldheer, die de verstrooide krachten des lands wist te vereenigen en 's volks krijgshaftigen geest op het buitenland te rigten. Wanneer wij dien toestand in 't oog vatten, begrijpen wij, hoe iemand er in kon slagen eene godsdienst te stichten, welke nog bij zijn leven door schier 't geheele land werd aangenomen, en een rijk te grondvesten, dat niet lang na zijn' dood het Romeinsche rijk in magt en uitgestrektheid evenaarde.

Die man was Mohammed, beter Muhammed (de veelgeprezene), geboren in April 571 n. C., zoon van Abd Allah en Amina, kleinzoon van vaderszijde van Abd Al Muttalib. Twee maanden vóór of na de geboorte van Mohammed overleed zijn vader, slechts een huis, eene slavin, vijf kameelen en eenige schapen nalatende. Trots de vele wonderen, waarmede de sage Mohammeds geboorte verheerlijkt, konde Amina, hierin de gewoonte harer landgenooten volgende, slechts met moeite voor haar vaderloos en betrekkelijk onbemiddeld kind eene min vinden, die den knaap, pas een paar maanden oud, mede naar het land nam. Toen Amina's zoon het derde jaar ingetreden was, bracht de min hem, daar hij aan aanvallen van kramp leed, die zij aan booze geesten toeschreef, naar Mekka terug. Van nu aan bleef Mohammed tot zijn zesde jaar bij zijne moeder, na wier dood zijn grootvader Abd Al Muttalib hem tot zich nam. Twee jaren later stierf ook deze, weshalve Mohammeds oom Abu Talib zich met de zorg zijner opvoeding belastte. Hem begeleidde de nog jeugdige Mohammed op eene zijner handelsreizen, bij welke gelegenheid een Christen-monnik, Georgius geheeten, die hen gastvrij ontving, veel welgevallen in Mohammed had, en Abu Talib voorspelde, dat de knaap met der tijd een uitstekend man zou worden. Dergelijke togten en kleine gevechten tegen de grensbewoners, waaraan Mohammed mede deel nam, hielden hem verder tot zijn twintigste jaar bezig.

Digitized by Google

Na dien tijd leefde hij eenige jaren in Mekka's omstreken van 't loon, dat hij als schaapherder van zijne stadgenooten trok. Op vijfentwintigjarigen leeftijd trad hij in dienst bij Chadidja, eene rijke en aanzienlijke weduwe, die, gelijk hijzelf, van Kuszai afstamde en hem aan 't hoofd harer karavanen stelde. Ingenomen met 's mans bekwaamheden en goede eigenschappen, beloonde zij hem rijkelijk. Maar weldra groeide hare achting en liefde voor -Mohammed zoo zeer aan, dat zij, hoewel veertig jaren oud en in weerwil van haars vaders afkeer van een armen schoonzoon, hem hare hand liet aanbieden. De slavin, met deze taak belast, moet Mohammed gevraagd hebben: „waarom trouwt gij niet?" Hij antwoordde: „mij ontbreken de middelen daartoe." — „Wanneer eene rijke vrouw u echter huwen wilde, die tegelijk schoon en van hooge afkomst is?" — „Wie is dit?" — „Chadidja?" — „Hoe is dat mogelijk?" — „Laat mij slechts begaan."

Nadat Mohammed zijne geneigdheid tot eene verbindtenis met Chadidja aldus voldoende aangeduid had, werd het huwelijk op den daarvoor bepaalden dag plegtig voltrokken. Chadidja liet een grooten maaltijd toebereiden, en noodigde hierop haren vader en hare overige verwanten, Mohammed van zijn' kant Abu Talib, alsmede eenige andere Kureischieten. Den eerstgenoemden schonk de jonge vrouw zoo lang wijn in, dat hij eindelijk in den roes zijne toestemming tot haar huwelijk gaf.

Het is onzeker, hoeveel kinderen uit Mohammeds eerste huwelijk geboren werden, stellig vijf, n. l. een zoon en vier dochters, van welke slechts ééne, Fatima, die later met Ali huwde, haars vaders geslacht voortplantte. Intusschen bleef Mohammed steeds als koopman voortleven, maar verloor hierbij allengs het vermogen, dat hij door zijn huwelijk verworven had. Daarentegen werd zijne regtschapenheid zoo algemeen erkend, dat hij, bij geschillen tusschen de inwo-

Digitized by Google

ners van Mekka, dikwijls tot scheidsregter benoemd werd. Meer en meer begon hij echter de eenzaamheid te beminnen, weshalve hij deels alleen, deels met Chadidja menigen dag, eens zelfs eene geheele maand, in een hol van den berg *Hara* sleet, en er den tijd met godsdienstige verrigtingen en vrome bespiegelingen doorbracht. Hier moet hij over de verschillende godsdiensten, die in zijn' tijd in Arabië heerschten, nagedacht en de gebreken, waarmede zij, volgens zijn oordeel, behebt waren, ontdekt hebben. Ligt kan hij op zijne reizen, ook in Arabië zelf, waar zich veel Joden en Christenen ophielden, met het Joden- en Christendom bekend geworden zijn, zonder daarom de Heilige Schrift zelve gelezen te hebben. Zoowel door zijn' omgang met die beide secten als door eigen nadenken moest de afgoden- of sterredienst, die in Mekka heerschte, hem als dwaling en bijgeloof toeschijnen. Ook kon hem de schaduwzijde der beide geopenbaarde godsdiensten, zoo als zij te zijner tijd geleerd werden, niet verborgen blijven. Zoo zal hij zich met het oog op Abraham, die ook door de Arabieren als Ismaëls vader en stichter der Kaaba vereerd werd, geroepen geacht hebben het reine geloof te herstellen. Was hij eens van deze gedachte doordrongen, dan vermogt zijne phantasie niet lang meer werkeloos te blijven. Zóó laat het zich verklaren, dat hij, hetzij in den droom, of in geestvervoering, een' engel met goddelijke openbaring meende te zien, die dat, wat hij als waar erkende, bekrachtigde. Dusdanige zelfbegoocheling is bij Mohammed des te begrijpelijker, daar vele Arabische bronnen opzettelijk vermelden, dat hij met de vallende ziekte behebt was. Wanneer deze kwaal hem beving, viel hij, na hevig sidderen, in onmagt; zijne oogen sloten zich; het schuim stond hem op den mond, en hij brulde als een jong kameel. Dergelijke bewusteloosheid, die zich denkelijk 't meest vertoonde, wanneer hij zijn' geest, bij 't nadenken over een gewigtig punt, te zeer had inge-

Digitized by Google

spannen, schreef hij waarschijnlijk aan bovennatuurlijken omgang met engelen toe, en hield alsdan *dat, wat hem na 't* ontwaken helder voor den geest stond, voor *eene hemelsche* openbaring.

Op zijn veertigste jaar had Mohammed de eerste verschijning, waarbij de engel Gabriel hem als brenger eener goddelijke openbaring naderde, die hij hem in den naam des Heeren beval te lezen. Bevend kwam hij te huis, en riep: „dek mij toe, ik ben bezorgd voor mijne ziel," vreezende, dat de eene of andere booze geest zijn spel met hem dreef. Chadidja en haar neef Waraka, een gedoopte Jood, die het Oude en het Nieuwe Testament gelezen had, gaven zich veel moeite om zijn' twijfel aan 't goddelijke zijner zending te doen ophouden. Onmiddellijk na die verschijning kreeg hij bevel zich met de openbaringen des hemels bezig te houden en zijn geloof verder te verbreiden. Weldra erkenden Mohammeds vriend Abu Bekr, zijn slaaf Zeid en zijn neef Ali, dien hij als kind tot zich genomen had, hem 't eerst als profeet. Intusschen kostte het hem een zwaren strijd, eer hij er toe kwam om te trachten zijne bloedverwanten voor 't nieuwe geloof te winnen. Destijds zag hij er zoo slecht uit, dat zijn oom hem voor ziek hield. En in der daad, het was voor hem iets bedenkelijks bij 't geringe gevolg, dat hij van zijne prediking verwachtte, zichzelven openlijk aan den spot en den haat der ongeloovigen bloot te stellen. Nogtans besteeg hij op een zekeren morgen den heuvel *Safa*, liet al zijne verwanten roepen, en bedreigde hen met het vuur der hel, indien zij geen' afstand deden van hun ongeloof. Toen zeide zijn oom Abu Lahab, wien Mohammed sinds lang een doorn in 't oog was: verderf over u! Hebt gij ons daarom laten roepen? Nog nooit heeft iemand aan zijne verwanten eene zoo slechte tijding gebracht als gij." Vervolgens nam hij een' steen op, waarmede hij dreigde Mohammed te werpen. Deze riep: „verderf over de handen van Abu

Digitized by Google

Lahab en over hemzelven! Niets helpt hem zijn geld, noch zijne overige bezittingen; vlammend vuur zal hem en zijne vrouw verteren." Mohammeds woorden oefenden even weinig invloed op de vergadering uit als die van Abu Lahab. Ook kwam hierin geene verandering, hoewel Mohammed zijne verwanten nog meermalen bijeenriep. In plaats van naar hem te luisteren, bespotten en krenkten zij hem op allerlei wijze, en mishandelden hem zelfs, wanneer zij hem alleen aantroffen. Eens scheelde het slechts weinig, of zij hadden hem in de Kaaba gedood, zoo niet zijn vriend Abu Bekr hem te hulp gekomen was, die echter door de overigen zoo hevig met voetzolen geslagen werd, dat zijn neus geheel plat werd.

Evenwel werd de toestand dier geloovigen nog gevaarlijker, welke tot minder aanzienlijke familiën behoorden, zoodat Mohammed hun in 't vijfde jaar zijner zending ried hun vaderland te verlaten. Een aantal Muzulmannen volgden dezen raad, en vonden weldra een toevlugtsoord in Abyssinië. De vijandschap van twee van de liniën der Kureischieten tegen de overigen groeide inmiddels zoozeer aan, — vooral dewijl het getal der geloovigen door het toetreden van Othman, Omar en anderen steeds grooter werd, — dat Mohammed zich met eene groote menigte zijner aanhangers op een goed versterkt slot buiten Mekka opsloot en hier bijna drie jaren vertoefde. Na verloop van dien tijd keerde hij naar de stad terug, daar de Kureischieten blijken van grooter zachtzinnigheid aan den dag begonnen te leggen. In het tiende jaar zijner zending verloor Mohammed zijn' oom en beschermer Abu Talib, alsmede Chadidja, wier plaats kort daarna door Sauda vervuld werd. Met den dood van Abu Talib nam de woede zijner vijanden weer toe, hetgeen den werkkring, waarin God hem geplaatst had en die hem aan zooveel beproevingen blootstelde, in zijne eigene oogen des te meer verhief en den band tusschen hem en de wereld der geesten des te naauwer toehaalde.

Digitized by Google

Vandaar meer dan eene verschijning in dit tijdsbestek, o. a. die der hemelvaart, gedurende welke Mohammed op een slechts voor profeten geschapen gevleugeld paard, *Borak* geheeten, naar den tempel van Jeruzalem en vanhier over den zevenden hemel heen in Gods nabijheid gebracht werd, waar niet alleen de aartsvaders en vroegere profeten hem als den meestgeliefden Godsgezant begroeten, maar ook de engelen hem den voorrang laten moesten. De mededeeling van dit gezigt, waarin ook het gebod om vijf maal daags te bidden tot hem kwam, werd door verdubbelde bespotting der Kureischieten en door den afval van eenige Muzulmannen gevolgd.

Thans, nu alle hoop om als profeet erkend te worden voor Mohammed verloren scheen, werd juist, tegen zijne verwachting, de grondslag zijner toekomstige grootheid gelegd. Na toch gedurende de heilige feestmaand te vergeefs bij verschillende stammen gehoor gezocht, maar altijd tot antwoord gekregen te hebben: „uwe eigene lieden moeten u toch het best kennen," wendde hij zich ten laatste tot zes of acht bewoners van Medina, die zich nabij Mekka bevonden en de hoofdleerstellingen van den islam terstond bereidvaardig aannamen. Tevens openden zij hem het uitzigt op een veilig toevlugtsoord binnen hunne muren, wanneer zij in 't vervolg meer invloed op hunne stadgenooten zouden gekregen hebben. Hun voorbeeld werd in stilte door meer inwoners van Medina gevolgd, die elken vrijdag met de uit Mekka tot hen gevlugte broeders in 't geloof godsdienstige bijeenkomsten hielden, weshalve deze dag later als rustdag geheiligd werd. In 't jaar 622 kwamen er ruim zeventig Muzulmannen uit Medina te Mekka, die midden in den nacht op een' heuvel nabij deze stad een aanvallend en verdedigend verbond met Mohammed sloten en hem uitnoodigden zich met de zijnen te Medina te vestigen. Eer zij van elkander scheidden, benoemde Mohammed twaalf uit hun midden tot hoofden. Van dit oogenblik

Digitized by Google

aan werden de Muzulmannen te Mekka als ware vijanden aangemerkt en behandeld, zoodat elk hunner, zoodra hij kon, naar Medina trachtte te vlugten. Echter bleef Mohammed zelf nog eenige maanden te Mekka, en behield ook zijne vertrouwdste vrienden Ali en Abu Bekr bij zich. De laatste hield echter steeds twee kameelen tot de reis gereed, om op den eersten wenk van Mohammed de stad te kunnen verlaten. Nu evenwel alle overige Muzulmannen vertrokken waren, kon Mohammeds bedoeling aangaande dit punt niet langer verborgen blijven. Daarom besloten zijne vijanden in eene zitting, die zij in het naast den tempel gelegene raadhuis hielden, Mohammed 's nachts te vermoorden. De met den moord belaste Kureischieten omsingelden zijn huis bij 't invallen van den nacht, maar wachtten, waarschijnlijk om elken strijd met de Haschemieten te vermijden, een later uur af ter volvoering van het plan. Mohammed, die door een' verrader berigt gekregen had van den aanslag, gelastte Ali, zich in zijn gewaad en onder zijne deken zoo neêr te leggen, dat de Kureischieten hem van buiten zien konden en hem niet voor Ali, maar voor Mohammed hielden. Terwijl zij het nu echter, met het oog op den verkleeden Ali gevestigd, overbodig achtten de andere gedeelten van het huis te bewaken, klom Mohammed (dus luidt eene der vele overleveringen) aan den tegenovergestelden kant over een' muur, en vlugtte naar Abu Bekr. Met dezen begaf hij zich niet terstond op weg naar Medina, dewijl hij wel wist, dat zijne vijanden, zoodra zij hunne dwaling inzagen, hem in die rigting vervolgen zouden, maar naar een hol van den ten o. van Mekka gelegen berg *Thaur*.

Drie dagen en drie nachten bleef Mohammed met Abu Bekr in het hol van den berg. Den vierden nacht togen zij naar Medina en hielden zich, in plaats van den gewonen weg der karavanen te volgen, nader aan de Roode Zee. Niet zonder levensgevaar kwam men eindelijk te *Kuba*, een dorp in

Digitized by Google

de nabijheid van Medina, waar Mohammed op den eersten vrijdag de Muzulmannen tot het gebed vereenigde en de eerste leerrede hield, waarin hij der gemeente de gewigtigste leerstukken zijner godsdienst uiteenzette. Na het gebed reed hij naar Medina, en nam er zijn' intrek bij een verren bloedverwant. Weldra vervoegde Ali zich hier ook bij hem, die door zijne dochter Fatima, zijne echtgenoot Sauda en eenige anderen gevolgd werd. Ten einde de kwaal van 't heimwee, waaraan de meesten leden, zooveel mogelijk tegen te gaan, zocht Mohammed hun het verlies der bloedverwanten, die zij verlaten hadden, te vergoeden door eene verbroedering van vijf en veertig uitgewekenen en evenveel geloovige inwoners van Medina tot stand te brengen, die zoo innig was, dat van elk broederpaar, met terzijdestelling van de bloedverwanten, de een den ander tot erfgenaam instelde. Deze broederschap bleef tot den slag van Bedr bestaan, van welken dag af de Muzulmannen te Medina zoo veel achting genoten en er een zoo aangenaam leven leidden, dat zij sedert geene bijzondere verbindtenissen van dien aard meer behoefden. Ongeveer gelijktijdig met deze verbroedering begon men met het bouwen eener moskee, die nog heden dikwijls door pelgrims bezocht wordt en waarvan een gedeelte den armen Muzulmannen tot woning verstrekte. Later is uit dit eenvoudige bedehuis een prachtige tempel verrezen. Eenigen tijd na zijne vestiging te Medina ging Mohammed een tweede huwelijk aan met Aïscha, dochter van Abu Bekr, dat met het drinken van een' beker melk gevierd en eenige maanden later door de echtverbindtenis van Ali met Fatima achtervolgd werd. Aan het eenvoudige en armoedige der meubels, waarmede het jonge paar begiftigd werd, beantwoordde ook hier het bruiloftsmaal, dat uit een' schotel dadels en olijven bestond.

In 't eerst schijnt Mohammed verwacht te hebben, dat vooral de Joden tot de nieuwe leer zouden overgaan. Hun ten gevalle heeft hij dus vermoedelijk sommige bepalingen vastgesteld, b. v.

Digitized by Google

dat Jeruzalem de *kibla* zou zijn, d. i. de zijde, naar welke men bij het gebed het gelaat moest keeren. Toen hij zich later in deze hoop bedrogen zag, werd de kibla naar Mekka gerigt en ging hij ook in andere opzigten meer tot het oude Arabische geloof over. Intusschen verhoedde Mohammed, dat het tot eene vredebreuk met de Joden kwam, en wendde liever de weinige krachten, waarover hij te beschikken had, tegen zijne gevaarlijkste vijanden, de Kureischieten, aan. Reeds in 't eerste jaar na zijne aankomst te Medina had Mohammed in den naam Gods den oorlog tegen hen, die zich vijandelijk tegen hem en de geloovigen gedroegen, veroorloofd en hun de hulp des hemels beloofd. Kort hierna werd hun zelfs de oorlog tegen hunne vervolgers geboden en, met uitzondering der vier heilige maanden, tegen *alle* ongeloovigen toegestaan. „Bestrijdt, zoo luidt een vers van den koran, de ongeloovigen, waar gij ze vindt, en verdrijft hen uit de plaats, vanwaar zij u verdreven hebben." De eerste krijgstogten der Muzulmannen, die destijds ter naauwernood in staat waren een paar honderd man te velde te brengen, konden natuurlijk slechts tegen karavanen uit Mekka gerigt zijn. Hierdoor werd echter aan deze door woestijnen omgevene en alleen door den handel bloeijende stad een zware slag toegebracht. Het is voor het doel, dat met deze vlugtige schets beoogd wordt, overbodig al die bijzondere togten te vermelden, weshalve wij alleen eenige van de merkwaardigste zullen aanhalen.

Op eene dier eerste ondernemingen gaf Mohammed zijn' schoonzoon Ali den bijnaam *Abu Tarâb*, d. i. vader van 't stof, dewijl hij hem in de woestijn slapend en zoo met stof bedekt vond, dat men hem bijna niet meer zien kon. Volgens andere berigten had Ali echter dien bijnaam hieraan te danken, dat hij, wanneer hij met zijne gemalin overhoop lag, naar de moskee ging en stof op zijn hoofd strooide. In dezen tijd valt ook de afschaffing van 't gebruik, dat het voeren van oorlog gedurende de heilige maanden verbood. Een be-

Digitized by Google

langrijken togt ondernam Mohammed in het tweede jaar der *Hidjrah* of Mohammedaansche aera, met het plan om eene uit Syrië naar Mekka terugkeerende groote karavaan der Kureischieten uit te plunderen. Het uitzigt op buit lokte deze keer een grooter aantal manschappen dan gewoonlijk onder zijne vaan, want hij telde 314 man, maar slechts 70 kameelen en twee of drie paarden, welke men bij afwisseling bereed. Daar echter de aanvoerder der karavaan berigt kreeg van Mohammeds oogmerk, zond hij een' renbode op een' dromedaris naar Mekka, ten einde om gewapende hulp te verzoeken. Hieraan werd met spoed voldaan, en in de nabijheid van *Bedr*, ten z. w. van Medina, werd de bende van Mekka, die omtrent het dubbele van Mohammeds manschappen bedroeg, met dezen handgemeen en door hen verslagen. Intusschen was de karavaan het gelukkig ontkomen. Hoewel hiermede het hoofddoel der onderneming mislukte, droeg de togt toch rijpe vruchten voor Mohammed, daar het schitterende der behaalde zege het vertrouwen der geloovigen zeer versterkte.

Gedurende het gevecht zelf had Mohammed in zijne tent gebeden: „God, vervul thans uwe belofte; gaat deze kleine bende heden te niet, dan wordt gij op aarde niet meer aangebeden." IJverig volhardde hij in zijn gebed, totdat zijn mantel hem van de schouders viel. Dezen nam Abu Bekr, die bij hem was, op en zeide: „Gij hebt genoeg gebeden, God zal zijne belofte vervullen." Hierop verlieten zij de tent, en Mohammed vuurde de zijnen aan door hen op het paradijs te wijzen. Onmiddellijk na deze overwinning wedervoer Mohammed een tweede geluk, daar de dood hem van den doodvijand zijns geloofs, zijn' oom Abu Lahab, bevrijdde.

Als uit vreugde over deze blijde gebeurtenissen voltrok Mohammed ter zelfder tijd twee nieuwe echtverbindtenissen. Een tweede gevolg der verworvene zege was dat hij het eindelijk kon wagen zijn' haat tegen de Joden, met wie hij

Digitized by Google

reeds lang in gespannen betrekking verkeerde, door moordbevelen lucht te geven. Zóó werd eene Jodin, die eenige hekelschriften tegen hem vervaardigd had, door een ouden blinden Muzulman, Omeir, zoon van Adii, vermoord. Toen deze Mohammed hiervan onderrigt had, zeide hij, zich tot de bij hem zijnde Muzulmannen wendende: „Wie uwer een' man wil zien, die God en zijn' gezant bijstond, zie Omeir, zoon van Adii, aan". Vol verbazing vroeg Omar: „heeft deze blinde een' weg gevonden om Gods gebod (van den heiligen krijg) te volvoeren?" „Zwijg, Omar! hervatte Mohammed, hij heet niet de blinde, maar de helderziende." Zoo als het schijnt, geloofde Mohammed werkelijk naar den wil Gods te handelen, wanneer hij de vijanden van den islam langs alle mogelijke wegen, en dus ook op deze wijze, liet ombrengen. Bovendien is de moord, volgens de zeden der Arabieren, bij onderling vijandelijke stammen geoorloofd.

In het derde jaar der Hidjrah valt een veldtogt tegen een groot aantal inwoners van Mekka en andere vijanden van den islam, die op Medina aantrokken en Mohammed eene volledige nederlaag toebrachten. Hijzelf werd aan de wangen en lippen gewond, verloor een' zijner voortanden, viel in eene sloot, en werd door de zijnen voor dood gehouden, wat den moed der ongeloovigen nog verhoogde. Te vergeefs riep een der Muzulmannen tot zijne krijgsmakkers: „Is ook Mohammed dood, zoo leeft toch Gods woord en sterft nooit. Kampt en sterft dus voor datgene, waarvoor hij gestreden heeft en gestorven is." Zijne woorden vonden geen gehoor, en indien niet Kaab den door een dubbel pantser en een' helm gedekten profeet aan zijne oogen herkend had, dan ware hij waarschijnlijk op het slagveld gebleven. Snel vlugtte Mohammed nu met weinige getrouwen naar een hol in de nabijheid, waar hij echter door een' zijner vijanden achterhaald werd. Doch Mohammed, thans voor de eerste en laatste maal

Digitized by Google

persoonlijk aan 't gevecht deel nemende, bracht hem zulk een geduchten houw in den nek toe, dat hij er later aan stierf. Toen de ongeloovigen, in de meening dat Mohammed gesneuveld was, den terugtogt aangenomen hadden, verliet ook hij zijne schuilplaats, zorgde voor het ter aarde bestellen der gedooden, troostte de verwanten der geblevenen door de verzekering, dat zij tot een beter leven overgegaan waren, en verbood hun daarom, zich in 't gezigt te slaan, het hoofdhaar af te scheren en meer dergelijke destijds gebruikelijke teekenen van rouw te geven, met uitzondering alleen van het weenen. Toen verscheen, gelijk bij de meeste belangrijke gebeurtenissen, wederom een vers van den koran: „Gelooft niet, dat zij, die op het pad Gods geveld zijn, dood zijn, want zij leven voort, enz."

Nadat het oorlogsgevaar voor deze keer gelukkig afgewend was, huwde Mohammed weder eenige echtgenooten, en vaardigde het verbod uit om wijn te drinken, dewijl dit, volgens hem, doorgaans meer onheil dan nut te weeg bracht; tevens verbood hij de Muzulmannen, zich aan hasardspelen over te geven. Intusschen waren er van tijd tot tijd eenige geschillen ontstaan tusschen de inwoners van Medina en Mohammeds aanhangers, die nog door de gematigdheid van den profeet bijgelegd waren. En deze gematigdheid droeg overvloedige vruchten, want in het vijfde jaar der Hidjrah trokken de Kureischieten, verbonden met een aantal andere stammen, tegen Medina op en sloten de Muzulmannen hier in. Men groef eene gracht ter bescherming voor het openliggende gedeelte der stad, wat een tot dusver ongehoorde verdedigingsmaatregel in Arabië was en op raad van een' tot den islam bekeerden Pers werd gedaan. Met duidelijke woorden wordt de hagchelijke toestand der inwoners van Medina gedurende dit beleg in den koran geschilderd, waaruit zij eerst gered werden, toen de vijanden uiteengingen en aftrokken. Een' stam Joden, die in de nabijheid van Medina

Digitized by Google

woonde en de bondgenooten bijgestaan had, nam Mohammed gevangen en rocide hem uit.

In 't zesde jaar der Hidjrah (627) riep Mohammed alle geloovigen op, om hem op eene bedevaart naar Mekka te vergezellen. Dit besluit nam hij ten gevolge van een' droom, waarin hij zich met zijne volgelingen in volle zekerheid bij het pelgrimsfeest te Mekka bevond en bij welke gelegenheid hem ook de sleutels der stad ter hand gesteld werden. Zoodra hij dezen droom, die weder voor eene openbaring gold, aan zijne volgelingen medegedeeld had, mogt hij, ofschoon zijne uitnoodiging bij al zijne aanhangers geen' weerklank vond, toch niet van zijn voornemen afzien. Ook kon hij, al was zijne schare gering, — slechts zevenhonderd man kwamen op — den togt wagen in 't vertrouwen op de vrees der Kureischieten om gedurende de heilige maanden en op heilig gebied oorlog te voeren. Opdat men hem echter als bedevaartganger en niet als krijgsman zou aanzien, legde hij zijne gewone kleederen af, trok een pelgrimsgewaad aan, en verbood zijne lieden andere wapens te dragen dan een zwaard in de scheede. In de nabijheid van Mekka gekomen, hield hij halt en liet de tenten opslaan. Onmiddellijk verscheen er nu een gezant uit Mekka, ten einde hem naar zijn oogmerk te vragen, en toen hij hoorde, dat Mohammed slechts de pligten der bedevaart wilde voltrekken, keerde hij naar Mekka terug, en ried de hoofden der stad dit verzoek toe te staan. Daar deze echter van een tegenovergesteld gevoelen waren, bood zich een ander aan, om naar de legerplaats der Muzulmannen te gaan en Mohammed tot den terugkeer over te halen. „Gij hebt allerlei gespuis rondom u verzameld, zeide hij o. a. tot den profeet, en zijt hiermede tegen uwe stamgenooten opgetrokken om hen te beschamen, maar bij God! het is mij, als zag ik u reeds van uwe lieden verlaten, want de Kureischieten hebben hunne tijgerhuiden aangetrokken en gezworen, dat gij hunne stad niet zoudt betreden." Echter verliet

Digitized by Google

ook hij de legerplaats der Muzulmannen met andere gedachten, dan waarmede hij was gekomen, toen hij zag, hoe groot hunne genegenheid voor Mohammed was. Na eenig dralen, kwam het aan de beide partijen het geschiktst voor, een vredesverdrag te sluiten, waarbij de oorlog voor tien jaren gestaakt werd en Mohammed zich verbond de stad dit jaar niet te betreden. Tevens bepaalde men, dat de Kureischieten in 't volgende jaar de stad zouden verlaten, en Mohammed er dan met de zijnen drie dagen kon doorbrengen, maar onder voorwaarde dat zij slechts met het wapen eens reizigers zouden toegerust zijn, d. i. met een zwaard in de scheede.

Van dezen niet voorspoedigen togt kon Mohammed geen ander gunstig gevolg verwachten, dan dat de vrede een naderen omgang tusschen Kureischieten en Mohammedanen teweeg bracht en hieruit wederom het toetreden van ettelijke nieuwe broeders ontsproot. Dat hij zich in die opvatting niet bedroog, bleek uit de snelle vorderingen, die de nieuwe leer maakte. Inmiddels waren de laatste van die Muzulmannen, welke in den beginne naar Abyssinië uitgeweken waren, in 't zevende jaar teruggekeerd. Waarschijnlijk bracht de goede ontvangst, die den geloovigen bij den Christenvorst van Abyssinië ten deel gevallen was, Mohammed het eerst op de gedachte, de tot dusverre slechts aan de Arabieren verkondigde leer ook in 't buitenland te verbreiden. Zijn eerste schrijven ter verwezenlijking van dit doel was aan den vorst van Abyssinië gerigt; een tweede aan Kosroës IV, koning van Perzië. Andere gezantschappen werden aan Heraclius, keizer van 't Grieksche rijk, naar Egypte en naar kleine vorsten van Arabië gezonden. Slechts de eerste brief trof doel. Daar intusschen de maand was aangebroken, waarin het Mohammed volgens 't onlangs gesloten verdrag geoorloofd was naar Mekka ter bedevaart te gaan, trok hij goed gewapend met dezelfde troepen, die hem in 't vorige jaar vergezeld hadden, uit Medina. Nabij Mekka gekomen, liet hij zijn gevolg

Digitized by Google

al het verboden wapentuig afleggen en op de voorgeschrevene wijze de stad binnenrukken. Hierop wikkelde hij zich in zijn' pelgrimsmantel, en liep aan 't hoofd van zijn gevolg driemaal met verhaaste schreden rondom den tempel; de overige vier omgangen hield hij met langzamen tred, ten einde de Muzulmannen niet te zeer te vermoeijen, weshalve elk pelgrim tot den huidigen dag toe zich nog aan dit gebruik houdt. Mohammed wilde in de Kaaba bidden, wat hem echter niet veroorloofd werd. Verder liep hij naar oud-Arabisch gebruik driemaal van den heuvel *Safa* naar den heuvel *Merwa*, gelijk eens Hagar driemaal heen en weer liep, om naar water voor haren zoon rond te zien. Bij Merwa liet hij de uit Medina medegebrachte offerdieren slagten en zich 't hoofdhaar afscheren. Eindelijk ging hij te Mekka — of liever even buiten die stad, want de drie dagen waren verloopen — zijn laatste huwelijk aan.

Kort na zijn' terugkeer vestigde Mohammed zijne opmerkzaamheid op nieuw op Mekka, daar de Kureischieten gewelddadigheden gepleegd hadden tegen een' met hem verbonden stam. Op de tijding hiervan rustte hij zich terstond tot een' togt naar Mekka toe, hopende zijne tegenstanders te verrassen. Hij ontbood al zijne bondgenooten te Medina, zonder hen met het doel dier bijeenkomst bekend te maken, en liet alle naar Mekka voerende wegen afsluiten, opdat de Kureischieten van de hulp hunner bondgenooten verstoken zouden zijn. In 't achtste jaar (Januar. 630) ging hij met 10,000 man op marsch, en liet in een dal nabij Mekka evenveel wachtvuren, als er manschappen waren, ontsteken. Zoo goed waren zijne maatregelen genomen, dat de Kureischieten zelfs toen nog geen stellig berigt van zijn' aantogt hadden. Toch dreef de onrust en onzekerheid Abu Sofian, het hoofd der Kureischieten en Mohammeds doodvijand, buiten de stad om uit te vorschen, van wie de wachtvuren waren, die men in de verte zag. Weldra ontmoette hij Mo-

Digitized by Google

hammeds oom en aanhanger Abbas, die, als de laatste der uitgewekenen, Mekka juist verlaten en zich bij Mohammed aangesloten had, doch nu naar een' bode zocht, om den Kureischieten den raad over te brengen in hun neteligen toestand tot de genade des profeten hunne toevlugt te nemen. „Wee u! riep Abbas, die Mohammeds muilezel bereed, hem toe, het is Mohammed, die met een talrijk leger in aantogt is. Wanneer gij in zijne handen valt, is het met u gedaan." — „Wat zal ik doen?" vroeg Abu Sofian. — „Zet u bij mij op mijn' muilezel, antwoordde Abbas, dan zal ik u naar den Godsgezant brengen, wien gij om genade smeeken moet." Abbas voerde hem onverlet door de troepen heen, want niemand waagde het Mohammeds muilezel aan te houden. Toen zij echter Omar voorbijreden, die Abu Sofian dadelijk herkende, zeide hij: „Geprezen zij God, die een' zijner grootste vijanden in mijne magt overlevert, zonder dat eenig verdrag mij bindt." Maar Abbas verklaarde zich terstond tot beschermer van Abu Sofian, in afwachting dat Mohammed diens vonnis velde. Omar spande nu al zijne krachten in om Mohammeds tent 't eerst te bereiken; doch ook Abbas spoorde zijn' muilezel aan, en voorkwam hem. Zoodra Omar de tent binnentrad, eischte hij Abu Sofians hoofd met zulk eene onstuimigheid, dat Mohammed, die tot eene zachtmoedige behandeling overhelde, het geraden achtte de uitspraak over zijn lot tot den volgenden morgen uit te stellen. Abbas bewaakte Abu Sofian dien nacht, en toen hij hem des morgens weder in tegenwoordigheid van Mohammed bracht, zeide deze tot hem: „Wee u, Abu Sofian! ziet gij eindelijk in, dat er geen god is buiten God?" —Abu Sofian antwoordde: „Hoe zachtmoedig en edel zijt gij! Bij God! ik geloof ten volle, dat, indien er nog andere goden buiten God waren, zij mij bijstaan zouden." — „Erkent gij ook eindelijk, vroeg Mohammed verder, dat ik Gods gezant ben?" — „Gij zijt mij dierbaarder dan vader en moeder,

Digitized by Google

hernam Abu Sofian, maar van 't geen gij zegt ben ik tot nu toe nog niet geheel overtuigd." — „Wee u, riep Abbas hem toe, word Muzulman, en beken, dat er slechts één God is, en Mohammed zijn gezant, eer u het hoofd wordt afgeslagen!" Deze bedreiging bracht Abu Sofian er eindelijk toe, de geloofsbelijdenis van den islam af te leggen.

Eer Abu Sofian zich naar de stad terugspoedde om de inwoners aan te raden zich te onderwerpen, liet Mohammed zijne troepen op eene enge plaats van het dal voor zijne oogen voorbijtrekken, opdat gene hem te midden van zijn leger in al zijne magt mogt aanschouwen. Abu Sofian was verbaasd over het aantal, de goede houding en de uitrusting van Mohammeds krijgslieden, en toen hij eindelijk Mohammed zelven zag, omstuwd van eene geheel met ijzer bedekte schaar uitgewekenen en hulpbenden, zeide hij tot Abbas: „Hem kan niemand weerstaan. Bij God! het rijk van uwen neef is zeer groot." — „Hij is een groot profeet, hervatte Abbas, doch ga nu, en zoek uw volk te redden!" Abu Sofian haastte zich toen naar Mekka te gaan, en riep: „Kureischieten, Mohammed nadert met eene geduchte legermagt, die gij niet weerstaan kunt, en alleen hij, die — dit had Mohammed hem beloofd — naar mijn huis of naar den tempel vlugt, of wel met gesloten deur in zijn eigen huis blijft, zal verschoond worden." Onmiddellijk hierop rukte Mohammed met zijne benden de stad binnen, waar hij slechts op weinig tegenweer stiet, daar de meesten den raad van Abu Sofian hadden opgevolgd. Derhalve werd er bijna niemand gedood, en binnen één uur na den intogt was de orde hersteld. Nu reed Mohammed op zijn kameel zevenmaal den tempel rond, raakte telkens den heiligen steen aan met een' staf, dien hij in de hand had, en verbrak de afgodsbeelden, die rondom de Kaaba stonden. Vervolgens liet hij zich de poorten van den tempel openen, dankte God voor zijne hulp, en beval de beeldtenis van Abraham en van eenige engelen, die binnen in de Kaaba

Digitized by Google

stonden, weg te nemen. Nadat dit gebeurd was, werden allen, zoowel Muzulmannen als Kureischieten, tot het gebed opgeroepen, en na de voleindiging hiervan vroeg Mohammed de aanzienlijkste Kureischieten: „Wat meent gij, dat ik u nu doen zal." — Zij antwoordden: „Niets dan goed, edele broeder en oom!" — „Gaat, zeide Mohammed, gij zijt vrij." Slechts elf mannen en vier vrouwen, wien Mohammed reeds bij zijn' intogt den dood had aangezegd, werden van deze genadige behandeling uitgezonderd. Nogtans liet hij het doodvonnis aan slechts drie mannen en aan ééne vrouw voltrekken.

Na in den tempel gebeden en de hoofden der Kureischieten gerustgesteld en tot godsvrucht vermaand te hebben, besteeg Mohammed den heuvel *Safa* en zag diepgeroerd op tempel en stad neer. Dit verwekte bekommering bij eenige inwoners van Medina, die tot elkander zeiden: „De gezant Gods bemint met al zijn hart zijn vaderland en zijne stamgenooten. Wie weet, of hij hen wel ooit weder verlaten zal!" — Zoodra dit Mohammed ter ooren kwam, ging hij tot hen, en sprak: „Ik heb u, toen gij mij uwe hulde beweest, gezworen met u te leven en te sterven, en ware alzoo niet Gods dienaar en gezant, indien ik u thans verliet." Vervolgens ontving hij op denzelfden heuvel de huldiging van de bewoners van Mekka, die bij scharen toestroomden, om hem als Gods gezant te erkennen. Hierop zeide hij tot een' man, die hem sidderend naderde: „Wees niet bevreesd, ik ben geen koning, ik ben de zoon eener vrouw uit den stam Kureisch, die in de zon gedroogd vleesch at." — Bij 't afleggen der gewone geloofsbelijdenis moesten de mannen nog voegen, dat zij zich verpligtten elken heiligen oorlog mede te voeren, en de vrouwen, dat zij Mohammeds voorschriften opvolgen, niet stelen, geen' ongeoorloofden omgang aanknoopen, hare kinderen niet dooden, niet liegen en in rouw hare kleederen niet scheuren, noch zich de haren uittrekken of in 't gezigt krabben zouden. Den volgenden dag

Digitized by Google

begaf Mohammed zich, daar te Mekka een moord gepleegd was, weder naar den tempel en hield de volgende rede tot het vergaderde volk: „O lieden! God heeft de stad Mekka op dien dag geheiligd, toen hij hemel, aarde, zon en maan schiep, en zij blijft een heiligdom tot den dag der opstanding. Wie aan God en den laatsten dag gelooft, mag er geen bloed vergieten en geen' boom vellen. Dit was niemand vóór mij geoorloofd, en zal ook niemand meer na mij vergund worden. Zelfs was het mij slechts op den dag der verovering tot de ure des gebeds van den namiddag toegestaan. Deze stad blijft echter van nu aan weder even heilig als zij voorheen was. Dit verkondige ieder uwer, die hier tegenwoordig is, aan de afwezenden. Zegt iemand misschien: „„de profeet heeft er toch ook bloed laten vergieten,"" antwoordt hem dan: „„God heeft het zijn' gezant toegestaan, maar niet aan u."" Onthoudt u van moord, want er heeft reeds te veel bloed gestroomd. Ik zal de bloedschuld voor den gedooden man betalen. Indien gij echter na dit uur weder een' moord begaat, zal ik aan zijne verwanten de keuze laten, òf zij den moordenaar dooden, òf een losgeld aannemen willen."

Gedurende de vijftien of achttien dagen, die Mohammed te Mekka vertoefde, zond hij verschillende veldheeren, o. a. Chalid, die later wegens zijne militaire bekwaamheden en krijgsgeluk den bijnaam „het zwaard Gods" verwierf, naar de omstreken, ten einde er overal de afgodsbeelden uit te roeijen, van welken last allen zich met goeden uitslag, Chalid bovendien met groote wreedheid, kweten. Hoewel Mohammed over Chalids bloeddorstige handelwijze verstoord was, de handen ten hemel hief en riep: „God, ik ben rein voor u, en heb geen aandeel aan dat, wat Chalid gedaan heeft," was hem de arm van dien veldheer toch zoo onontbeerlijk, dat hij anders niets tegen hem durfde ondernemen. Ook kwamen Chalids diensten hem welhaast uitnemend te stade, daar de meer verwijderde Arabische stammen, niet twijfe-

Digitized by Google

lende, of zij hadden vroeg of laat ook een' aanval van Mohammeds zijde te verwachten, tenzij zij genegen waren hunne vrijheid en 't geloof hunner vaderen op te offeren, het besluit opvatten aanvallenderwijze tegen hem te werk te gaan. In het dal *Honein*, niet ver van *Taïf*, ten o. van Mekka, stiet Mohammed met zijne scharen op deze vijanden, die zoozeer het voordeel van de plaats hadden, dat de grootste ontsteltenis de Muzulmannen beving en elk hunner zijn heil alleen in de vlugt zocht. Menigeen der Kureischieten, die den profeet gevolgd waren, waagde het reeds om zijne vreugde over deze nederlaag te uiten. Slechts een klein aantal getrouwen bleef Mohammed onwrikbaar ter zijde, die bij herhaling riep: „Ik ben de gezant van God, ik ben Mohammed, zoon van Abd Allah, ik ben de dienaar Gods en zijn gezant. Ik ben de profeet, die niet liegt, ik ben de zoon van Abd Almuttalib." Daar echter Mohammeds geroep door niemand gehoord werd, riep Abbas, die eene zoo krachtige stem had, dat men ze op een' afstand van vier uren kon hooren, op bevel van den profeet: „O uitgewekenen en hulptroepen, die Mohammed eens gehuldigd hebt! Komt hem te hulp." Deze noodkreet werd gehoord; de moedigsten schoten toe, vielen den vijand op nieuw aan, en versloegen hem.

Het negende jaar der Hidjrah (630—631), ook wel dat der gezantschappen geheeten, kenmerkte zich minder door glansrijke wapenfeiten dan door vredesonderhandelingen en de komst van tallooze gezantschappen van onderscheidene stammen, die deels den islam aannamen, deels althans Mohammeds wereldlijke opperheerschappij erkenden. Stout op de vrijwillige onderwerping van zoovele stammen, vaardigde Mohammed nieuwe bepalingen tegen de niet-Muzulmannen uit, die ook in den koran zijn opgenomen. Terwijl hij n. l. vroeger met die ongeloovigen, welke in vrede met hem leefden, overeengekomen was, dat zij gedurende de vier heilige maanden voor geene vijandelijkheden van zijnentwege behoef-

Digitized by Google

den te vreezen, zeide hij hun thans den vrede op, èn verklaarde, dat hun na een uitstel van vier maanden niets overbleef dan òf den islam aan te nemen, òf schatting te betalen, en dat zij in 't laatste geval het heilige gebied van Mekka niet meer mogten betreden. Den Muzulmannen werd nu, ook gedurende de heilige maanden, de oorlog tegen de ongeloovigen niet alleen vergund, maar ook gelast. Het gevolg van de afkondiging dier verordening was, dat in 't volgende jaar op nieuw vele afgevaardigden, zelfs uit Zuid-Arabië, te Medina kwamen, om Mohammed in naam van hunne vorsten of stamgenooten hunne hulde te bewijzen. In ditzelfde jaar, het tiende der Hidjrah, volbracht Mohammed zijne laatste bedevaart naar Mekka, „die der voleindiging of van 't afscheid" geheeten, welke daad met het geloof aan God en aan Mohammeds zending, het gebed, het vasten en 't geven van aalmoezen tot het getal der vijf hoofdpligten van den islam behoort. Duizenden volgden hem, en voltrokken, op zijn voorbeeld, de voorschrevene plegtigheden. Bij deze gelegenheid maakte hij ook den Muzulmannen de pligten en gebruiken bekend, die zij van nu aan bij het doen van bedevaarten in acht te nemen hadden, en vaardigde bepalingen over echtbreuk, echtscheiding, het erfregt, spijs en drank uit, die alle, gelijk de vroegere, in den koran zijn opgenomen. Hierop riep Mohammed God driemaal tot getuige aan, dat hij zijne roeping als profeet vervuld had. Vervolgens keerde hij binnen eenige dagen naar Medina terug.

Over de drie maanden, die er tusschen Mohammeds terugkeer en het uitbreken der ziekte, waaraan hij stierf, verliepen, deelen de geschiedschrijvers van zijn leven niets anders mede, dan dat hij een' krijgstogt tegen Syrië liet ondernemen. Kort nadat hij dit bevel gegeven had, stond hij eens, — 't was in eene der eerste maanden van het elfde jaar der Hidjrah, omstreeks het midden van 632, — waarschijnlijk door eene koorts aangetast, midden in den nacht op, wekte

Digitized by Google

zijn' slaaf en zeide tot hem: „Ik ontvang den last voor hen, die op de begraafplaats rusten, te bidden. Vergezel mij daarheen." Toen Mohammed midden onder de graven was, zeide hij: „Vrede over u, bewoners der graven! Uw toestand is beter dan die der andere (nog levende) menschen. Wist gij slechts, waarvoor God u bewaard heeft! Er zijn stormen (politieke onlusten en godsdienstgeschillen) in aantogt, die elkander zullen opvolgen als de gedeelten van een duisteren nacht, de een zwaarder dan de andere." Nu wendde hij zich tot den slaaf, en zeide: „Mij is de keuze gelaten, òf ik nog in deze wereld, welker schatten voor mij toegankelijk zijn, wil blijven, totdat ik in het paradijs kome (d. i. tot den jongsten dag), dan òf ik mijn' Heer eerder wil ontmoeten, en bij God! ik heb het laatste gekozen." Na vervolgens voor de hier ter aarde bestelden gebeden te hebben, keerde hij naar zijne woning terug. Van dit oogenblik aan verergerde zijne kwaal meer en meer, hoewel hij nog bleef uitgaan, en volgens zijne gewoonte den eenen dag bij deze, den anderen bij gene zijner vrouwen doorbracht. Abbas bespeurde het eerst Mohammeds ziekte, en zeide tot Ali: „Ga mede naar den gezant Gods, en spoor hem aan om iets over de opvolging vast te stellen, want ik heb reeds verscheidene zonen van Abd Almuttalib ziek zien worden, en ken het vertrekken van hun gelaat vóór den dood. Maar Ali weigerde hem te begeleiden. Intusschen betrok Mohammed het huis van Aïscha met het vaste voornemen dit niet weer te verlaten. Hier nam de koorts zoozeer toe, dat hij, om zich eenige verligting te verschaffen, zeven lederen zakken met water over zijn hoofd liet uitstorten en tot Aïscha zeide: „Thans gevoel ik, hoe het eens ingenomene vergif mijne hartader vaneenrijt." Dit doelde op een vergiftigd stuk gebraad, dat hem eens door eene wraakgierige Jodin toegereikt was, doch waarvan hij den eersten beet had uitgespogen. Daar het begieten hem echter eenigszins verfrischt had, begaf hij zich naar de nabij zijne

Digitized by Google

woning gelegene moskee, en zeide: „God heeft een zijner dienaars de keuze gelaten tusschen de genietingen van deze en van de toekomende wereld, en hij heeft het laatste gekozen." Daar Abu Bekr terstond bemerkte, dat Mohammed zichzelven hiermede bedoelde, begon hij te weenen, en zeide: „Wij willen ons leven en dat van onze kinderen voor u ten offer brengen," waarop Mohammed hem toeriep: „Matig u, Abu Bekr!" Hierop zette hij zijne rede tot het volk voort, die hem zoo afmatte, dat hij, na de woning van Aïscha binnengetreden te zijn, in flaauwte viel. Abbas liet hem een geneesmiddel ingeven, waarover hij, weder tot zichzelven gekomen, zeer vertoornd was en alle aanwezigen noodzaakte ook iets hiervan in te nemen. Toen de tijd voor het avondgebed was aangebroken, en hij zich nog te zwak gevoelde om de gemeente daarin voor te gaan, beval hij Abu Bekr dit in zijne plaats te doen.

Daar intusschen het wegblijven van Mohammed groote ontsteltenis onder het volk veroorzaakte, en het gerucht van zijn' dood zich reeds verbreidde, verzamelde hij zijne laatste krachten, liet zich naar de moskee brengen, en zeide: „Ik heb gehoord, dat de dood van uwen profeet u met schrik vervult; maar heeft ooit vóór mij een profeet eeuwig geleefd, zoodat gij gelooven kondet, dat ik nooit van u zou scheiden? Ik ga thans naar mijn' Heer, en mijn laatste verzoek aan u bestaat hierin, dat gij zoowel de uitgewekenen als de hulpbenden beminnen en eeren moogt; henzelve vermaan ik tot onderlinge eendragt." Eindelijk sloot hij deze zijne laatste openlijke rede aldus: „Ik ga u slechts voor, en gij zult mij volgen. De dood wacht ons allen: daarom trachte niemand dien van mij af te wenden. Mijn leven diende tot uw heil, mijn dood zal ook daartoe verstrekken. Meermalen bezocht hij echter nog in zijne laatste dagen de moskee, totdat hij in Junij 632 in de armen van Aïscha ontsliep. De tijding van Mohammeds dood bracht groote verslagenheid onder de Mu-

Digitized by Google

zulmannen teweeg, en Omar wilde er in 't geheel geen geloof aan slaan, hoewel hij weldra tot andere gedachten kwam, toen Abu Bekr een tot dusver aan allen onbekend vers uit den koran voorlas, dat Mohammeds dood bekrachtigde. Het sterven van den profeet gaf dadelijk aanleiding tot geschillen, eerst over de plaats, waar hij begraven moest worden, vervolgens over de vraag, wie zijn opvolger zou zijn. Ten opzigte van het eerste punt voegde men zich naar de meening van Abu Bekr, die, afgaande op een woord, dat hij verklaarde eens van den profeet gehoord te hebben, van oordeel was, dat hij op de plaats, waar hij overleden was, ter aarde diende besteld te worden. Dus groef men een graf voor hem op de plaats, waar zijn doodbed gestaan had, die thans een deel van de later vergroote moskee uitmaakt en evenzeer als de Kaaba door vele pelgrims bezocht wordt, ofschoon Mohammed bij zijn leven zulk eene vereering niet gevorderd had. Echter greep de plegtigheid der begrafenis, waaraan Ali zich bovenal veel liet gelegen liggen, niet plaats, voordat, door toedoen van Omar, de tweede oorzaak van oneenigheid uit den weg geruimd was, doordien alle aanwezigen Abu Bekr, den oudsten togtgenoot van Mohammed, die hem op de vlugt had vergezeld en bij diens leven zijn plaatsvervanger geweest was, tot khalif benoemden. Zóó werd de voorrang aan de partij der uitgewekenen toegekend, terwijl de hulptroepen slechts met moeite van die eer afzagen.

Mohammed was middelmatig van gestalte, had een groot hoofd, een zwaren baard en roode wangen. Zijn voorhoofd was hoog, zijn neus lang, zijne oogen groot en zwart, zijne tanden verblindend wit, en zijn donker haar hing hem tot op de schouders. Doorgaans sprak hij weinig, maar veroorloofde zich somtijds de eene of andere onschuldige scherts. Eene

Digitized by Google

vrouw verzocht hem eens voor haar te bidden, dat zij in 't paradijs mogt komen. Hij antwoordde: „Geene oude vrouw mag in 't paradijs komen." Toen zij hierom begon te weenen, herinnerde hij haar aan een vers uit den koran, waarin gezegd wordt, dat God de vrouwen in 't paradijs weder in maagden verandert. Jegens dieren was Mohammed zeer mededelijdend: aan zijne kat gaf hijzelf den schotel, wanneer zij honger of dorst had, en een witte haan, dien hij zijn' vriend noemde en voor zijn' beschermer tegen duivelen en booze geesten hield, huppelde vrij in zijne woning heen en weer. Zijne bedienden behandelde hij met veel toegevendheid. Een zijner dienaars, die achttien jaren bij hem woonde, verhaalde zelf, dat hij nooit door hem beknord en even vaak door zijn' heer bediend werd, als Mohammed door hem. Wat de profeet zelf verrigten kon, liet hij zelden door anderen doen. Zoo zag men hem dikwijls zijne levensmiddelen van de markt naar huis brengen, ze zelven toebereiden, zijne voetzolen schoonmaken, zijne kleederen herstellen, zijne kamer uitvegen en zijne geit melken. Ook bond hij op reis zelf zijn' muilezel vast, en at steeds uit één schotel met zijne dienstboden. Zijn maaltijd was hoogst eenvoudig: steeds vergenoegde hij zich met ééne soort van spijs, menigmaal zelfs met droog brood. Eens zag men den ganschen dag geen vuur in zijn huis, en toen men vroeg, wat hij en zijne vrouwen gegeten hadden, werd er geantwoord: „Niets dan dadels." Een ander maal zond Abu Bekr hem een gebraad tot avondmaal. Bij toeval had hij toen juist geen licht te huis, en moest het in het duister opeten. Indien hij door een aangenaam voorval verrast werd, zeide hij: „Geprezen zij God, de heer van al het geschapene!" Trof hem een ongeluk, dan luidde het: „Geprezen zij de Heer in elken toestand!" Sprak hij van eene toekomstige gebeurtenis, dan voegde hij er altijd bij (dat zal geschieden) „zoo God wil." Indien iemand van de zijnen een leelijken naam had, veranderde hij dien in een anderen. Hij noemde

Digitized by Google

b. v. iemand, die den islam aannam en „de haatdragende, zoon van den misdadiger," heette, „den regtvaardige, zoon van den dienaar van zijn' Heer." Hij had eene buitengemeene ligchaamskracht, maar, wat ook de Muzulmannen zeggen, weinig persoonlijken moed, zoo als zijn gedrag op onderscheidene veldtogten overtuigend bewezen heeft. Daarentegen moet zijne volharding en standvastigheid volmondig erkend worden.

Om alle gedachte aan aanbidding te verwijderen, verbood Mohammed aan zijne volgelingen hem met eenige onderscheiding te bejegenen. Zelfs mogten zij niet voor hem opstaan, wanneer hij een vertrek, waar zij zich bevonden, binnentrad. Dikwijls zeide hij: „Ik ben een dienaar van God, gelijk gij; ik eet als gij, drink als gij, en zet mij neder zoo als ieder ander mensch. Even als zijne nederigheid prijzen de berigten der Muzulmannen zijne mildheid en liefdadigheid. Menigmaal gaf hij schier al wat hij bezat weg, naauwelijks zooveel overhoudende als hij voor een enkelen maaltijd behoefde. Hij trok zich steeds de armen, weduwen en slaven aan, bezocht elken zieke, en volgde iedere lijkstatie. Hij was zeer toegankelijk, luisterde naauwkeurig naar 't geen men tot hem zeide, en viel niemand in de rede. Ook gaf hij ieder de hand, trok ze nooit het eerst terug, en groette zijne kennissen altijd 't eerst, wanneer hij hen op straat ontmoette. Verder was hij, indien men aan de bovengenoemde berigten geloof wil slaan, die hem gaarne als een model van alle goede eigenschappen voorstellen, de opregtste en waarheidlievendste aller stervelingen. Ten einde echter Mohammeds karakter van dien kant in 't regte licht te stellen, is het noodig vooraf een' blik op zijn werk, den koran, te werpen. Intusschen meene men niet, dat de koran, omdat hij Mohammeds werk genoemd wordt, juist zóó door hem is nagelaten als hij heden gelezen wordt. Het staat n. l. aldus met de zaak. Toen het getal van hen, die den koran 't best in 't geheugen had-

Digitized by Google

den, na den dood van Mohammed allengs meer door sterfgevallen afnam, gelastte Abu Bekr een' van Mohammeds geheimschrijvers, alle fragmenten daarvan, die zich in veler handen bevonden en op perkament, leder, palmbladen, beenderen en steenen geschreven waren, te verzamelen. Met behulp van anderen, die den koran van buiten kenden, gelukte het nu den geheimschrijver diens inhoud zóó te rangschikken, als hij hem in tegenwoordigheid van Mohammed plagt te lezen. Maar reeds onder Othman waren er zoovele van elkander afwijkende lezingen van den koran verbreid, dat deze hem nog eens aan eene nadere herziening en zuivering onderwierp. De op nieuw herziene handschriften zond Othman vervolgens naar de verschillende hoofdsteden van 't rijk, en liet de overige verbranden.

De inhoud nu van den aldus tot stand gebrachten koran levert een aantal bewijzen op, krachtig genoeg om hen te weerleggen, die Mohammeds opregtheid boven de wolken pogen te verheffen. Wanneer men toch in den koran leest, dat Mohammed eene openbaring ten deel is gevallen, krachtens welke hij gedurende de voorheen door hem geëerbiedigde heilige maanden roof en moord mag plegen, is het moeijelijk te gelooven, dat hier zelfbegoocheling door een' droom, eene verschijning of welke oorzaak ook teweeg gebracht, in plaats van eigen' wil en overleg de drijfveer dier vergunning was. Evenceens is het met eene andere plaats uit den koran gelegen, waar Mohammed door eene klaarblijkelijke leugen zijn' naam als profeet tracht te vestigen. Hij verhaalt dáár n. l., met vele wijzigingen, de geschiedenis van Jozef van zijn' droom af tot de aankomst van diens vader in Egypte, beweert ze door goddelijke openbaring vernomen te hebben, en verklaart zelfs, dat de naauwkeurige kennis, die hij hier aan den dag legt, een bewijs te meer van zijne hemelsche zending oplevert. Intusschen zal elk gereedelijk inzien, dat hij het verhaal van Jozefs lotgevallen slechts uit Joodsche

Digitized by Google

boeken putten, of, wat veel waarschijnlijker is, van een' Joodschen schriftgeleerde vernemen kon.

Inzonderheid stooten wij, sedert Mohammed zich te Medina bevond, op veel, dat hem als een' zwak en hartstogtelijk man, die vaak met zichzelven in strijd is, doet kennen. Eerst vleide hij de Joden; later herriep hij wat hij hun ten gevalle verordend had, en werd hun bitterste vijand. Sommigen begenadigde hij, anderen liet hij in den naam Gods neêrhouwen. — Nu eens beperkt hij de veelwijverij, dan weer overschrijdt hij de eens gestelde perken. In moeijelijke omstandigheden vraagt hij menigmaal, in plaats van zelf een beslissend woord te spreken, anderen om raad. Het grootste bewijs zijner zwakheid is echter hierin gelegen, dat hij geene bepaalde uitspraak deed over de vraag, wie zijn opvolger zou zijn. Denkelijk was hij het hierover met zichzelven niet eens, en ried zijn verstand hem de keuze van den door den krachtigen Omar ondersteunden Abu Bekr aan, terwijl zijn hart hem tot den minder voor die taak berekenden Ali, echtgenoot zijner geliefde dochter, deed overhellen.

Gesteld dat Mohammed geene uitnemende gaven des geestes had, zoo is het toch niet te verwonderen, dat hij door velen te Mekka voor een' profeet gehouden werd, daar de leer, die hij predikte, zuiverder was dan de grove afgodendienst der inwoners van die stad. Denkt men bovendien aan zijne innemende persoonlijkheid, zijne welsprekendheid, zijne milddadigheid, de vele opofferingen, die hij zich voor zijne vrienden getroostte, de ondersteuning, die hij armen en ongelukkigen schonk, dan begrijpt men ligt, dat het aantal zijner aanhangers spoedig moest toenemen. De uitbreiding zijner magt, sinds hij te Medina was, had hij vooral te danken aan de bloedverwantschap, die hem met vele inwoners dier stad verbond, verder aan 't uitzigt op buit voor hen, die zich onder zijne vaan begaven, aan de onderlinge tweedragt der Arabieren, eindelijk aan zijne geslepenheid. Geen middel was

Digitized by Google

hem te slecht om zich van een' tegenstander te ontslaan, en zijne kunst bestond vooral hierin, dat hij zijn' vijand eensklaps wist te verrassen. Daarom onderwierpen zich in de laatste jaren vóór zijn' dood ook de meest verwijderde stammen, toen men hem te Medina zelfs nog durfde bespotten. Dat de Arabieren meer uit vrees dan uit overtuiging den nek voor hem bogen, blijkt uit de woorden van Aïscha: „Toen de gezant van God stierf, werden de Arabieren afvallig; Joden en Christenen staken het hoofd op; de huichelaars verborgen hunne huichelarij niet meer, en de Muzulmannen waren als eene verlatene kudde in een kouden winternacht, totdat Abu Bekr hen weder vereenigde." — Eerst onder Abu Bekr en Omar, wier veldheeren de Muzulmannen van de eene zege tot de andere voerden, werd met de toenemende magt ook het geloof aan Mohammed, den grondvester van hun rijk, algemeener en vaster. Steeds schreven de eerste krijgshaftige khalifen het schier fabelachtige geluk hunner wapens niet aan hunne voortreffelijke maatregelen, noch aan het talent hunner veldheeren en den moed hunner troepen, noch ook aan de zwakheid der vijanden, maar aan God en diens liefde voor Mohammed en de belijders van de leer des profeten toe. Hierdoor rees hij meer en meer in de schatting des volks, en het geloof aan hem en aan den koran schoot steeds dieper wortel. Dit geloof maakte de Arabieren dan ook des te bereidvaardiger om voor hem en zijne godsdienst den dood te trotseren, „dien niemand toch ontgaan kan en die de martelaars tot een heerlijker leven voert." De volgende verzen uit den koran, die niet alleen als vrome gezegden op de tong der Mohammedanen lagen, maar die ook ingang in hunne gemoederen vonden en met daden door hen bezegeld werden, kunnen als de krachtigste hefboom tot de rassche vorderingen van het rijk van den islam beschouwd worden: „Bestrijdt de ongeloovigen, totdat elke tegenstand ophoudt en de godsdienst des Heeren de eenigste op aarde is." —

Digitized by Google

„Waar gij ook zijt, bereikt u de dood, zelfs wanneer gij de hechtste sloten als toevlugtoord uitkoost." — „Geloof niet, dat zij, die op Gods paden omkomen, dood zijn: zij leven en worden door hun' Heer verzorgd."

Voorzeker is de kennis van God en van een leven na dit leven de grootste weldaad, die de Arabieren, voorheen aan de grofste afgodendienst verslaafd en zich weinig bekreunende om de onsterfelijkheid der ziel, aan Mohammed te danken hebben. Hierbij komen echter nog andere verdiensten, die de profeet zich jegens zijn volk verwierf. Hij vereenigde de in tallooze stammen gesplitste en onder elkander vijandige Arabieren tot ééne natie; hij stelde voor willekeur en vuistregt een vast wetboek in de plaats, dat, hoe onvolmaakt ook, de grondslag van alle volgende wetten gebleven is; hij beperkte de veelwijverij door de Muzulmannen te verbieden meer dan vier echtgenooten tegelijk te hebben, en schiep een beteren toestand voor de vrouwen; eindelijk maakte hij verscheidene gunstige bepalingen voor de armen en de slaven. Door het verbod van 't spel, alsmede van den wijn en andere bedwelmende dranken voorkwam hij menige buitensporigheid, twist en krakeel. Daarom is het niet te verwonderen, dat zoovele duizenden hem tot heden toe den gezant Gods noemen en zijne nagedachtenis dankbaar blijven vereeren.

Digitized by Google

DE SAGEN OVER DE LANDING DER SAKSEN, HUNNE VESTIGING, DE UITBREIDING VAN HUN GEBIED EN HUN' TOGT NAAR BRITTANNIË.

Over den oorsprong der Saksen (1) is weinig met zekerheid te zeggen, weshalve ik in 't weinige, dat ik zal te boekstellen, uitsluitend de overlevering volg. De meeningen nu omtrent dit punt loopen zeer uiteen, want terwijl sommigen gelooven, dat de Saksen van de Denen en Noormannen afstammen, beweren anderen, dat zij van Grieksche afkomst zijn. Hoe dit zij, het is aan geen' twijfel onderhevig, dat de Saksen een oude en edele stam zijn. Zeker weten wij, dat zij te scheep gekomen zijn in de streken, die zij thans bewonen. De inwoners dier streek, vermoedelijk Thüringen,

---

(1) Het weinige, dat hier volgt, is getrokken uit de *Res gestae Saxonicae* of geschiedenis der Saksen van Widukind of Wittekind, een' Saks en monnik te Corvey, in Westphalen, die in de laatste helft der 10de eeuw leefde. Widukinds jaarboeken zijn, als de eenigste bron voor een groot aantal der gebeurtenissen, waarvan hij gewag maakt, een werk van onschatbare waarde, en handelen, na eenige voorafgaande opmerkingen, over de regering en de daden van Hendrik I en Otto I. Schier op elke bladzijde ziet men sporen van de innige liefde, waarmede de schrijver, met lijf en ziel een Saks en tijdgenoot van hetgeen hij beschrijft, zijne stof heeft bewerkt. Widukind zelf wordt in den tekst sprekende ingevoerd.

Digitized by Google

waren over hunne komst gebelgd, en vatteden de wapens tegen hen op; maar de Saksen boden hun krachtig weerstand, en handhaafden zich in 't bezit van de haven, waarvan zij zich terstond bij hunne landing meester gemaakt hadden. Hierbij bleef het echter niet. Lang beoorloogden de beide partijen elkander, en van beide kanten vielen er velen, totdat zij eindelijk besloten over den vrede te onderhandelen. Dus werd er een verdrag gesloten, op voorwaarde dat de Saksen voortaan vrij mogten koopen en verkoopen, maar zich van alle verdere veroveringen, van roof en doodslag moesten onthouden. Gedurende een geruimen tijd hield men zich van weerszijden met naauwgezetheid aan deze overeenkomst. Toen de Saksen echter gebrek aan geld begonnen te krijgen en zij niets meer te koopen en te verkoopen hadden, zagen zij in, dat de vrede nutteloos voor hen was.

Juist te dier tijde ging eens een Saksisch jongeling aan land, voorzien van veel goud en bovendien versierd met eene gouden keten en gouden gespen. Hij ontmoette een' Thüring, die hem vroeg: „waartoe zulk een zwaar gewigt gouds om uwen vermagerden hals?" „Ik zoek een' kooper," antwoordde hij, en draag alleen hierom dit goud, want hoe zou ik, die van honger sterf, in goud behagen scheppen?" Hierop vroeg gene, hoe hoog de prijs was. „Over den prijs bekommer ik mij niet, zeide de Saks; wat gij mij geven wilt, neem ik dankbaar aan." — „Hoe dan, zeide de Thüring spottend tot den jongeling, indien ik eens uw kleed met dit stof vul?" Er lag n. l. juist op de plaats, waar zij stonden, een groote hoop aarde. De Saks opende onverwijld zijn gewaad, ving de aarde op, en gaf den Thüring terstond het goud over. Vervolgens keerden beiden haastig naar hunne landgenooten terug. De Thüringen verhieven hun' stamgenoot tot de wolken, daar hij de Saksen zoo fijn bedrogen had en zoo gelukkig geweest was voor een' spotprijs in 't bezit van zulk eene massa goud te komen. Alsof zij ze-

Digitized by Google

ker waren van de overwinning, zegevierden zij reeds in hunne gedachten over de Saksen. Inmiddels naderde de Saks, van zijn goud bevrijd, maar zwaar met aarde beladen, de schepen. Zijne stamgenooten, hem te gemoet komende, zagen dit met verwondering, en eenige zijner vrienden begonnen hem-zelfs uit te lagchen, terwijl de overigen het hoofd schuddeden. Allen stemden er in overeen, dat hij niet bij zijne zinnen was. De jongeling beval hun echter te zwijgen, en zeide: „volgt mij, dierbare Saksen, en gij zult u overtuigen, dat mijne dwaasheid u tot nut verstrekt. Zij, hoewel ongeloovig, volgden hem. Hij nam nu de aarde, strooide ze zoo dun mogelijk over de naburige velden, en stelde zich in 't bezit eener legerplaats.

Het gezigt van de legerplaats der Saksen scheen den Thüringen weldra onverdragelijk. Derhalve zonden zij gezanten en beklaagden zich, dat de vrede door de Saksen verbroken en het verdrag geschonden was. De Saksen antwoordden, dat zij zich tot dusverre getrouw aan de overeenkomst gehouden hadden, maar dat zij thans van zins waren het land, dat zij voor hun eigen goud gekocht hadden, in vrede te bezitten of het anders met de wapens te verdedigen. Op dit berigt verwenschten de inboorlingen het Saksische goud en noemden hem, wien zij kort te voren hoogst gelukkig geacht hadden, de oorzaak van hun onheil en van dat van hun land. In toorn ontstoken en door woede verblind, stormden zij, planloos en zonder orde, op de legerplaats los. De Saksen ontvingen hen geheel ten strijde gerust, versloegen hen, en namen, na een zoo goeden uitslag van 't gevecht, volgens 't regt van den oorlog, bezit van de omliggende streek. Lang werd er nog van weerskanten gestreden. Eindelijk bedachten de Thüringen, dat de Saksen hen toch in magt overtroffen, en gaven door middel van afgevaardigden hun' wensch te kennen, dat beide partijen ongewapend eene bijeenkomst houden en op nieuw over den vrede in onder-

Digitized by Google

handeling treden zouden, waarvoor zij tevens plaats en tijd vaststelden. De Saksen verklaarden, dat zij zouden doen wat de Thüringen verlangden. Destijds waren bij de Saksen groote messen in gebruik, gelijk de Angelen ze nog heden ten dage dragen. Met zulke messen onder den rok trokken de Saksen uit hunne legerplaats, en troffen de Thüringen op de bepaalde plaats aan. Daar zij zagen, dat de vijanden ongewapend en dat al hunne hoofden aanwezig waren, achtten zij het tijdstip uitermate geschikt om zich van de gansche landstreek meester te maken. Snel trokken zij de messen, vielen de verraste en weerlooze Thüringen aan, en velden ze allen tot den laatsten man. Van dit oogenblik aan werd de naam der Saksen onder de naburige volkeren zeer gevreesd. Sommigen willen, dat zij aan deze daad hun' naam ontleend hebben, omdat het woord „mes" in onze taal „*Sachs*" luidt, en dat zij dus „Saksen" heeten, dewijl zij met hunne messen zulk eene groote menigte menschen omgebracht hebben.

Terwijl dit in 't land der Saksen, gelijk die streek nu heet, plaats greep, werd Brittannië, — door welks verovering keizer Vespasianus lang te voren het getal der provinciën van 't Romeinsche rijk met één vermeerderd had, en dat, zoolang het onder de heerschappij der Romeinen stond, geene reden tot klagten had gehad, — thans van de hulp der Romeinen verstoken, door de naburige Picten en Scoten aangegrepen. Sinds eenigen tijd toch waren de Romeinen, geheel uitgeput door buitenlandsche oorlogen, niet meer in staat het gewone aantal hulptroepen aan hunne bondgenooten te zenden, weshalve zij Brittannië verlieten, na vooraf, tot dekking der grenzen, van de eene zee tot de andere daar, waar men den aanval van den vijand kon duchten, een grooten muur gebouwd te hebben. Maar het viel den koenen en krijgshaftigen Picten en Scoten niet moeijelijk dit bolwerk omver te werpen, daar zij slechts een verwijfd en van den oorlog afkeerig volk te bestrijden hadden. Daarom zonden de Britten, toen

Digitized by Google

het gerucht tot hen kwam van de vele overwinningen, door de Saksen op de Thüringen behaald, een gezantschap tot hen, en smeekten ootmoedig om hun' bijstand. De gezanten, ten gehoore toegelaten, spraken aldus: „Dierbare Saksen, de ongelukkige Britten, door de onophoudelijke invallen der vijanden uitgeput, hebben van uwe luisterrijke overwinningen gehoord en ons tot u gezonden, met verzoek hun uwe hulp niet te weigeren. Zij stellen hun groot en uitgestrekt land, dat met rijken overvloed van allerlei goederen gezegend is, onder uwe oppermagt. Tot dusverre hebben wij onder de opperheerschappij en de bescherming der Romeinen in vrijheid en welvaart geleefd. Naast de Romeinen weten wij niemand, die boven u te verkiezen zou zijn. Daarom zoeken wij onder de vleugelen uwer dapperheid eene toevlugt. Zoo wij maar door uwe wapens en door uwen moed het overwigt op de vijanden mogen krijgen, willen wij ons daarvoor gaarne elken dwang laten welgevallen, dien gij ons zult opleggen."

Onze voorouders ontwoordden kort: „Weet, dat de Saksen den Britten tot vertrouwde bondgenooten verstrekken en steeds op hunne behoeften en belangen letten zullen." Vrolijk keerden de gezanten met deze gewenschte tijding naar hun vaderland terug. Het leger der Saksen, volgens belofte naar Brittannië overgestoken en met blijdschap door de Britten ontvangen, bevrijdde het land binnen kort van de stroopende benden, en stelde de inwoners weder in 't bezit van hun vaderland. Het kostte den Saksen weinig moeite de taak, die zij op zich genomen hadden, te volvoeren, daar alleen het berigt van hun' aantogt voldoende was om de Picten en Scoten, die door den ouden roem van de dapperheid hunner bestrijders met schrik vervuld werden, op de vlugt te jagen. Terwijl de Saksen tegen de nieuwe vijanden te velde trokken, verschaften de Britten aan de eersten al hetgeen zij voor hun levensonderhoud behoefden. Een geruimen tijd bleven de nieuwe bondgenooten in dit land en

Digitized by Google

bevonden zich zeer wel bij de verbindtenis, die er tusschen hen en de Britten bestond. Maar toen de aanvoerders van 't heir der Saksen zagen, hoe uitgestrekt en vruchtbaar het land was en hoe weinig geneigdheid voor den oorlog de inwoners aan den dag legden, en daarenboven overwogen, dat zijzelve grootendeels geene vaste woonplaatsen hadden, lieten zij een grooter leger van hunne landgenooten nakomen. Hierop sloten de Saksen vrede met de Picten en Scoten, trokken tegen de Britten op en verdreven hen uit hun land, dat zij nu onder elkander verdeelden. En daar dit eiland eenigermate in een' hoek (*angulus*) der zee ligt, worden deze Saksen tot den huidigen dag Angelsaksen genoemd.

Digitized by Google

HET LEVEN VAN KAREL DEN GROOTE.

Het geslacht der Merovingiërs, waaruit de Franken vroeger hunne koningen plagten te kiezen, stierf, naar de gewone opvatting, met koning Hilderik uit, die op bevel van paus Stephanus afgezet, kaal geschoren en naar een klooster gezonden werd. Maar hoewel het eerst met dezen koning uitstierf, miste het toch reeds lang alle levenskracht, en deed zich door niets opmerken dan door den koningstitel, daar het oppergezag over 't rijk geheel en al in handen was van de hoogste dienaars van 't paleis, hofmeijers geheeten. Den koningen was niets overgebleven dan tevreden met den naam van „koning," met lang hoofdhaar en ongeschoren' baard op den troon te zitten, om in schijn de rol van heerscher te vervullen, de van alle kanten komende gezanten aan te hooren en dezen bij hun vertrek de aangeleerde of opgegevene antwoorden, als uit de volheid hunner magt, mede te deelen. Behalve den nutteloozen koningstitel en een schraal levensonderhoud, dat de huismeijer hem naar goeddunken toemat, had hij slechts een enkel, niet zeer voordeelig landgoed in eigendom, waarop hij eene woning bezat met een gering aantal bedienden, ter naauwer nood voldoende voor de onontbeerlijkste verrigtingen. Wanneer de koning zich ergens heen moest begeven, nam hij plaats op een' wagen, door een' koppel ossen getrokken, dien een osschoeder op de wijze der

Digitized by Google

boerenwagens bestuurde. Zóó reed hij b. v. naar de openlijke volksvergadering, die jaarlijks ter behartiging van 's rijks belangen bijeenkwam, en zóó ook keerde hij, na afloop der vergadering, naar huis terug. Voor het geheele staatsbewind echter en voor alles, wat ten opzigte van de binnen- of buitenlandsche aangelegenheden des rijks te bepalen of uit te voeren viel, zorgde alleen de hofmeijer.

Dit ambt bekleedde, ten tijde toen Hilderik afgezet werd, Pepijn, vader van koning Karel, als door erfregt, want zijn vader Karel, die de heeren van de groote magt, welke zij zich in 't gansche Frankenland aangematigd hadden, beroofd en de Saracenen, die zich de verovering van Gallië tot taak gesteld hadden, eerst bij de stad Pictavium (Poitiers) in Aquitanië, vervolgens aan de rivier de Birra bij Narbonne geheel en al verslagen en naar Spanje teruggedreven had, vervulde op uitnemende wijze de pligten van zijn ambt, hem door zijn' vader Pepijn nagelaten, een ambt, dat doorgaans slechts aan de zoodanigen onder 't volk werd opgedragen, die door den adel van hun geslacht en door groote bezittingen boven anderen uitstaken.

Nadat Pepijn, vader van koning Karel, de van zijn' grootvader en vader geërfde bediening eenige jaren lang gemeenschappelijk en in eendragtig overleg met zijn' broeder Karloman, in schijn onder koning Hilderik, bekleed had, onttrok Karloman zich in 747 — men weet niet waarom, waarschijnlijk echter uit liefde voor een bespiegelend leven — aan de beslommeringen der wereldlijke magt, en begaf zich naar Rome. Hier legde hij zijn wereldlijk kleed af, werd monnik, en genoot nog eenige jaren in gemeenschap met eenige andere broeders, welke met hem gegaan waren, de vurig gewenschte rust op den berg Soracte (thans monte Oreste, ten n. van Rome), waar hij naast de kerk van den heiligen Silvester een klooster gebouwd had. Doch daar de vele aanzienlijke Franken, die bedevaarten naar Rome deden en hem als hun

Digitized by Google

voormaligen heer telkens begroeten wilden, Karloman door hun veelvuldig bezoek in de rust, die hij zoozeer beminde, stoorden, werd hij genoodzaakt eene andere woonplaats op te zoeken. Derhalve verliet hij den berg Soracte, en betrok het klooster van den heiligen Benedictus op de burgt Casinum, in de provincie Samnium, waar hij zijne overige levensdagen in vrome overdenkingen doorbracht.

Door de uitspraak van den paus werd Pepijn vervolgens van huismeijer tot koning verheven. Nadat hij ruim vijftien jaren alleen over de Franken geheerscht en den negen jaren achtereen tegen hertog Waifar van Aquitanië gevoerden oorlog bijna geheel ten einde gebracht had, overleed hij in 768 te Parijs aan de waterzucht, twee zonen, Karel en Karloman, nalatende, op wie, naar den wil Gods, de heerschappij bij erfenis overging. De Franken stelden hen beiden op eene algemeene volksvergadering tot koningen aan, onder voorwaarde dat zij het geheele rijk gelijkelijk verdeelen zouden en Karel het deel bekwam, dat hun vader Pepijn bezeten had, Karloman daarentegen dat, hetwelk hun oom Karloman eens bestuurd had. Van beide zijden werden deze voorwaarden goedgekeurd, en elk der beide broeders aanvaardde de helft van 't rijk, welke hem, volgens die bepaling, ten deel viel. Ter naauwernood bleef de vrede tusschen hen in stand, daar velen van Karlomans partij de onderlinge eendragt der broeders trachtten te verstoren en een' oorlog onder hen poogden te verwekken. Karloman stierf, na gezamenlijk met zijn' broeder twee (lees: ruim drie) jaren het bewind gevoerd te hebben, aan eene ziekte, terwijl Karel onder algemeenen bijval tot koning der Franken benoemd werd. Na Karlomans dood vlugtte zijne weduwe met hare zonen en hare voornaamste aanhangers naar Italië, wendde zich, zonder eenige reden, met trotschheid van den broeder haars mans af, en stelde zich met hare kinderen onder bescherming van Desiderius, koning der Longobarden.

Digitized by Google

Ik (1) houd het voor dwaas over de geboorte, de kindschheid, ja zelfs over de jeugd van Karel te spreken, dewijl nergens iets hierover schriftelijk opgeteekend en niemand meer in leven is, die daaromtrent opheldering zou kunnen geven. Derhalve zal ik niet bij het onbekende stilstaan, maar in mijn verhaal terstond tot Karels daden en gewoonten en tot hetgeen er verder van zijn leven te berigten is overgaan, in dier voege dat ik eerst over zijne buitenlandsche daden, dan over zijne levenswijze en zijn wetenschappelijken arbeid, ten laatste over zijne verrigtingen in 't staatsbewind en over zijn' dood spreke en niets oversla, dat der vermelding waardig is.

Den reeds door zijn' vader begonnen, maar niet geëindigden oorlog tegen Aquitanië ondernam Karel 't eerst, en nog

---

(1) Hij, die dit zegt, is Einhard, sinds de elfde eeuw ook Eginhard geheeten, een Frank, die waarschijnlijk omstreeks het jaar 770 geboren is. Nog jong kwam hij aan 't hof van Karel den groote te Aken, en genoot er het onderrigt van Alcuin, 't welk hij zich zoozeer te nutte maakte, dat hij weldra als een van de geleerdste mannen van zijn' tijd geroemd werd. De keizer benoemde hem later tot opzigter der koninklijke gebouwen, en vertrouwde hem de uitvoering van de openbare werken toe, die hij tot stand liet brengen. Na Karels dood stond Einhard eveneens in vriendschappelijke betrekking tot diens zoon en opvolger, Lodewijk den vrome, aan wiens hof hij echter niet lang vertoefde. Sedert 815 toch, in welk jaar hij tot den geestelijken stand overging, treffen wij hem als abt van verschillende kloosters aan, totdat hij in 't jaar 844 stierf.

Onder de verschillende geschriften van zijne hand is de „*vita Caroli Magni*," d. i. het leven van Karel den groote, hetwelk hier bijna in zijn geheel voorkomt, wel niet het uitvoerigste, maar het vermaardste. Zoowel de inhoud van dit werk als de behandeling van 't onderwerp wekten, toen het in 't licht kwam, ieders belangstelling en bewondering, weshalve het gedurende den ganschen duur der Middeleeuwen een van de meestgelezene boeken bleef. Gelijk in 't voorgaande verhaal Widukind, zoo voert hier Einhard het woord.

Digitized by Google

gedurende het leven van zijn' broeder, wien hij ook om hulp vroeg. Ofschoon deze hem den beloofden bijstand weigerde, dwong hij toch Hunold, die na den dood van Waifar Aquitanië bestuurde en den oorlog op nieuw had doen ontbranden, Aquitanië te verlaten. Na dezen krijg gelukkig ten einde gebracht, Hunold in zijne magt gekregen en de aangelegenheden van Aquitanië geregeld te hebben, ondernam hij, terwijl zijn mederegent inmiddels overleden was, op aandrang van Hadrianus, bisschop der stad Rome, een' oorlog tegen de Longobarden. Reeds vroeger was ook Karels vader, op de roepstem van paus Stephanus, in weerwil van groote moeijelijkheden, hiertoe overgegaan. Eenige aanzienlijke Franken toch, met wie Pepijn gewoonlijk te rade ging, verklaarden zich destijds stellig tegen zijn plan, en gaven zonder omwegen te kennen, dat zij hem, ingeval hij den oorlog ondernam, dachten te verlaten en naar huis terug te keeren. Toch kwam het tot vijandelijkheden tegen Aistulph, toenmalig koning der Longobarden, en de oorlog werd door Pepijn in zeer korten tijd ten einde gebracht. De krijg, dien Karel thans, om dezelfde reden als vroeger zijn vader, tegen de Longobarden voerde, kostte veel grooter inspanning, en had een veel beter uiteinde dan de eerstgenoemde. Pepijn had n. l. koning Aistulph door een beleg van weinige dagen van de stad Ticenum (nu Pavia) gedwongen gijzelaars te stellen, de aan Rome ontrukte steden en burgten terug te geven en onder eede te beloven ze niet te zullen heroveren. Karel van zijn' kant rustte, na eens het zwaard getrokken te hebben, niet, eer koning Desiderius, na een lang beleg in dezelfde stad uitgestaan te hebben, zich overgaf, en zijn zoon Adalgis, op wien alle Longobarden hunne laatste hoop gevestigd hadden, niet alleen het rijk, maar ook geheel Italië verliet. Tevens werd al het aan Rome ontrukte gebied aan den paus teruggegeven, Hruodgaus van Friaul, die oproer in den zin had, tot rust gebracht, geheel Italië aan Karels gezag

Digitized by Google

onderworpen en zijn zoon Pepijn tot koning van dit land aangesteld. Gaarne zou ik te dezer plaatse verhalen, hoe moeijelijk de togt over de Alpen tijdens den marsch naar Italië was, met welke zwarigheden de Franken te kampen hadden, toen zij over de onbegaanbare bergen en de zich tot de wolken verheffende rotsen trokken; maar het is mijn voornemen, in dit geschrift niet zoozeer den gang der door Karel gevoerde oorlogen uiteen te zetten, als veeleer zijne levenswijze te beschrijven. De oorlog tegen de Longobarden eindigde alzoo hiermede, dat Italië onderworpen, koning Desiderius voor immer verbannen en de veroveringen van de koningen der Longobarden aan Hadrianus, als 't hoofd van de Roomsch-katholieke kerk, teruggegeven werden.

Nu zette Karel den Saksischen oorlog, die eigenlijk slechts afgebroken, niet geëindigd was, voort. Geen oorlog, door het volk der Franken ondernomen, werd met zulk eene volharding, verbittering en inspanning gevoerd, want de Saksen, die, gelijk bijna alle Duitsche volkstammen, woest, aan afgodendienst overgegeven en onze godsdienst vijandig zijn, hielden het niet voor schandelijk alle goddelijk en menschelijk regt te schenden. Daarbij kwamen nog bijzondere omstandigheden, die elken dag eene storing van den vrede veroorzaken konden. Zoo liep de grensscheiding tusschen de Franken en de Saksen bijna geheel door eene vlakte, uitgezonderd op eenige weinige plaatsen, waar groote wouden of bergruggen eene scherpe afscheiding vormden: derhalve namen aan beide zijden moord, roof en brandstichting geen einde. De oorlog, eens begonnen, werd gedurende drie en dertig jarig, 772—804, van beide kanten met groote verbittering, maar over 't geheel meer ten nadeele van de Saksen dan van de Franken gevoerd. Ligt had hij eerder een einde kunnen nemen, zoo niet de trouweloosheid der Saksen dit steeds belet had. Het is moeijelijk te bepalen, hoe dikwijls zij wel verslagen werden, den koning onderdanig te voet vielen, en het

Digitized by Google

vastgestelde getal gijzelaars onverwijld gaven. Zelfs waren zij eenige malen zoo verzwakt, dat zij hun woord gaven, afstand te zullen doen van de afgodendienst en de Christelijke geloofsbelijdenis te zullen aannemen. Maar wanneer zij eensdeels meermalen bereid waren het beloofde na te komen, zoo waren zij anderdeels ook telkens weer gereed om het tegendeel te doen, zoodat het niet uit te maken is, òf zij eigenlijk meer tot het eene òf tot het andere overhelden, daar er sedert het begin van den oorlog ter naauwernood een jaar verliep, waarin niet eene dergelijke afwisseling met hen plaats greep. Bij zijn' verheven geest en zijne in voor- en tegenspoed even onwrikbare volharding liet de koning zich door geene onbestendigheid van hunnentwege afmatten, noch zich van dat, wat hij zich eens voorgenomen had, afbrengen. Integendeel, nimmer liet hij hunne trouwelooze handelwijze ongestraft, maar trok òf in persoon tegen hen op, òf zond zijne graven met een leger te velde, ten einde zich op hen te wreken en hun boete op te leggen. Na ten laatste allen, die hem weerstaan hadden, overwonnen en onder 't juk gebracht te hebben, scheurde hij tienduizend mannen met vrouw en kind van hunne woonplaatsen aan de beide oevers der Elbe los, en gelastte hun zich in verschillende streken van Duitschland en Gallië met der woon neder te zetten. De oorlog nam een einde, onder voorwaarde dat de Saksen van de heidensche afgodendienst en hunne inheemsche godsdienstplegtigheden afstand doen, de sacramenten van 't Christelijk geloof aannemen en zich met de Franken tot één volk vereenigen zouden. De Saksen beloofden deze voorwaarden getrouw te zullen naleven.

In dezen langdurigen oorlog streed Karel zelf niet vaker dan tweemaal in een geregelden veldslag mede, de eerste keer bij *Theotmelli* (Detmold), de tweede maal bij de Hase (nabij Osnabrück), en wel de beide keeren in 't jaar 783 in het tijdsbestek van ruim één maand. In deze beide sla-

Digitized by Google

gen ondergingen de vijanden zulk eene geduchte nederlaag, dat zij later den koning niet meer ten strijde uitdagen en, indien hij uit eigen beweging kwam opdagen, slechts dan tegenstand bieden durfden, wanneer de plaatselijke gesteldheid hun tot bijzonderen steun verstrekte. Vele mannen van den Frankischen en den Saksischen adel, die de hoogste bedieningen bekleedden, werden gedurende dezen oorlog ten grave gesleept. Tevens werden ter zelfder tijd in verschillende landen zoo vele en zoo zware oorlogen, die tegen de Franken uitbraken, onder de leiding des konings gevoerd en tot een goed einde gebracht, dat men teregt twijfelt, òf men meer Karels volharding bewonderen, òf zich over zijn geluk verbazen moet. Nimmer toch liet Karel, die alle vorsten van zijn' tijd in verstand en grootheid van ziel overtrof, zich van iets, dat op zijn' weg lag, door moeite of gevaren afschrikken; maar hij had zich van den beginne, aan gewend, alles, naar mate het viel, te verdragen, bij ongeluk niet te verflaauwen, en geen gehoor te verleenen aan de valsche aanlokselen der fortuin.

Te midden van den oorlog tegen de Saksen trok Karel in 778, na de grenzen behoorlijk met troepen gedekt te hebben, met eene zoo groote krijgsmagt, als hij maar bijeen kon brengen, over de Pyrenaeën naar Spanje, waar alle steden en burgten, die hij aangreep, zich aan hem overgaven. Vervolgens keerde hij, zonder het geringste verlies ondergaan te hebben, met zijn leger huiswaarts. Op den terugtogt over de Pyrenaeën had hij echter eenigermate van de trouweloosheid der Vasconen te lijden. Toen n. l. het leger in een langen optogt, gelijk de engte der plaats dit vorderde, voortrukte, deden de Vasconen, die zich op de hoogte van den berg in hinderlaag gelegd hadden, — immers is de gesteldheid dier oorden, wegens de vele digte wouden, voor hinderlagen zeer gunstig — een' aanval op een deel van de bagaadje en op de achterhoede, dreven ze in een dal, en velden al de onzen tot op den laatsten man. De bagaadje roofden zij en verstrooiden zich

Digitized by Google

hierop, onder beschutting van den invallenden nacht, met spoed. Den Vasconen kwamen bij deze ontmoeting hunne ligte wapenen en de ligging der kampplaats uitnemend te stade, terwijl de Franken daarentegen door de zwaarte hunner wapens en de voor hen ongunstige gesteldheid der streek in alles bij de Vasconen ten achter stonden. In dit gevecht viel Roland, de bestuurder van 't Britsche grensdistrict, met vele anderen. Dit ongeval moest voor het tegenwoordige ongewroken blijven, daar de vijand zich, na Karel dezen slag toegebracht te hebben, geheel en al verstrooide, zoo dat er niet het minste spoor meer van hem te vinden was.

Ook de Britten, die in het westen van Gallië aan zee wonen, onderwierp Karel de groote. Toen zij hem de gehoorzaamheid weigerden, liet hij een heir tegen hen optrekken, en dwong hen gijzelaars te stellen en zijne bevelen op te volgen. Hierop brak hij in eigen' persoon aan de spits van een leger naar Italië, toog over Rome naar Capua, waar hij eene legerplaats opsloeg, en bedreigde Beneventum met vijandelijkheden, indien het zich niet spoedig onderwierp. Arigis, hertog van Beneventum, liet het echter zoover niet komen. Hij zond den koning zijne beide zonen met eene groote som gelds te gemoet, verzocht hem, hen als gijzelaars aan te nemen, en beloofde met zijn volk al de bevelen van Karel na te zullen komen, uitgezonderd dit ééne, dat hijzelf voor hem zou verschijnen. De koning, meer acht slaande op de welvaart van zijn volk dan op de hard nekkigheid van den hertog, nam de gijzelaars aan, en ontsloeg hem, tegen betaling van eene zware geldsom, van de verpligting om in zijne tegenwoordigheid te verschijnen. Den jongsten zoon hield hij als gijzelaar bij zich, den oudsten vergunde hij naar zijn' vader terug te gaan, en keerde, na gezanten aan Arigis gezonden te hebben, om van de inwoners van Beneventum den eed van trouw in ontvangst te nemen, naar Rome terug, waar hij nog eenige dagen vertoefde, ten ein-

Digitized by Google

de zich vervolgens weder huiswaarts te spoeden. Ter naauwernood was hij hier aangekomen, of eensklaps barstte de Beijersche oorlog los, om echter ook weder even spoedig te eindigen. Deze krijg kwam uit den overmoed en het onverstand van hertog Tassilo voort. Tassilo sloot n. l., op raad zijner gemalin, dochter van koning Desiderius, die zich wegens de verbanning haars vaders wilde wreken, een verbond met de Hunnen, die ten o. van Beijeren woonden, en verstoutte zich nu niet alleen 's konings bevelen onvervuld te laten, maar hem ook ten oorlog uit te dagen. Karel, hoe verheven ook van zin, was niet van zins Tassilo's verregaande halsstarrigheid ongestraft te laten. Van alle kanten ontbood hij zijne troepen tot een' togt tegen de Beijeren, en trok inmiddels zelf met een groot leger naar de Lech. Dit is de grensrivier tusschen de Beijeren en de Alemannen. Aan den oever dier rivier eene legerplaats opgeslagen hebbende, besloot Karel, eer hij het land binnenrukte, door middel van een gezantschap onderzoek te doen naar de gezindheid van den hertog. Met het oog op zijn eigen welzijn en op dat van zijn volk, achtte Tassilo het nu niet langer raadzaam bij zijne hardnekkige ongehoorzaamheid te volharden. Terstond gaf hij zich dus aan den koning over, stelde het verlangde getal gijzelaars, o. a. zijn' zoon, en beloofde onder eede zich door niemand weder tot afval te laten verleiden. Zóó liep deze krijg, die gedreigd had zeer ernstig te zullen worden, spoedig ten einde. Later ontbood Karel Tassilo tot zich en beval hem niet weder naar zijn land terug te keeren, dat van dit oogenblik af door graven geregeerd werd.

Nadat deze bewegingen onderdrukt waren, ging Karel de Slaven beoorlogen, die bij ons gewoonlijk *Wilzen*, doch in hunne eigene taal *Welataben* genoemd worden. Bij deze gelegenheid verrigtten, te midden van de overige volkstammen, die de koning ten strijde opgeroepen had, ook de Saksen krijgsdienst, hoewel niet als opregte, getrouwe en gehoorzame

Digitized by Google

onderdanen. De oorlog zelf ontsproot uit de onophoudelijke invallen, die de Wilzen in het land van de *Abodrieten* deden, een volk, dat vroeger met de Franken verbonden geweest was. Ten oosten van den Westelijken Oceaan strekt zich een zeeboezem uit, welks lengte onbekend is en welks breedte nergens meer dan 100,000 schreden bedraagt. Vele volkstammen wonen rondom die golf. De Denen en *Sueonen* (Zweden), die wij Noormannen noemen, hebben de geheele noordkust en alle in dien zeeboezem liggende eilanden in bezit, terwijl de zuidelijke kust door Slaven, *Aisten* (Esten) en verschillende andere volkstammen bewoond wordt, tot welke inzonderheid de Welataben behooren, die de koning destijds beoorloogde. Voor 't overige onderwierp hij hen in één enkelen veldtogt, waarbij hij in eigen' persoon het leger aanvoerde, zoo volledig, dat zij zijne bevelen niet weder durfden weerstreven.

De gewigtigste aller door Karel gevoerde oorlogen, met uitzondering van den Saksischen, volgde op dezen veldtogt, n. l. die tegen de Avaren of Hunnen, welke toen in Pannonië woonden. Hij was hierbij buitengemeen ijverig, en maakte grooter toerustingen dan immer. Echter stelde hij zichzelf slechts op één veldtogt aan 't hoofd van zijn leger, en droeg gedurende de overige het bevel op aan zijn' zoon Pepijn, aan de graven der omliggende streken en aan anderen. Daar deze mannen den oorlog met de grootste dapperheid voerden, eindigde hij in 't achtste jaar. Hoeveel slagen gedurende dien tijd geleverd, hoeveel bloed er vergoten werd, hiervan kan het geheelontvolkte Pannonië getuigen, en bovenal de streek, waar voorheen de burg des konings stond, die thans zoo zeer verwoest is, dat er geen spoor eener menschelijke woning te ontdekken valt. De gansche adel der Hunnen kwam in dezen oorlog om, en hun roem ging geheel te niet. Al hun geld en hunne sinds lang opgehoopte schatten vielen in handen der Franken, die, voor zoover de geheugenis der menschen reikt, in geen anderen oorlog zoo groote rijkdommen vergaarden. Ter-

Digitized by Google

wijl zij tot dusverre toch betrekkelijk arm konden genoemd worden, vonden zij nu in de koninklijke burgt eene overgroote massa goud en zilver, en maakten, na de telkens behaalde overwinningen, zeer veel buit. Met regt schijnen de Franken den Hunnen thans dat ontrukt te hebben, wat deze eertijds op onregtvaardige wijze van andere volkeren geroofd hadden. Voort 't overige was deze krijg in 't geheel niet bloedig voor de Franken, daar er slechts twee van hunne aanzienlijke mannen in omkwamen.

Den laatsten oorlog ondernam Karel tegen de Noormannen, die ook Denen genoemd worden en vroeger veel zeerooverij pleegden, terwijl zij later bij herhaling met groote vloten de kusten van Gallië en Duitschland verwoestten. Hun koning Godfried voedde de ijdele hoop, dat hij in staat was geheel Duitschland te vermeesteren. Ook beschouwde hij Friesland en Saksen als gewesten, die hem toebehoorden, en had de Abodrieten, zijne naburen, eijnsbaar gemaakt. Hij verstoutte zich zelfs met eene groote legermagt voor Aken te verschijnen, waar koning Karel met zijn gevolg woonde. Hoe snoevend zijne taal ook luidde, sloeg men er toch eenig geloof aan en was van meening, dat hij in der daad eene ernstige poging ter verwezenlijking van zijne plannen zou gewaagd hebben, indien niet een vroegtijdige dood hem hierin verhinderd had. Hij werd door een' zijner eigene lijftrawanten vermoord.

Dit zijn de oorlogen, welke de magtige Karel gedurende de zeven en veertig jaren (lees: vijf en veertig jaren en vier maanden) zijner regering in verschillende landen met groot beleid en buitengewoon geluk gevoerd heeft. Hij heeft het reeds groote en magtige rijk der Franken, dat zijn vader hem had nagelaten, zoo luisterrijk uitgebreid, dat de omvang daarvan schier verdubbeld werd. Want vroeger bewoonden de Franken geene andere landen dan dat deel van Gallië, hetwelk tusschen den Rhijn, de Loire, den Oceaan en de Middellandsche Zee is gelegen, en dat gedeelte van Duitsch-

Digitized by Google

land, hetwelk door Saksen, den Donau, den Rhijn en de Saale wordt ingesloten. Bovendien behoorden toen slechts de Alemannen en de Beijeren tot hun rijk. Karel echter onderwierp door de boven vermelde oorlogen: Aquitanië, de Pyrenaeën en al het land tot de Ebro; geheel Italië, zoo als het zich van *Augusta Praetoria* (Aosta) tot Beneden-Calabrië, waar zich, gelijk bekend is, de grensscheiding bebevindt tusschen Beneventum en de Grieken, in eene lengte van duizend (Italiaansche) mijlen uitstrekt; Saksen, dat een aanmerkelijk gedeelte van Duitschland beslaat en dubbel zoo breed is als de streek, door de Franken bewoond, terwijl het haar in de lengte omstreeks evenaart; Pannonië, het aan gene zijde van den Donau gelegene Dacië, Istrië, Liburnië en Dalmatië, met uitzondering van de zeesteden, die hij aan den keizer van Constantinopel overliet. Nog maakte hij al de barbaarsche en woeste volkstammen eijnsbaar, die in Duitschland tusschen den Rhijn, de Weichsel, de Zee en den Donau wonen en die allen ongeveer dezelfde taal spreken, maar in zeden en kleeding zeer van elkander verschillen.

Den roem zijner regering vergrootte Karel met vele door koningen en volken vriendschapsverbindtenissen aan te knoopen. Koning Hadefons (Alphonso II de kuische) van Gallicië en Asturië was zoo naauw met hem verbonden, dat hij zich steeds Karels onderdaan noemde, zoo vaak hij hem gezanten of brieven zond. Eveneens bogen zich de koningen der Schotten zoo diep voor Karels majesteit, dat zij zich zelve steeds zijne onderdanen en dienaars noemden. Nog bestaan er brieven van hen, waarin deze gezindheid zich duidelijk openbaart. Met koning Aaron (Harun al Raschid) van Perzië, die, met uitzondering van Indië, schier het geheele Oosten beheerschte, stond hij in zulk eene vriendschappelijke betrekking, dat Aaron Karels hulde hooger achtte dan de verbindtenis met alle andere koningen en vorsten der wereld en hem alleen bovenmate meende te moeten eeren en

Digitized by Google

met geschenken te begiftigen. Toen Karels gezanten, eens met rijke giften naar het heilige graf van onzen Heer en Heiland gezonden, zich ook tot Aaron begaven en hem vroegen, of zij, volgens den wensch van hun' gebieder, naar Jeruzalem mogten gaan, vergunde hij hun dit niet alleen, maar stond Karel zelfs het bezit dier heilige plaatsen af. Ook liet hij, bij den terugkeer dier gezanten, afgevaardigden van zijnentwege met hen vertrekken, en zond Karel kleederen, reukwerk en andere kostbaarheden uit het Oosten, gelijk hij hem weinige jaren tevoren, op zijn verzoek, den eenigsten olifant, dien hij toen bezat, had doen toekomen. Ook de keizers van het Grieksche rijk, Nicephorus, Michael en Leo, dongen uit eigen beweging naar een vriendschapsverbond met Karel, en zonden hem meermalen gezantschappen. Toen Karel echter den keizerstitel aannam, vreesden zij, dat hij hun het rijk wilde ontrukken. Nogtans sloot hij later een vast verbond met hen, zoodat niet de geringste aanleiding tot spanning tusschen de beide partijen bleef bestaan. Dat echter den Grieken de magt der Franken steeds eenigermate verdacht was, blijkt uit het Grieksche spreekwoord: „heb den Frank tot vriend, niet tot nabuur."

Hoewel Karel voortdurend op de uitbreiding van zijn rijk bedacht was, hield hij zich bovendien tevens onledig met het oprigten van verscheidene gebouwen ter versiering en ten nutte van zijn rijk. Inzonderheid moet de met veel kunst gebouwde kerk te Aken hier genoemd worden, alsmede de vijf honderd schreden lange brug over den Rhijn te Maints. Één jaar vóór Karels dood brandde die brug af, en werd niet weder hersteld. Verder liet hij prachtige paleizen bouwen, o. a. te Neumagen (Nijmegen) aan de rivier de Waal, die het eiland der Batavieren in 't zuiden bespoelt. Bovenal beval hij, indien hij ergens in zijn rijk van vervallene kerken hoorde, de priesters en abten, op wie de zorg voor haar onderhoud rustte, ze met spoed te herstellen, terwijl hij te-

Digitized by Google

vens naauwkeurig toezigt liet houden op het nakomen dier bevelen. Ten behoeve van den krijg tegen de Noormannen liet hij bij de Gallische en Duitsche stroomen, die zich in de Noordzee uitstorten, vloten uitrusten. Op dezelfde wijze ging hij in 't zuiden van zijn rijk, aan de kust van het Narbonnensische gewest en van Septimanië, te werk, zoo mede aan de geheele kust van Italië tot Rome toe ter afwering van de Mooren, die sinds eenigen tijd eveneens zeerooverij begonnen te plegen. Aan al die voorzorgen is het toe te schrijven, dat ten tijde van Karel noch Italië veel van de Mooren, noch Gallië en Duitschland van de Noormannen te lijden gehad hebben. Alleen *Centumcellae* (Civitavecchia), eene stad in Etrurië, is eens door verraad in handen der Mooren gevallen en geplunderd, terwijl eenige Friesche eilanden, nabij de kust van Duitschland, door de Noormannen verwoest zijn.

Thans wil ik dat, wat op Karels huisselijk leven betrekking heeft, uiteen gaan zetten. Toen hij, na zijns vaders dood, het rijk met zijn' broeder gedeeld had, verdroeg hij diens haat en nijd met zulk een geduld, dat ieder dit bewonderde. De dochter van Desiderius, koning der Longobarden, die hij op aansporing zijner moeder gehuwd had, verstiet hij na een jaar weder, men weet niet om welke reden, en ging een tweede huwelijk aan met Hildegard, eene Zwaabsche vrouw van doorluchtige afkomst. Deze bracht drie zonen, Karel, Pepijn en Lodewijk, en evenveel dochters, Hruodrud, Bertha en Gisla, ter wereld. Nog kreeg hij drie dochters, Theoderada, Hiltrud en Ruodhaid, twee bij zijne gemalin Fastrada, die tot de Oost- of Duitsche Franken behoorde, en de derde bij eene bijzit, wier naam mij ontgaan is. Na den dood van Fastrada verbond hij zich in den echt met Liudgard, eene Alemannische, bij wie hij geene kinderen verwekte. Na haren dood nam hij drie bijzitten, Gersuinda, van Saksische afkomst, bij wie hij eene dochter, Adaltrude geheeten; Regina, bij wie hij Drogo (later

Digitized by Google

bisschop van Metz) en Hugo (later abt van St. Quentin) verwekte, en Adalinde, moeder van Theoderik, die later monnik werd. Karels moeder bereikte een hoogen ouderdom. Steeds bewees hij haar zeer veel eerbied, zoodat nimmer de geringste twist tusschen hem en zijne moeder ontstond, behalve toen hij van de dochter van koning Desiderius scheidde. Zij stierf kort na Hildegard, waarop Karel haar met groote plegtigheid in de kerk van den heiligen Dionysius, waarin ook zijn vader begraven ligt, ter aarde liet bestellen. Hij had eene eenige zuster, met name Gisla, die zich reeds in hare jeugd geheel aan godsdienstige overpeinzingen en verrigtingen wijdde en wie hij evenveel liefde als aan zijne moeder bewees. Zij stierf weinige jaren vóór Karel in het klooster, waar zij 't laatst geleefd had.

De opvoeding zijner kinderen rigtte Karel zoo in, dat allen, zoowel zijne zonen als dochters, eerst in de wetenschappen onderrigt werden, waarop hijzelf zich ook met den grootsten ijver toeleide. Vervolgens moesten zijne zonen, zoodra hun leeftijd het veroorloofde, naar de gewoonte der Franken te paard rijden, zich in den wapenhandel oefenen en jagen, de dochters daarentegen in wol arbeiden en spinnen, opdat zij zich niet aan lediggang, maar aan orde en regel gewenden. Van al zijne kinderen verloor hij slechts twee zonen en éene dochter, met name Karel, zijn oudsten zoon, Pepijn, dien hij tot koning van Italië had aangesteld, en Hruodrud, de eerstgeborene zijners dochters, die met den Griekschen keizer Constantinus verloofd was. Pepijn liet één' zoon, Bernhard, en vijf dochters na. Hun bewees de koning zijne genegenheid in ruime mate, o. a. door dien kleinzoon, na Pepijns dood, tot opvolger zijns vaders te benoemen en de kleindochters tezamen met zijne eigene dochters te laten opvoeden. Den dood zijner zonen en dochter verdroeg hij zeer gelaten en met den verheven zin, die hem altijd kenmerkte, hoewel hij zich, bij hun verscheiden, toch niet van tranen kon

Digitized by Google

onthouden. Eveneens weende hij, op de tijding van den dood van paus Hadrianus, zoo bitter, alsof hij een dierbaren zoon of broeder verloren had. Over 't geheel toch was zijn gemoed zeer vatbaar voor vriendschap, en zoodra hij eene dergelijke verbindtenis met iemand had aangegaan, hield hij met onverbrekelijke trouw zijn woord. Hij was in de opvoeding zijner zonen en dochters een zoo zorgdragend vader, dat hij nimmer zonder hen het middagmaal gebruikte, noch ooit eene reis deed: zijne zonen reden hem dan ter zijde, terwijl zijne dochters den trein sloten, en eene schaar lijftrawanten haar tot bescherming werd toegevoegd. Daar zij ongemeen schoon waren en teeder door hem bemind werden, is het zeer vreemd, dat hij geene van haar aan een' zijner leenmannen of aan een' vreemdeling ten huwelijk gaf; maar hij plagt te zeggen, dat hij buiten haar gezelschap niet leven kon, en hield ze daarom allen tot zijn' dood bij zich. Hiervoor ondervond hij, die in andere opzigten zoo gelukkig was, de vergelding van 't noodlot: dit verduurde hij echter zoo gelaten, als of nimmer het gerucht geloopen had, dat eene van haar een' misstap begaan had.

Karel had bij eene bijzit een' zoon, met name Pepijn, van wien ik tot dus verre nog geen melding gemaakt heb, die schoon van gelaat, maar door een' bult misvormd was. Deze hield zich, terwijl zijn vader, tegen de Hunnen oorlogende, in Beijeren den winter doorbracht, ziek, en smeedde met eenige Fransche grooten, die hem door voorspiegeling van 't koningschap hiertoe verleid hadden, eene zamenzwering tegen zijn vader. De booze aanslag werd evenwel ontdekt, en de zamengezworenen gestraft. Zijn' zoon Pepijn liet Karel kaalscheren en volgens diens eigen verlangen in het klooster Prüm, ten n. van Trier, een Gode gewijd leven leiden. Vroeger was er eene andere zamenzwering tegen hem in Duitschland ontstaan, welker bewerkers verbannen werden, nadat men sommigen hunner de oogen uitgestoken had. Geen van hen

Digitized by Google

kwam evenwel om, uitgezonderd drie, die, om niet gegrepen te worden, het zwaard trokken en eenige van Karels lieden doodden. Gelijk men meent, hadden de beide zamenzweringen haren grond in de wreedheid van koningin Fastrada, naar wier wreedheid Karel, in weerspraak met zijne aangeborene goedheid, zich scheen te voegen. Voor 't overige genoot hij gedurende zijn geheele leven, zoowel binnen als buiten zijn rijk, aller genegenheid in ruime mate, zoodat niemand hem ooit van onregtvaardigheid of wreedheid beschuldigde. Jegens vreemdelingen was Karel welwillend, en behandelde hen met zeer veel voorkomendheid, weshalve zij hem dikwijls in zoo grooten getale kwamen bezoeken, dat hunne tegenwoordigheid niet alleen voor het paleis, maar ook voor het geheele rijk een ware last was. Hijzelf had echter, bij zijne bekende grootmoedigheid, geene aanvechting van dergelijke angstvallige overleggingen, maar getroostte zich veeleer aanmerkelijke nadeelen, om zijn' roem van milddadigheid te handhaven.

Karel had een breeden en krachtigen ligchaamsbouw, en stak door zijne lengte, die echter de behoorlijke maat niet overschreed, daar zij zeven van zijne eigene voeten bedroeg, ver boven de meesten uit. Het bovenste gedeelte van zijn hoofd was rond, zijne oogen zeer groot en levendig, zijn neus meer dan middelmatig; hij had fraai wit haar en een vriendelijk en vrolijk gelaat. Hetzij hij zat of stond, steeds gaf zijne gestalte hem het voorkomen van een' statig en deftig man, want hoewel zijn nek dik en kort was en zijne buik te veel naar beneden hing, viel dit gebrek, uit hoofde van de evenredigheid der overige leden, niet zeer in 't oog. Hij had een vasten gang, eene mannelijke houding en eene heldere stem, die echter bij de forsche gestalte niet te wel paste. Doorgaans was hij gezond; maar gedurende de vier laatste jaren zijns levens werd hij vaak door koorts gekweld, en ging in 't laatst aan één' voet kreupel. In weerwil hiervan volgde hij ook toen nog zijn eigen goeddunken meer dan

Digitized by Google

den raad der artsen, die hij schier haatte, omdat zij volstrekt wilden, dat hij zich van gebraad, hetwelk hij gaarne plagt te eten, onthouden en zich tot het nuttigen van gekookt vleesch beperken zoude. Bestendig oefende hij zich in 't rijden en jagen, zoo als de gewoonte van zijn volk dit medebracht: niet licht toch zal men op aarde eene natie vinden, die zich in deze kunst met de Franken kan meten. Hij was een groot liefhebber van 't gebruiken van warme bronnen. Verder oefende hij zich ijverig in 't zwemmen, en verstond dit zoo goed, dat niemand hem hierin overtrof. Ook daarom bouwde hij te Aken een kasteel, dat hij gedurende zijne laatste levensjaren bewoonde. Dikwijls noodigde hij niet alleen zijne zonen, maar ook de grooten en zijne vrienden, zelfs niet zelden al zijn gevolg en zijne lijfwacht, tot een bad uit, zoodat somtijds honderd en meer menschen hier tezamen baadden. Hij kleedde zich op vaderlandsche, n. l. Frankische, wijze. Hoe fraai een buitenlandsch gewaad ook mogt zijn, steeds wees hij het af. Op dezen regel maakte hij slechts tweemaal, toen hij te Rome was, eene uitzondering, de eerste keer op verzoek van paus Hadrianus, de tweedemaal op verlangen van diens opvolger Leo, door in eene lange tunica, eene chlamys of krijgsmantel en schoenen, naar Romeinschen trant gemaakt, te verschijnen. Bij plegtige gelegenheden droeg hij een met goud geborduurd kleed, schoenen, met edelgesteenten bezet, een' mantel, die door een gouden haak bijeen gehouden werd, op 't hoofd eene kroon, uit goud en edelgesteenten vervaardigd, en een met edelgesteenten versierd zwaard op zijde. Op andere dagen onderscheidde zijne kleeding zich weinig van de gewone volksdragt.

In 't gebruik van drank was hij matig, daar hij in ieder, 't meest in zichzelven en de zijnen, de dronkenschap verfoeide. In 't eten kon hij echter niet zóó matig zijn, maar klaagde veeleer dikwijls, dat het vasten zijn ligchaam benadeelde. Zeer zelden en alleen bij feestelijke gelegenheden gaf hij

Digitized by Google

gastmalen; doch wanneer dit gebeurde, noodigde hij een talrijk gezelschap. Op zijn dagelijkschen disch werden slechts vier geregten opgedragen, behalve het gebraad, dat de jagers hem aan 't spit plagten te brengen en dat hij boven elke andere spijs verkoos. Aan tafel hoorde hij gaarne muziek of een' voorlezer. Hij liet zich bovenal de daden der ouden voorlezen, en schiep ook groot behagen in de boeken van den heiligen Augustinus, inzonderheid in die, welke ten titel hebben „over den staat Gods." In 't gebruik van wijn en van elken anderen drank was hij zoo sober, dat hij aan het middagmaal zelden zelden meer dan drie malen dronk. Des zomers nuttigde hij na het eten eenig ooft, en sliep dan, na nog eens gedronken te hebben, twee of drie uren achtereen. Des nachts brak hij den slaap vier of vijf maal af, en werd dan niet alleen wakker, maar stond ook op. Terwijl hij zich aankleedde, liet hij zijne vrienden in zijne tegenwoordigheid toe, en wanneer de paltsgraaf van een regtsgeding sprak, dat niet zonder hem kon beslecht worden, beval hij de twistende partijen binnen te leiden, en velde, na de zaak onderzocht te hebben, terstond vonnis, even als of hij op den regterstoel zat. Bovendien besprak hij in dit uur datgene, wat er dien dag te doen was, en gaf zijne staatsdienaars verschillende opdragten.

Wanneer Karel sprak, was zijne taal vloeijend en had hij geen gebrek aan woorden, zoodat hij dat, wat hij wilde, gemakkelijk en duidelijk kon uitdrukken. De kennis zijner moedertaal was hem evenwel niet voldoende; maar hij legde zich daarenboven met grooten ijver toe op het aanleeren van vreemde talen. In 't Latijn bracht hij het zoover, dat hij het weldra even gemakkelijk sprak als het Duitsch; het Grieksch kon hij daarentegen beter verstaan dan spreken. Hij was van nature zoo welbespraakt, dat hij bijna voor een' snapper kon gehouden worden. De edele wetenschappen beoefende hij met vlijt; hare leeraars schatte hij hoog en bewees hun veel eer.

Digitized by Google

In de spraakkunst liet hij zich door den diaken Petrus van Pisa, een' hoogbejaard man, onderwijzen; in de overige wetenschappen genoot hij het onderrigt van den diaken Albinus, die den bijnaam Alcoin had, een' man van uitgebreide kennis, uit een Saksisch geslacht gesproten en afkomstig uit Brittannië. Onder de leiding van dezen man besteedde Karel veel tijd en moeite aan de redekunst, de redeneerkunde en vooral aan de sterrekunde. Ook legde hij zich op het schrijven toe, en plagt daarom in 't bed eene schrijftafel en papier onder zijn kussen te hebben, om in ledige uren zijne hand aan 't namaken van letters te gewennen. Intusschen bracht hij het hierin, in weerwil van zijne ijverige inspanning niet ver, dewijl hij er te laat mede begonnen was.

De Christelijke godsdienst, waarin hij van zijne jeugd aan was opgeleid, was Karel met eerbied en vrome liefde toegedaan. Daarom bouwde hij ook de prachtige kerk te Aken, en versierde haar met goud, zilver, kaarsen, koperen traliën en deuren. Vermits de zuilen en het marmer voor de kerk niet van elders te verkrijgen waren, liet hij ze uit Rome en Ravenna komen. 's Morgens en 's avonds ging hij vlijtig ter kerk, zoo vaak zijne gezondheid het hem veroorloofde. Hij zag er naauwkeurig op toe, dat alle godsdienstige verrigtingen met de meestmogelijke plegtigheid geschiedden, en vermaande de kosters dikwijls niets vuils of onpassends in de kerk te laten. Het heilige vaatwerk liet hij in ruime hoeveelheid van goud en zilver vervaardigen en een zoo groot aantal kleederen voor de kerkdienst in gereedheid brengen, dat zelfs de deurwaarders, die op den laagsten trap der kerkelijke bedieningen staan, toch niet in hunne gewone kleeding bij de godsdienstoefening behoefden te verschijnen. Voor de verbetering van het lezen en zingen in de kerk waakte hij zeer zorgvuldig, want hijzelf had zoowel het eene als het andere geleerd, hoewel hij in 't openbaar nimmer luide plagt te lezen en slechts zacht in 't koor mede zong.

Digitized by Google

In het verzorgen en ondersteunen der armen legde Karel veel vromen ijver aan den dag, en niet alleen in zijn eigen rijk, daar hij ook ver over zee geld plagt te zenden naar Syrië, Egypte en Afrika, met name naar Jeruzalem, Alexandrië en Carthago, wanneer hij hoorde, dat hier Christenen in armoede leefden. Hierom stond hij ook vooral naar de vriendschap van de koningen aan gene zijde van de zee, opdat hij aan de op hun gebied levende Christenen des te beter hulp kon laten toekomen. Boven alle andere plaatsen vereerde hij de kerk van den apostel Petrus te Rome, welker schatkamer hij met veel goud, zilver en edelgesteenten verrijkte. Den pausen gaf hij vele rijke geschenken, en gedurende zijne geheele regering lag hem niets zoo na aan 't hart, als dat de stad Rome weder tot haren vorigen luister kwam, en dat de St. Peterskerk zoowel onder veilige bescherming stond als dat zij de rijkste aller kerken werd. Nogtans kwam hij, hoeveel hem hieraan ook gelegen lag, gedurende de zeven (ruim vijf) en veertig jaren zijner regering toch slechts viermalen te Rome, om er de godsdienstoefening bij te wonen. De laatste reis hierheen ondernam hij echter niet alleen om deze reden, maar inzonderheid wegens de mishandelingen, paus Leo door de Romeinen aangedaan. Toen deze hem n. l. de oogen uitgestoken en van zijne tong beroofd hadden, zag hij zich verpligt om de hulp van den koning in te roepen. Karel begaf zich dus naar Rome, en vertoefde er den ganschen winter, om de kerk aan de verwarring, waarin zij verzonken was, te ontrukken. Toen kreeg hij ook den naam „*keizer* of *Augustus*," die hem in den beginne zoozeer mishaagde, dat hij verzekerde, dat hij op dien dag, hoewel het een van de hooge feestdagen was, de kerk niet zoude binnengetreden zijn, indien hij de bedoeling van den paus vooraf had geweten. De Oost-Romeinsche keizers namen het zeer euvel op, dat hij dien titel had aangenomen; maar hij verdroeg hun' wrok met groote gelatenheid, en wist met de ver-

Digitized by Google

heven gezindheid, waarin hij buiten twijfel ver boven hen stond, hun' hoogmoed te fnuiken, terwijl hij dikwijls door gezantschappen met hen verkeerde en hen in zijne brieven voortdurend broeders noemde.

Daar Karel zag, hoe veel gebrekkigs er in de wetten van zijn volk was, — de Franken hebben n. l. een dubbel regt (het Salische en het Ripuarische), welke beide soorten in vele opzigten van elkander afwijken, — vatte hij, na den keizerstitel aangenomen te hebben, het voornemen op, het ontbrekende aan te vullen, de onderling verschillende punten in overeenstemming te brengen en het verkeerde en gebrekkige te verbeteren. Intusschen bracht hij het hierin niet verder, dan dat hij eenige zelfs nog niet geheel voltooide aanhangsels aan de bestaande wetboeken toevoegde. Indien de regten van een' der door hem beheerschte volkstammen nog niet opgeteekend waren, liet hij ze verzamelen en in geschrift brengen. Eveneens liet hij de overoude Duitsche liederen, waarin de daden en oorlogen der vroegere koningen bezongen werden, opschrijven, opdat zij voor de vergetelheid mogten bewaard blijven. Nog maakte hij een begin met het opstellen eener spraakkunst van zijne moedertaal. Verder gaf hij aan de maanden, voor welke tot dus ver bij de Franken Latijnsche of barbaarsche namen in gebruik geweest waren, benamingen, aan zijne eigene taal ontleend. Op gelijke wijze bedacht hij Duitsche namen voor de twaalf winden, terwijl men voorheen voor slechts vier maanden bijzondere benamingen had. Zoo noemde hij b. v. Januarij wintermaand, Maart lentemaand, enz.

Tegen 't einde van zijn leven, toen hij reeds zeer gebukt ging onder jaren en ziekten, riep hij zijn' zoon Lodewijk, koning van Aquitanië, den eenigste van Hildegards zonen, die nog in leven was, tot zich, en benoemde hem in eene plegtige vergadering der grooten uit het geheele Frankenrijk, met aller toestemming, tot mederegent van 't gansche rijk en

Digitized by Google

tot erfgenaam van den keizerstitel, zette hem de kroon op 't hoofd, en beval, dat men hem „keizer en Augustus" zou heeten. Dit werd door allen, die er tegenwoordig waren, met luiden bijval aangehoord, daar deze gedachte den keizer, tot heil van 't rijk, door den Hemel scheen ingegeven te zijn. De majesteit van 't rijk werd hierdoor verhoogd en aan de vreemde volkeren niet weinig vrees ingeboezemd. Na zijn zoon vervolgens weder naar Aquitanië te hebben laten vertrekken, ging hij, hoewel zeer zwak, naar zijne gewoonte niet ver van Aken jagen. Hiermede bracht hij het overige van den herfst door, en keerde toen, omstreeks in 't begin van November, naar Aken terug. Hier was hij van zins den winter door te brengen. In Januarij moest hij zich echter, door eene hevige koorts aangetast, te bed leggen. Gelijk hij steeds deed, wanneer hij de koorts had, onthield hij zich terstond van spijs, meenende de ziekte door 't aanwenden der hongerkuur te kunnen te boven komen of althans te verzachten. Toen echter bij de koorts nog ontsteking in de zijde kwam, welke kwaal de Grieken *pleuresis* (pleuritis) noemen en hij zich van spijs bleef onthouden en ook slechts weinig dronk, overleed hij, na tevoren het avondmaal gebruikt te hebben, den 28sten Januarij, den zevenden dag zijner ziekte, in het twee en zeventigste jaar van zijn' ouderdom, in het zeven (lees zes) en veertigste zijner regering.

Zijn ligchaam werd, onder de luide weeklagten van 't geheele volk, naar de kerk gebracht en dáár ter aarde besteld. Eerst was men 't niet eens over de vraag, waar men hem zou begraven, dewijl hijzelf er in zijn leven niets over bepaald had. Ten laatste oordeelden allen eenstemmig, dat hij nergens eene waardiger grafstede kon vinden dan in de kerk, door hemzelven te Aken gebouwd. Hier werd hij nu denzelfden dag, waarop hij gestorven was, bijgezet, en boven 't graf een vergulden boog opgerigt, versierd met zijne beeldtenis en van een opschrift voorzien. Dit luidt: „Hieronder ligt het

Digitized by Google

lijk van Karel den groote, den regtgeloovigen keizer, die het rijk der Franken luisterrijk vergroot en zeven en dertig jaren achtereen gelukkig geregeerd heeft. Hij stierf in den ouderdom van zeventig jaren in 't jaar des Heeren 814, den 28sten Januarij.

Verschillende voorteekenen hadden zijn naderenden dood aangeduid; maar hierover bekommerde hij zich, òf in schijn, òf omdat hij ze werkelijk verachtte, in 't geheel niet. Hij liet een testament na, waarin hij zijne groote schatten onder zijne kinderen, zijne kleinkinderen en de bisdommen van 't rijk verdeelde, de armen rijkelijk bedacht en zijne dienstboden niet vergat. Tevens vermaakte hij aan sommige kerken prachtige geschenken. Alles, wat hij verordend had, liet zijn zoon en opvolger Lodewijk, zoo spoedig mogelijk en met de grootste naauwgezetheid ten uitvoer brengen.

Digitized by Google

HET LEVEN EN DE REGERING VAN LODEWIJK DEN VROME, BENEVENS DE ONDERLINGE TWISTEN EN OORLOGEN ZIJNER DRIE ZONEN TOT DEN SLAG BIJ FONTANETUM (FONTENAILLE).

Keizer Karel, zaliger gedachtenis, te regt door alle volkeren de groote genoemd, stierf omstreeks het derde uur van den dag (zie bladz. 160) in hoogen ouderdom, en geheel Europa was vol van zijne weldaden en van de zegeningen, die hij verbreid had, want hij was een man, die zijne tijdgenooten zoozeer in wijsheid en deugd overtrof, dat hij, hoewel geducht voor alle bewoners der aarde, tegelijk de liefde en de bewondering der menschen verdiende, weshalve zijne regering, zoo als ieder erkent, hem in elk opzigt tot eer verstrekte. Dit is echter, naar mijne (1) meening, bovenal be-

---

(1) Bovenstaand verhaal is ontleend aan het werk van graaf Nithard, dat, na eene inleiding, die de regering van Lodewijk den vrome schetst, over de geschillen en oorlogen handelt, na den dood van dien keizer onder zijne zonen ontstaan. Over het leven van den schrijver, een' zoon van Angilbert, gunsteling van Karel den groote, en van Karels dochter Bertha, is weinig bekend, behalve dat hij na den dood van Lodewijk den vrome, als

Digitized by Google

wonderingswaardig, dat hij — iets, wat zelfs Rome niet tot stand kon brengen, — de woeste en verharde gemoederen der Franken en barbaren door welberekend overleg, niet door onbeperkte aanwending van dwangmidden, zoo beteugelde, dat zij in 't openbaar niets tegen hem durfden ondernemen, dat met het algemeene welzijn streed. Hij regeerde (als koning) twee en dertig jaren, en droeg veertien jaren lang met roem en luister de kroon van 't Westersche keizerrijk.

Daar de overige, in wettigen echt verwekte zonen van keizer Karel reeds vroeger overleden waren, volgde Lodewijk, de jongste hunner, hem als erfgenaam zijner groote magt op. Zoodra hij zekere tijding van den dood zijns vaders bekomen had, begaf hij zich met spoed uit Aquitanië naar Aken, waar het van alle kanten toestroomende volk hem terstond huldigde en hij eene vergadering van zijne getrouwste dienaars hield. Tevens beval hij de groote schatten, door zijn' vader nagelaten, in drie deelen te splitsen, waarvan hij het eene voor de plegtige begrafenis zijns vaders besteedde en de beide andere onder zichzelven en zijne beide volle zusters verdeelde, die hij vervolgens gelastte zich in een klooster van de wereld te gaan afzonderen. Zijne nog jonge broeders, Drogo, Hugo en Theoderik (zie bladz. 150 en 151), mogten als zijne dischgenooten het paleis bewonen en er hunne opvoeding voltooijen, terwijl het bewind over Italië aan zijn' neef Bernhard, Pepijns zoon, werd toevertrouwd. Deze

---

een ijverig aanhanger van zijn' neef Karel den kale, betrokken was in den burgerkrijg, die destijds tusschen de drie broeders gevoerd werd. Steeds vergezelde hij zijn' vorst op diens togten, weshalve hij als ooggetuige allezins bevoegd mag geacht worden om de geschiedenis van zijn' tijd voor de nakomelingschap op te teekenen. Het is niet bekend, waarom hij den draad der gebeurtenissen bij het voorjaar van 843 heeft afgebroken, doch voorzeker is dit zeer te betreuren.

Digitized by Google

werd echter kort daarna, toen hij van Lodewijk afviel, in verzekerde bewaring gesteld en, nadat hem eerst de oogen uitgestoken waren, van 't leven beroofd. Uit vrees dat zijne drie zoo even genoemde broeders het volk opruijen en Bernhards voorbeeld volgen mogten, ontbood hij hen op eene volksvergadering tot zich, waarop hij hen liet kaal scheren en in verschillende kloosters stak. Hierop huwde hij zijne zonen op eervolle wijze uit, en verdeelde het geheele rijk in dier voege onder hen, dat Pepijn *Aquitanië*, Lodewijk *Bajoarië* (Beijeren) en Lotharius na zijn' dood het overige gedeelte van 't rijk bekomen zoude. Ook stond hij den laatstgenoemde toe gemeenschappelijk met hem den keizerstitel te voeren. Inmiddels was Irmengard, de koningin en moeder dier drie zonen, gestorven, waarop keizer Lodewijk in 819 een tweede huwelijk met Judith aanging, uit welken echt Karel sproot.

Na Karels geboorte wist de keizer niet, wat hij met dezen zoude aanvangen, daar hij reeds het gansche rijk onder zijne overige zonen verdeeld had. Toen hij zich nu, uit belangstelling in 't lot van Karel, tot diens oudere broeders wendde, voegde Lotharius zich naar 's vaders wensch en beloofde onder eede, dat hij, welk deel van het rijk Lodewijk ook aan zijn' zoon Karel zou geven, in 't vervolg Karels beschermer en verdediger tegen elken vijand zou zijn. Maar weldra kreeg Lotharius berouw over dat, wat hij gedaan had, en wendde al zijne pogingen aan om zich aan die overeenkomst te onttrekken. Echter ontging het niet aan den scherpen blik van Karels vader en moeder, dat Lotharius, zoo niet openlijk, dan toch in 't geheim, van zins was hetgeen zijn vader ten behoeve van Karel wilde vaststellen omver te stooten. Van zijn' kant zocht de keizer steun bij een zekeren Bernhard, hertog van Septimanië, wien hij tot opzigter van 't paleis benoemde, de zorg voor zijn' zoon Karel opdroeg en hem weldra tot den magtigsten man van 't geheele rijk maakte. Maar in

Digitized by Google

plaats van het zijne te doen om het rijk in kracht te doen toenemen, zoo als zijn pligt medebracht, verzwakte Bernhard het door 't onbezonnen gebruik, dat hij van zijne magt maakte. Terzelfder tijd werd *Alamannië*, op 's keizers bevel, aan Karel gegeven. Toen riep Lotharius, nu gegronde aanleiding tot bezwaren meenende te hebben, zijne beide broeders en 't gansche volk ter herstelling van de geschondene orde en wet op. Zij overrompelden hun' vader met het leger te *Compendium* (Compiègne), en dwongen de koningin zich in een klooster te begeven. Bernhard ging op de vlugt, en zocht eene schuilplaats in Septimanië. Na aldus 't bewind over 't gansche rijk aan zich getrokken te hebben, hield Lotharius zijn' vader en Karel bij zich, en gaf hun monniken tot gezelschap, die in last hadden den eersten met het monniksleven bekend te maken en te trachten hem over te halen om zelf geestelijke te worden. Terwijl elk alzoo, door zijne booze hartstogten geprikkeld, slechts op zijn eigenbelang bedacht was, neigde het rijk van dag tot dag meer tot den ondergang.

Vervolgens wendden zich de zoo even genoemde monniken en anderen, die het gebeurde betreurden, tot Lodewijk met de vraag, of hij, indien men hem zijne vorige magt terug gaf, het rijk en bovenal de kerk, het bolwerk aller orde, aan de verwarring onttrekken en beider belangen bevorderen wilde. Toen hij zich hiertoe bereid toonde, besloot men hem spoedig in 't bezit van zijne magt te herstellen. Lodewijk zelf zond heimelijk een zekeren monnik, Guntbald geheeten, in schijn ter zake van geestelijke aangelegenheden, naar zijne zonen Pepijn en Lodewijk en beloofde hun, indien zij hen, die hem zijne waardigheden wenschten terug te geven, wilden bijstaan, hun beider rijk te vergrooten. In afwachting hiervan gehoorzaamden zij volvaardig. Weldra riep men een' rijksdag bijeen, die Lodewijk zijne vorige magt en zijne gemalin teruggaf, terwijl ook het geheele volk zich op nieuw aan hem onderwierp. Lotharius kreeg

Digitized by Google

vergunning naar Italië, met welk land hij zich nu tevreden moest stellen, terug te keeren, onder voorwaarde dat hij in 't vervolg niet weder zou pogen, tegen den wil zijns vaders, verandering in de regering te brengen. Toen het nu zóó met de zaken stond en het rijk weder eenige verademing genoot, wilde de monnik Guntbald, van wien boven melding gemaakt is, uit hoofde van het deel, dat hij aan de bevrijding des keizers genomen had, na dezen de eerste man van 't rijk zijn, terwijl Bernhard, welke dien rang bekleed had, er met al zijne krachten naar streefde weder tot denzelfden trap van magt en aanzien te geraken. Ook Pepijn en Lodewijk, hoewel hunne rijken volgens belofte door den keizer vergroot waren, stonden, hiermede niet tevreden, naar de hoogste magt. Daarentegen verzetteden zij, in wier handen de teugels van 't bewind destijds berustten, zich, zooveel zij konden, tegen al deze uiteenloopende wenschen en kuiperijen.

Terzelfder tijd werd Aquitanië door den keizer aan Pepijn ontnomen en aan Karel toegewezen. De adel van dit land, die zich aan de zijde van den keizer schaarde, legde terstond den eed van trouw aan den nieuwen heer af. Lodewijks handelwijze verbitterde echter zoowel zijn' zoon Lodewijk als Pepijn, die openlijk verklaarden, dat het rijk slecht geregeerd werd en het volk opriepen, om regt en wet te herstellen. Zij, die vroeger verbannen waren, werden teruggeroepen, en Lotharius uitgenoodigd een' inval in het rijk te doen. Zelfs haalden zij Gregorius, bisschop van Rome, door hunne drogredenen over om hunne plannen in de hand te werken, opdat zij, door zijn gezag gesteund, des te beter mogten slagen. In den Elzas stiet de keizer met zijn leger op de drie koningen, zijne zonen met hunne troepen, alsmede op paus Gregorius, die door een talrijk gevolg vergezeld werd. Elke van de beide partijen sloeg hare legerplaats op aan den voet van den berg *Siegwald*, op eene groote vlakte tusschen Straatsburg en Bazel, het *roode veld*

Digitized by Google

geheeten. Nadat de zonen eerst door verschillende middelen het volk tot afval van hun' vader verleid en velen hem hierop verlaten hadden, namen zij hem ten laatste, slechts van weinigen begeleid, gevangen. Zijne gemalin werd hem nu ontrukt en naar Lombardije verbannen, Karel met zijn' vader opgesloten en naauw bewaakt. Paus Gregorius keerde, vol berouw over zijn' togt, later dan hij wenschte naar Rome terug. Intusschen verloor Lotharius het rijk, dat hij op deze wijze tegen regt en billijkheid aan zich had getrokken, gelijk hij verdiende, even spoedig als hij er zich van had meester gemaakt. Want toen Pepijn en Lodewijk zagen, dat Lotharius zich het geheele rijk toeëigenen en hunne magt verzwakken wilde, werden zij zeer op hem gebeten. Van zijn' kant bespeurde het volk met verontwaardiging, dat de belangen des rijks zeer verwaarloosd werden, en ieder zich slechts om zijn eigen voordeel bekommerde. Ook schaamden de beide genoemde zonen zich en hadden er berouw over, dat zij hun' vader tweemaal van zijne waardigheden beroofd hadden, terwijl het volk er wederom spijt van had, dat het zijn' keizer tweemaal had verlaten, weshalve allen gemeenschappelijk het voornemen opvatteden, hem zijn gezag terug te geven. Snel trok men in groote menigte naar het klooster van *St. Dionysius* (St. Denis bij Parijs), waar Lotharius destijds zijn' vader benevens Karel gevangen hield. Inmiddels had zich Lotharius, bemerkende dat hij niet in staat was de beweging te onderdrukken, nog bij tijds gewapend en verwijderd, eer het volk zich geheel verzameld had. Het volk voerde nu op zijne beurt den koning, vergezeld door de bisschoppen en de geheele geestelijkheid, naar de kerk van St. Dionysius. Dáár hieven zij in diepen ootmoed lofzangen aan ter eere van God, zetteden den koning de kroon op het hoofd, en gordden hem zijne wapens aan. Vervolgens kwamen zij bijeen, om te overleggen, wat hun hierop te doen stond. De oude keizer was niet geneigd Lotharius te vervolgen; maar hij zond hem gezanten

Digitized by Google

met bevel op staanden voet over de Alpen naar Italië terug te trekken. Hij nam Pepijn, die tot hem kwam, weder in genade op, dankte hem voor den ijver en de moeite, die hij voor zijne bevrijding aangewend had, en veroorloofde hem om, volgens zijn' wensch, naar Aquitanië terug te keeren. Nu spoedden zich de getrouwe dienaars, die vroeger mede deel aan de regering gehad hadden en zich tot dusverre aan den ondergang hadden weten te onttrekken, van alle kanten tot den keizer. Onder hun geleide begaf hij zich van St. Dionysius naar Aken, om er den winter door te brengen, en verzocht zijn' zoon Lodewijk, die ook tot hem teruggekeerd was en dien hij zeer hartelijk had ontvangen, opdat hijzelf er des te veiliger mogt zijn, hier eenigen tijd bij hem te vertoeven. Daar zij, die Judith in Italië bewaakten, intusschen gehoord hadden, dat Lotharius de vlugt genomen en diens vader de regering weder aanvaard had, ontvloden zij met haar de plaats harer ballingschap, en kwamen gelukkig te Aken aan, waar zij den keizer dit kostbare geschenk ter hand stelden.

Kort daarna stond Lotharius nogmaals tegen zijn' vader op, maar toen het grootste gedeelte van 't volk, tegen zijne verwachting, geen deel aan dien afval wilde nemen, moest hij het hoofd weder in den schoot leggen. Deze stemming van 't volk strekte den keizer, naar hij meende, ten waarborg, dat het hem van nu aan steeds getrouw zou blijven. Hierop steunende, riep hij in den winter (837) eene groote vergadering te Aken bijeen, en schonk Karel dat deel van 't rijk, hetwelk Karel de groote van 768 tot den dood van zijn' broeder Karloman had bezeten, n. l. Neustrië (d. i. ongeveer het land, dat begrensd wordt door de Noordzee, het Kanaal, den Atlantischen Oceaan, de Loire, eene lijn, te trekken van Orléans over Auxerre en Toul naar Maastricht, den Rhijn en de Eems). Op 't berigt hiervan hielden Lotharius en Lodewijk onderling eene bijeenkomst, waar zij echter tot geen vast besluit kwamen. Nogtans waagde Lodewijk alleen eene poging tot

Digitized by Google

verzet tegen zijn' vader, die echter spoedig onderdrukt werd. Middelerwijl verkeerden Judith en de grooten, bij 't zien van al die bewegingen, en overwegende dat keizer Lodewijk schier een grijsaard was en dat zijne gezondheid veel had geleden, in voortdurende vrees, dat, indien de keizer, zonder tevoren al zijne beschikkingen genomen te hebben, eens onverwachts stierf, zij hulpeloos aan den doodelijken haat der gebroeders zouden blootstaan. Daarom achtten zij het noodzakelijk, dat de keizer een' zijner zonen tot zijn' opvolger benoemde, opdat deze en Karel tezamen tegen hunne tegenstanders opgewassen mogten zijn, indien de beide overigen zich niet met hen wilden vereenigen. Na zorgvuldig beraad werden allen het hierover eens, dat, zoo het bleek, dat men in deze aangelegenheid op Lotharius kon rekenen, men 't liefst met hem eene verbindtenis moest aangaan. Gelijk toch boven verhaald is, had Lotharius vroeger aan zijn' vader, alsmede aan Judith en Karel beloofd, dat hij, welk deel van 't rijk Lodewijk zijn' zoon Karel ook geven wilde, zich dit zou laten welgevallen en Karel tegen elken vijand zou beschermen. Hierom zond men afgevaardigden tot Lotharius naar Italië met de belofte, dat, indien hij in 't vervolg, in zijn gedrag omtrent Karel, aan den wil zijns vaders gehoor wilde geven, hem alles, wat hij tot dusverre misdreven had, vergeven en het geheele rijk, met uitzondering van Beijeren, tusschen hem en Karel verdeeld zou worden. Daar deze voorwaarden Lotharius en den zijnen zeer aannemelijk schenen, bezwoer men ze van beide kanten, terwijl de beide partijen plegtig betuigden, dat het hun ernstige en vaste wil was zich hieraan te houden.

Derhalve kwam hij weldra op den rijksdag, dien zijn vader (in 839) in de stad der Wangionen (Worms) hield. Dáár wierp hij zich, in tegenwoordigheid van het geheele volk, den vader nederig te voet en zeide: „ik weet, dat ik tegen God en tegen u, mijn' heer en vader, gezondigd heb. Dus vraag

Digitized by Google

ik niet om magt of gebied, maar smeek *slechts om uwe* vergiffenis en genade." — Lodswijk *vergaf, als een zachtmoe*dig en liefderijk vader, den smeeke*ling hetgeen hij misdreven* had, onder voorwaarde dat hij in 't vervolg, tegen zijn' wil, op geenerlei wijze iets tegen Karel of het rijk zou ondernemen. Vervolgens heette hij hem hartelijk welkom, kuste hem en dankte God voor den verloren zoon, wien zijne hand weder tot hem gevoerd had. Na gezamenlijk den maaltijd genuttigd te hebben, kwamen zij den volgenden dag ter beraadslaging bijeen. Van den wensch bezield om dat, wat hij beloofd had, te volvoeren, zeide de keizer nu: „zie, mijn zoon, hier ligt het gansche rijk voor u; verdeel het naar welgevallen. Indien *gij* het deelt, zal Karel de vrije keuze hebben; maar, indien *wij* het verdeelen, kunt gij het eerst uw deel kiezen. Drie dagen lang arbeidde Lotharius aan de deeling. Daar hij er echter niet mede ten einde kon komen, verzocht hij zijn' vader, de verdeeling op zich te nemen en hem dan de keuze te laten. Tevens betuigde hij plegtig, dat alleen onbekendheid met het land de reden was, waarom hij zich van die taak wenschte te ontslaan. De oude keizer, wien dit ligter viel, verdeelde dus het geheele rijk, uitgenomen Beijeren, in twee deelen. Lotharius koos nu het deel ten zuiden van de Maas, en liet dat, wat ten westen van die rivier gelegen is, aan zijn' broeder Karel over, waarop hij en zijn vader in tegenwoordigheid van het volk verklaarden, dat de zaak naar hun' wil geschikt was. De vader deed al het mogelijke om de beide broeders onderling te verzoenen, hen bezwerende elkander wederkeerig lief te hebben en te beschermen. Hierop liet hij Lotharius gaan, riep hem, bij het afscheid, nog eens de eeden, die hij gezworen had, in 't geheugen terug, herinnerde hem, hoe vaak hij zich tegen zijn' vader vergrepen had en hoe dikwijls hijzelf zijn vergrijp door de vingers gezien had, en verzocht hem eindelijk dringend, zich aan dat, wat hij ten aanhooren van het ge-

Digitized by Google

heele volk als zijn ernstigen wil had verkondigd, te houden.

Terzelfder tijd vernam keizer Lodewijk, dat Pepijn gestorven was. Een gedeelte van 't volk van Aquitanië wachtte rustig af, welke beschikking de keizer ten aanzien van hun land en van Pepijns zonen zou nemen; maar de overigen riepen Pepijns zoon, eveneens Pepijn geheeten, tot gebieder uit. Door een groot leger gevolgd en door Judith en Karel vergezeld, begaf de vader zich op staanden voet naar *Clarus Mons* (Poitiers), waar hij, vermits hij Karel voorheen Aquitanië had gegeven, verordende, dat de inwoners van dit land dezen thans, als hun' heer, zouden huldigen. Allen legden hierop den eed van trouw aan Karel af. Kort daarna stond Lodewijk weder op, maar werd weldra door zijn' vader gedwongen naar Beijeren terug te trekken. Ter naauwernood was dit gebeurd, of keizer Lodewijk overleed, juist voornemens zijnde eene vergadering bijeen te roepen om over zijn oproerigen zoon te beraadslagen, den 20sten Junij (840) op een eiland bij *Magontiacum* (Maints), na vier en zestig jaren geleefd, en zeven en twintig jaren zes maanden geregeerd te hebben.

Zoodra Lotharius den dood zijns vaders vernomen had, zond hij naar alle kanten, inzonderheid naar Francië, gezanten om te verkondigen, dat hij het bewind over het rijk, hem vroeger verleend, stond te aanvaarden en weldra zou overkomen. Tevens liet hij in zijn' naam beloven, dat hij elk in 't bezit van de hem door zijn' vader opgedragene ambten laten en ze nog met andere vermeerderen wilde. Ook beval hij de zijnen, zich van de trouw dergenen, van wier gehechtheid hij zich niet ten volle verzekerd hield, door een' eed te vergewissen, en gelastte hun, hem, zoodra zij konden, te gemoet te komen, terwijl hij degenen, die dit niet deden, met den dood bedreigde. Zelf bleef hij echter aan de overzijde der Alpen (d. i. in Italië), om te zien, hoe het met de zaken gaan zoude. Toen hij evenwel zag, dat de scha-

Digitized by Google

ren, door hoop of vrees gedrongen, van alle kanten toestroomden, maakte het besef zijner magt, gevoegd bij het schitterende verschiet, dat zich voor hem opende, hem stoutmoediger, en begon hij bij zichzelven te overleggen, door welke middelen hij het best 't geheele rijk aan zich kon trekken. En daar Lodewijk het naast op zijn' weg lag, hield hij het voor 't verstandigst zich 't eerst op dezen te werpen en te trachten diens magt met één slag te vernietigen. Inmiddels berigtte hij Karel, dat hij, overeenkomstig de bepalingen zijns vaders en volgens zijn' pligt, zich steeds als vriend jegens hem zou gedragen, en verzocht hem, zijn' neef, den zoon van Pepijn, zoo lang te sparen, totdat zij over de aangelegenheden van Aquitanië met elkander ruggespraak gehouden hadden. Hierop trok hij naar Worms en vandaar naar *Frankonofurth* (Frankfort aan de Main), waar hij op Lodewijk stiet. Beiden sloegen hier hunne legerplaatsen op. Daar nu Lodewijk van zins scheen zich krachtig te verzetten en Lotharius er dus aan moest wanhopen hem zonder slag tot onderwerping te dwingen, zag hij, welligt hopende Karel gemakkelijker voor zich te kunnen winnen, van den strijd af, onder voorwaarde dat Lodewijk en hij den 11den November weder op dezelfde plaats bijeen zouden komen, en dat, indien men het alsdan langs den weg der onderhandelingen onderling niet eens kon worden, de wapens over hun goed regt zouden beslissen. Na zich aldus de nadere uitvoering zijner plannen tegen Lodewijk voorbehouden te hebben, rukte hij op, ten einde Karel te onderwerpen.

Deze bevond zich toen te *Bituricae* (Bourges). Na hier zekere tijding van hetgeen Lotharius gedaan had gekregen te hebben, zond hij hem met spoed een paar gezanten, o. a. Nithard (den schrijver van dit verhaal), en liet hem nadrukkelijk verzoeken aan de door hen wederkeerig afgelegde eeden gedachtig te zijn. Terwijl hij alzoo eensdeels beloofde Lotharius het zijne te laten en hem, als zijn oudsten broeder, ge-

Digitized by Google

lijk zijn pligt was, getrouw en onderdanig te zijn, verlangde hij ten anderen, dat men ook hem zijn gebied ongestoord liet bezitten en dat zijn broeder in vrede en eendragt met hem mogt verkeeren. — Lotharius ontving deze boodschap schijnbaar vriendelijk, maar gaf den gezanten, bij hun' terugkeer, geene andere opdragt dan dat zij Karel van zijnentwege zouden groeten, zeggende, dat hij door middel van zijne eigene lieden antwoorden zoude. Inmiddels had Pepijn met zijne aanhangers het voornemen opgevat Karels moeder te overrompelen en gevankelijk weg te voeren. Terwijl Karel, hiervan verwittigd en met spoed naar Aquitanië getogen, op Pepijn losrukte en hem dwong de vlugt te nemen, trok Lotharius de streek door, tusschen de *Mosa* (Maas) en de *Sequana* (Seine) gelegen. Hier kwamen hem een aantal van de aanzienlijkste mannen te gemoet, die, van Karel afvielen en zich aan zijne zijde schaarden. Middelerwijl was ook Karel van zijn' togt tegen Pepijn terug gekeerd, en toen hij nu den afval van een deel der zijnen vernam, riep hij zijne getrouwen op, ten einde met hen te beraadslagen, wat in deze netelige omstandigheden te doen was. Allen betuigden een eervollen dood op het slagveld te verkiezen boven het plegen van verraad aan hun' koning. Derhalve trokken zij tegen Lotharius op. Bij de *Aurelianische stad* (Orléans) stieten de gebroeders op elkander, en sloegen, naauwelijks zes mijlen van elkander verwijderd, hunne legerplaatsen op. Lotharius koesterde de verwachting, dat zijne troepen, gelijk tot dusver gebeurd was, van dag tot dag in getal zouden aangroeijen en hij dan Karels magt, bij de eerste ontmoeting, gemakkelijk zou kunnen vernietigen. Toen deze hoop echter teleur gesteld werd, toonde hij zich geneigd tot het sluiten van een verdrag, onder voorwaarde dat Karel zich met Aquitanië, Septimanië, de provincie (d. i. Provence) en tien graafschappen tusschen de *Ligeris* (de Loire) en de Seine tevreden stellen en zij den 8sten Mei van 't volgende jaar eene bijeenkomst te *Atti-*

Digitized by Google

niacum (Attigny) houden zouden. De voornaamsten van Karels partij stemden, uit hoofde van hunne minderheid, in deze voorwaarden toe. Echter bedongen zij tevens, dat Lotharius Karel en Lodewijk in 't rustig bezit der hun aangewezene landen zou laten, en dat, indien hij dit niet deed, zij regtens van hunne verpligtingen jegens hem ontslagen zouden zijn. Zóó reddeden zij hun' koning van het dreigende gevaar, hoewel zij de stellige overtuiging hadden, niet voor lang aan hun' eed gebonden te zijn. En hierin bedrogen zij zich niet, want nog eer zij, die de belofte in naam van Karel afgelegd hadden, het huis, dat Lotharius bewoonde, verlaten hadden, trachtte deze reeds eenige van Karels aanhangers van hem af te trekken, wat hem ook ten volle gelukte. Bovendien rigtte hij welhaast zijn' marsch naar de streken, die hij Karel had toegekend, en ruide er zoovelen hij kon tegen hun' heer op.

Karel gebruikte de hem gegunde verpoozing om zijn land door te trekken, zijne aanhangers tot trouw te vermanen en nader aan zich te verbinden. Tevens raadpleegde hij hen, hoe hij zich en de zijnen het best uit den neteligen toestand, waarin zij geraakt waren, zou bevrijden. Hijzelf verklaarde, dat hij zich in allen opzigte naar het algemeene welzijn wilde schikken en gereed was hiervoor elk oogenblik zijn leven op te offeren. Allen antwoordden hem, dat hij moest trachten weder tot het volledig bezit zijner regten te geraken en dat het hun derhalve ook raadzaam scheen, dat hij zich naar de afgesprokene bijeenkomst te Attigny begaf. Echter waren zij mede van oordeel, dat, indien Lotharius zich niet aan de welvaart van 't rijk gelegen liet liggen, Karel, in 't vertrouwen op de geregtigheid zijner zaak, alsmede op den bijstand Gods en van zijne getrouwen, met al zijne krachten moest pogen zich te handhaven in 't bezit van 't rijk, dat zijn vader hem, met toestemming der grooten, verleend had. Na vervolgens gelast te hebben, dat al

Digitized by Google

zijne aanhangers uit Aquitanië en uit zijne overige landen, benevens zijne moeder hem zouden volgen, trok Karel van de eene plaats van Noord-Frankrijk naar de andere, en hield eindelijk in de *stad der Tricassiners* (Troyes aan de Seine) stand. Intusschen was Lotharius er in geslaagd, een deel van Lodewijks troepen afvallig te maken, waardoor deze gedwongen werd naar Beijeren terug te trekken. Lotharius begaf zich hierop, ter viering van het Paaschfeest, naar Aken.

Op ditzelfde feest viel Karel iets vreemds en der vermelding waardigs te beurt. Noch hijzelf, noch iemand van zijn gevolg had iets anders bij zich dan de kleedingsstukken, die zij droegen, hunne paarden en wapens. Toen Karel nu eens uit het bad kwam en de pas afgelegde kleederen weder aantrekken wilde, stonden eensklaps gezanten uit Aquitanië voor zijne deur, die hem eene kroon brachten met alles, wat tot den koninklijken opschik en tot dien der geestelijkheid behoort. Wie staat er niet verbaasd over, dat eenige weinige onbekende mannen door zulk eene groote uitgestrektheid lands heen, waar overal roof en moord heerschten, zoovele talenten gouds en zulk eene groote menigte edelgesteenten konden medevoeren! En 't merkwaardigste is nog, dat zij juist op dien dag te dier ure op die plaats kwamen, hoewel Karel zelf ook met den besten wil vooraf niet had kunnen bepalen, waar hij en de zijnen op dit uur zouden zijn. Deze gebeurtenis scheen allen dus eene bijzondere gunst en vingerwijzing Gods, en gelijk zij bij alle krijgslieden de grootste verwondering opwekte, boezemde zij hun tevens zekere hoop op redding in. Daarom vierde Karel met zijn gevolg het heilige feest onder vrolijk gejuich.

Nadat dit afgeloopen was, ontving hij eenige gezanten, door Lotharius tot hem gezonden, om hem rekenschap te vragen, daar hij, buiten zijns broeders inwilliging, de hem gestelde grenzen overschreden had. Karel liet antwoorden, dat hij dit

Digitized by Google

had gedaan, omdat Lotharius zich evenmin hield aan 't geen hij beloofd had, doordien hij verscheidene van zijne (Karels) onderdanen door overreding aan zijne zijde gebracht, anderen met geweld aan zich onderworpen, nog anderen gedood had. Bovendien had hij (Lotharius) de rijken, die hijzelf hem had aangewezen, tegen hem opgeruid en, wat het zwaarste was, zijn' broeder Lodewijk beoorloogd. Desniettemin beloofde hij op de plaats van de vroeger beraamde bijeenkomst te verschijnen. Onverwijld brak hij nu op, en kwam nog één dag vroeger dan bepaald was te Attigny aan. Daarentegen verschoof Lotharius zijne aankomst van den eenen dag tot den anderen. In zijne plaats kwamen er echter afgevaardigden van wege Lodewijk om te melden, dat deze, indien er eenigzins mogelijkheid toe bestond, Karel te hulp wilde komen. Karel liet hem onmiddellijk weten, dat hij zijn' bijstand dringend behoefde en hem voor zijne goede gezindheid dankbaar was. Na vier of vijf dagen te vergeefs op de komst van Lotharius gewacht te hebben, riep hij eene vergadering bijeen, ten einde te beslissen, wat thans te doen. Eenigen rieden Lotharius aan te tasten, anderen hem hier af te wachten. Na langdurige woordenwisseling kreeg het eerste gevoelen de overhand, weshalve Karel naar de *Cadhellonische stad* (Chalons) trok. Dáár vereenigde hij zich met de Aquitaniërs en met zijne moeder, en toog vervolgens zijn' broeder Lodewijk te gemoet, die, naar hij hoorde, den Rhijn overgetrokken was. Van zijn' kant verbreidde Lotharius, zoodra hij vernam, dat Karel van Attigny opgebroken was, het gerucht, dat deze op de vlugt was gegaan, en volgde hem met zijn leger. Ter naauwernood bespeurde Karel dit, of hij marscheerde hem te gemoet, opdat niet de minste zwarigheid van zijnentwege de ontworpene bijeenkomst in den weg zou staan. Hiervan onderrigt, sloeg Lotharius zijne legerplaats op, en gunde aan de afgematte paarden twee dagen rust.

Digitized by Google

Inmiddels was Lodewijk steeds nader gekomen, zoodat zijne vereeniging met Karel ten laatste plaats greep. Eerst bespraken zij alle rampen, die Lotharius hun en de hunnen berokkend had, en stelden de beraadslaging over dat, wat hun bij deze omstandigheden te doen stond, tot den volgenden dag uit. Met het aanbreken van den dag kwamen zij op nieuw bijeen en besloten, zoowel uit den stand der bisschoppen als uit dien der leeken edele, verstandige en welgezinde mannen te kiezen, die Lotharius zouden bezweren, den vrede niet weder te verstoren, en hem alles, wat zij, met uitzondering van de paarden en wapens, aan waarde in hunne legerplaats hadden, moesten aanbieden. Dit besluit werd op staande voet ten uitvoer gebracht.

Lotharius wees dezen voorslag, als niets beteekenend, van de hand, en gaf te kennen, dat hij een' veldslag, en verder niets, verlangde. Karel en Lodewijk besloten zoo spoedig mogelijk aan dezen eisch te voldoen en braken derhalve onverwijld op. Steeds lagen nu de beide legers tegenover elkander, en waren meer dan eens op 't punt handgemeen te worden, doch telkens werden er door de beide met elkander, verbondene broeders nieuwe aanbiedingen aan Lotharius gedaan, waardoor de strijd voorshands verschoven werd. Nadat Lotharius echter de troepen van zijn' neef Pepijn aan zich getrokken had, stemde hij zijne eischen nog hooger dan voorheen, waarmede alle hoop op verzoening verdween. Daarom lieten zijne beide bestrijders hem ten laatste zeggen, dat, indien hij den bovengenoemden voorslag niet vóór den volgenden dag (d. i. den 25sten Junij 841) aannam, zij ter voltrekking van het godsoordeel, waartoe hij hen, tegen hun' wil, uitdaagde, zouden komen oprukken. Lotharius bleef nogtans bij zijne weigering volharden, en gaf tot bescheid, dat hijzelf wel zou weten, wat hij te verrigten had. Thans draalden Karel en Lodewijk niet langer, maar bezetteden in de morgenschemering van den 25sten Junij met een derde

Digitized by Google

deel hunner troepen een' berg, in de nabijheid van Lotharius' legerplaats gelegen. Weldra verscheen Lotharius met zijn leger op het slagveld, niet ver van *Fontanetum* (Fontenaille), waar hij ten slotte de nederlaag onderging, terwijl het overschot zijner troepen de vlugt nam. Wel koos ook een deel van Karels troepen reeds in 't begin van den slag het hazepad; maar de soldaten van Lodewijk en het andere gedeelte van Karels heir kampten des te moediger en bevochten eindelijk de zege (1).

---

(1) Gelijk men weet, bracht de slag bij Fontanetum slechts eene kortstondige verpoozing in den strijd der drie gebroeders teweeg, die eerst in Augustus 843 bij het verdrag van Verdun voor goed een einde nam. Hoewel Nithard zijn verhaal niet bij den slag afbreekt, maar ook den verderen gang der geschillen vermeldt, heeft hij ze niet tot het eindverdrag, waarbij zij geheel uit den weg geruimd werden, geboekt. Echter levert het vervolg van zijn geschrift, zoo men de beschrijving van de eindelooze togten der legers en van de telkens te vergeefs aangewende pogingen tot bevrediging uitzondert, weinig merkwaardigs voor het meerendeel der lezers meer op, weshalve ik gemeend heb hier te moeten eindigen.

Digitized by Google

DE KRIJGSVERRIGTINGEN VAN HENDRIK I EN OTTO I, DE TWEE EERSTE KONINGEN VAN DUITSCHLAND UIT HET SAKSISCHE HUIS, TEGEN DE HONGAREN. — OTTO'S KROONING ALS KONING (1).

Koning Lodewijk, zoon van Arnulph en de laatste der Karolingiërs, die over de Oost-Franken regeerde, liet bij zijn' dood (911) geene afstammelingen na. Daarom verlangde het gansche volk der Franken en Saksen Odo, hertog van Saksen, de koningskroon op 't hoofd te zetten. Deze verzocht echter, als te hoog bejaard, van den last der regering verschoond te mogen blijven. Op zijn' raad werd dus Koenraad, tot dusver hertog der Franken, tot koning gezalfd. Odo kreeg een' zoon, Hendrik geheeten, den grootsten en besten der koningen, want van zijne jeugd af koesterde hij de vurigste begeerte, zijn volk beroemd te maken en den vrede in stand te houden. Odo, de wijsheid en 't verstand van den jongeling ziende, vertrouwde hem een leger toe, om een' veldtogt te ondernemen tegen de *Dalamanziërs* (de inwoners

(1) Uit Widukind (zie bladz. 130).

Digitized by Google

van de streek rondom Meiszen). Zij, niet tegen hem bestand, riepen de *Avaren*, die wij thans *Hongaren* noemen, te hulp, een woest, krijgshaftig volk, dat eene vreesselijke verwoesting in Saksen aanrigtte en met grooten buit terug keerde.

In 't jaar 912 stierf Odo, de vader des vaderlands, en liet zijn doorluchtigen en voortreffelijken zoon Hendrik de hertogelijke waardigheid over geheel Saksen na. Daar koning Koenraad vaak blijken van de dapperheid des nieuwen hertogs ondervonden had, schroomde hij hem in 't bezit van de geheele magt zijns vaders te bevestigen. Dit verwekte den wrok der Saksen, die zich in herhaalde gevechten lucht gaf, welke grootendeels ten nadeele van de Franken afliepen. Eenige jaren later werd de koning ziek, en daar hij zijn einde nabij gevoelde, riep hij zijn' broeder Everhard tot zich en zeide tot hem: „Ik gevoel, broeder, dat ik niet lang meer in leven zal blijven, daar Gods raadsbesluit het zóó wil en de kracht der ziekte mij overmant. Luister dus naar mijn' raad, en bepaal u tot de zorg voor het volk der Franken. Wij kunnen, o broeder, legers oproepen en hebben burgten, wapens en de teekenen der koninklijke waardigheid, kortom alles, behalve geluk en geschiktheid. Voorspoed en uitnemende bekwaamheid zijn aan den kant van Hendrik: het heil van den staat berust in de hand der Saksen. Neem alzoo deze eereteekenen: de heilige lans, de gouden haken met den mantel, het zwaard en de kroon der oude koningen, ga tot Hendrik en sluit vrede met hem, opdat gij hem voor altijd tot bondgenoot moogt hebben, want hij zal in der daad koning en beheerscher veler volkeren zijn." Toen Koenraad zoo gesproken had, antwoordde zijn broeder weenende, dat hij er genoegen in nam. Hierop stierf de koning den 23sten December 918.

Derhalve begaf Everhard zich, gelijk zijn broeder bevolen had, tot Hendrik, stelde zich met al zijne schatten tot diens

Digitized by Google

beschikking, sloot vrede met hem, en verwierf diens vriendschap, die hij ook tot zijn' dood getrouw wist te bewaren. Vervolgens hield hij in 919 eene vergadering van de vorsten en oudsten van 't leger der Franken op de plaats, die *Fridisleri* (Fritzlar), ten z. w. van Kassel, heet, en riep hem in tegenwoordigheid van het gansche volk der Franken en Saksen tot koning uit. Toen Hendrik nu de zalving en krooning door den eersten bisschop (d. i. den aartsbisschop van Maints) aangeboden werden, versmaadde hij dit aanbod wel niet, maar nam het ook niet aan. „Ik ben er mede te vreden, zeide hij, dit boven mijne voorvaderen vooruit te hebben, dat ik koning heet en door Gods genade, alsmede door uwe welwillendheid, tot die waardigheid benoemd ben. Zalving en kroon mogen aan verdienstelijker personen ten deel vallen: die eere rekenen wij ons onwaard." Deze woorden werden door allen met welgevallen aangehoord. Zij strekten de regterhand ten hemel uit, en riepen herhaalde malen luidkeels en met forsche stem: „lang leve de nieuwe koning."

Gedurende de eerste jaren van Hendriks regering werd het land niet verontrust door de strooptogten der Hongaren, daar de onderscheidene drommen van dit volk onderling verdeeld waren en elkander vinnig bestreden. Maar in 't jaar 924 verschenen zij weder, liepen geheel Saksen af, staken steden en dorpen in brand, en rigtten overal zulk een bloedbad aan, dat het geheele land, naar het scheen, in eene wildernis moest verkeeren. De koning bevond zich in de versterkte stad *Werlaon* (bij Goslar), want hij durfde zijne onervarene en aan slagen in 't open veld niet gewende soldaten geenszins aan den kamp met zulk een woest volk blootstellen. Welk eene ontzettende verwoesting de Hongaren aangerigt en hoeveel kloosters zij in brand gestoken hebben, achten wij beter te verzwijgen, dan door woorden de herinnering aan deze rampen te vernieuwen. Gelukkig werd thans echter een van de vorsten der Hongaren gevangen genomen en gebonden

Digitized by Google

voor den koning gevoerd. De Hongaren waren zoozeer aan dien vorst gehecht, dat zij eene zeer groote som in goud en zilver als losprijs voor hem boden. Doch koning Hendrik, het goud versmadende, verlangde in plaats hiervan vrede, en verkreeg dien ook, tegen teruggave van de gevangenen en tegen andere geschenken, voor negen jaren.

Hoezeer Hendrik zich gedurende die negen jaren inspande om zijn vaderland krachtig te maken en de barbaarsche volkeren aan zich te onderwerpen, en welk een beleid en doorzigt hij hierbij ten toon spreidde — dit naar waarde te beschrijven is eene taak, die mijne krachten overtreft, hoewel ik het toch niet geheel met stilzwijgen wil voorbijgaan. Vooreerst koos hij van de op het land wonende krijgslieden elken negenden man, wien hij gelastte eene burgt met der woon te betrekken, hier voor zijne acht krijgsmakkers kwartier gereed te houden en van alle vruchten het derde deel in ontvangst te nemen en te bewaren. Ook beval hij, dat de regtsdagen, benevens alle vergaderingen en feesten, in de burgten, met het bouwen waarvan men zich dag en nacht bezig hield, gehouden werden, opdat de Saksen in vrede leerden, hetgeen zij in oorlogstijd tegen de vijanden te doen hadden. Buiten de vestingen stonden geene of slechts geringe woningen. Terwijl Hendrik de burgers op deze wijze aan orde en regel gewende, viel hij eensklaps dien stam der Slaven aan, die *Hevelders* (bewoners van de streek aan de Havel) heet, matte hen in verscheidene gevechten af, en nam eindelijk onder begunstiging van eene zeer hevige vorst, die hem gelegenheid gaf zijne legerplaats op het ijs op te slaan, de stad *Brennaburg* (Brandenburg) in, die nu door hongersnood, 't zwaard der vijanden en koude in 't naauw gebracht werd. Na hierdoor dit geheele land in bezit gekregen te hebben, wendde hij zich tegen de Dalamanziërs, die zijn vader ook reeds beoorloogd had, en onderwierp hen insgelijks. Daarna tastte hij Praag, de stad der Bohemen, met al zijne magt aan,

Digitized by Google

en dwong hun' koning mede tot onderwerping. Op gelijke wijze noodzaakte hij andere naburige volkeren zijne oppermagt te erkennen.

Gedurende al die grensoorlogen was het tevens 's konings voortdurend streven, eene ervarene ruiterij tot stand te brengen, in staat om in den strijd tegen de Hongaren de proef door te staan, iets waarin hij geheel naar wensch slaagde. Nu gevoelde hij zich sterk genoeg om den kamp tegen deze zijne oude vijanden te beginnen. Daarom riep hij zijn volk bijeen en sprak: „Van welke gevaren uw rijk, dat vroeger geheel in verwarring was, thans bevrijd is, weet gij, die zoo dikwijls door binnenlandsche veeten en buitenlandschen krijg geprangd werdt, maar al te goed. In tegenstelling hiermede ziet gij het thans door Gods goedheid, door onze inspanning en uwe dapperheid tot rust en eendragt gebracht, terwijl de barbaren overwonnen zijn en u gehoorzamen. Ééne taak wacht ons echter nog: wij moeten nu als één man tegen onzen gemeenschappelijken vijand, de Avaren, optrekken. Tot dus verre heb ik u, uwe zonen en dochters van uwe bezittingen beroofd, om de schatkamers der Hongaren te vullen; nu word ik gedwongen, de kerken en geestelijken te plunderen, daar zij onszelven geen geld, maar slechts het leven hebben gelaten. Gaat derhalve met uzelve te rade, en overweegt, wat wij in dezen te doen hebben. Zal ik den schat, die voor de dienst des hemels bestemd is, als losgeld ter onzer bevrijding aan de vijanden Gods geven? Of zal ik niet veeleer den aardschen rijkdom ten dienste van de vereering Gods aanwenden, opdat wij door hem mogen gered worden, die in der daad onze schepper en verlosser is?"

Hierop verhief het volk zijne stem en riep, dat zij vurig verlangden door den levenden, waren God bevrijd te worden. Verder beloofden zij den koning hun' bijstand tegen het woeste volk en bekrachtigden de in dit oogenblik geslotene overeenkomst door hunne handen omhoog te heffen. Weldra kwa-

Digitized by Google

men de gezanten der Hongaren de gewone schatting van den koning vorderen; maar hij wees hen smadelijk af, zoodat zij met leege handen naar hun vaderland terug keerden. Op staanden voet braken de verbitterde Avaren, na dit vernomen te hebben, in 933 met een aanzienlijk leger op, ten einde een' inval in Saksen te doen. Zij namen hun' marsch door 't land van Meiszen, en vroegen hunne voormalige bondgenooten om hulp. Maar deze, wetende dat zij op Saksen lostrokken, en dat dit volk geheel tot den strijd toegerust was, wierpen hun een vetten hond voor de voeten. Daar het voor 't oogenblik geen tijd was om dien hoon te wreken, vergenoegden de Hongaren zich met een' vloed van scheldwoorden over hunne voormalige vrienden uit te storten. Vervolgens rukten zij met spoed het gebied der Thüringen binnen, en trokken, alles te vuur en te zwaard verwoestende, dit gansche land door. Toen splitsten zich hunne scharen. Een gedeelte van hen trok naar 't w., en trachtte Saksen in 't w. en z. te bespringen. Maar de Saksen en de Thüringen vereenigden zich, en grepen hen aan. Ras doodden zij de vijandelijke aanvoerders en verstrooiden de benden zelve, die deels door honger en koude omkwamen, deels, gelijk zij verdienden, door het zwaard geveld werden of in gevangenschap een jammerlijken dood stierven.

Middelerwijl had koning Hendrik een groot leger uitgerust en trok den vijand te gemoet. Ter naauwernood had het heir der Hongaren, dat in 't o. achter gebleven was, dit gehoord, of zij verlieten, door vrees bevangen, hunne legerplaats, terwijl de aanvoerders, ouder gewoonte, door groote vuren aan te steken en een verschrikkelijken rook te doen opgaan, de verstrooide zwermen van hun volk bijeen riepen. De koning rukte den volgenden dag voorwaarts, en vermaande de zwaargewapende ruiters, hun vertrouwen op God te stellen en er niet aan te twijfelen, dat deze hun, gelijk in andere gevechten, zijne hulp zou verleenen. Hij herinnerde

Digitized by Google

hun, dat de Hongaren hun aller gemeenschappelijke vijanden waren, en zeide, dat allen derhalve op de verdediging van vaderland en ouders bedacht moesten zijn. „Welhaast zouden zij ondervinden, zoo luidde het slot zijner aanspraak, dat de vijanden hun, indien zij stand hielden en wakker streden, de hielen lieten zien." Zoowel door deze krachtige woorden als door 't voorbeeld van hun' veldheer aangevuurd, die nu eens in de eerste rijen medekampte, en zich dan weder in 't midden of onder de achterhoede ophield, legden de krijgslieden grooten moed en volharding aan den dag. De koning vreesde, — gelijk ook plaats greep, — dat de Hongaren, op 't gezigt van zijne geharnaste ruiters, terstond de vlugt zouden nemen. Daarom liet hij eene afdeeling Thüringen met slechts weinige ruiters vooruit trekken, opdat de Hongaren, door het driftig vervolgen dezer ligtgewapende troepen, onder 't bereik van zijn leger gelokt werden. Hoewel deze list naar wensch slaagde, kozen de vijanden nogtans het hazepad, zoodra zij de ruiterij in 't oog kregen, zoodat op een' weg van acht mijlen lengte ter naauwernood eenige weinigen gedood of gevangen genomen werden. Echter werd de legerplaats der Hongaren stormenderhand ingenomen, waardoor al de gevangenen, die er zich in bevonden, hunne vrijheid herkregen.

Zóó keerde Hendrik zegevierend terug. Gelijk hem betaamde, bewees hij Gode op allerlei wijze zijn' dank voor de overwinning, hem verleend. De schatting, die hij voorheen aan de vijanden plagt te geven, besteedde hij deels voor de openbare eeredienst, en schonk ze anderdeels aan de armen. Het leger begroette hem als vader des vaderlands, keizer en heer, en de faam zijner magt en dapperheid verbreidde zich over alle natiën en koningen. Na vervolgens alle volkeren in 't rond onderworpen te hebben, werd hij eensklaps ziek, toen hij juist op 't punt stond een' togt naar Rome te ondernemen. Daar hij gevoelde, dat hij weldra voor de kracht der ziekte zou

Digitized by Google

bezwijken, riep hij zijn volk bijeen, en verklaarde, dat hij zijn oudsten zoon Otto tot zijn' opvolger bestemde. Kort daarna stierf hij den 2den Julij 936.

Nu verkozen de Franken en Saksen Otto tot koning. Dit gebeurde in het paleis te Aken, waar de hertogen de aanzienlijkste graven en de voornaamsten van de overige vasallen te dien einde den 8sten Augustus in den zuilengang bijeen kwamen, die met het paleis van den grooten Karel verbonden is, en den nieuwen vorst op een hier opgerigten troon plaatsten. Terwijl zij, bij 't uitspreken van den eed, hunne handen in die van den koning hielden, beloofden zij hem trouw en bijstand tegen al zijne vijanden, en verhieven hem dus, naar oud gebruik, tot koning. Intusschen wachtte de aartsbisschop van Maints met de gezamenlijke priesterschap en de lagere volksklasse beneden in het paleis op den optogt van den nieuwen koning. Zoodra deze binnentrad, ging de aartsbisschop, den herdersstaf in de regterhand dragende, hem te gemoet, en raakte met zijne linkerhand de regterhand des konings aan. Hierop ging hij, met de *albe* (een lang, wit, linnensch opperkleed) bekleed en met de *stool* (kruisband, dien men op de borst droeg) alsmede met het misgewaad versierd, naar het midden van 't heiligdom, waar hij staan bleef en zich tot het rondomstaande volk wendde, want er waren boven en beneden in dit paleis zuilengangen, zoodat hij door allen kon gehoord worden. Alsnu sprak de aartsbisschop in dezer voege: „Ziet, ik stel u uwen heer Otto voor, door God tot koning gekozen, vroeger door uwen gebieder Hendrik voor die waardigheid bestemd en thans door alle vorsten tot dien rang verheven. Indien deze keuze u behaagt, betuigt het dan door de regterhand naar den hemel uit te strekken." Terstond hief het volk de regterhand omhoog, en wenschte den nieuwen opperheer met luid geschreeuw heil en zegen toe.

Onmiddellijk hierop ging de aartsbisschop met den koning,

Digitized by Google

die met het naauwsluitend Frankisch gewaad bekleed was, achter het altaar staan, waarop de koninklijke eereteekenen gelegd waren, n. l. het zwaard met den draagband, de mantel met de haken, de staf met den schepter en de kroon. Eerst nam hij het zwaard met den draagband en zeide, zich tot den koning rigtende: „Ontvang dit zwaard en verdrijf hiermede alle tegenstanders van Christus, de heidenen en de slechte Christenen, daar u, krachtens Gods beschikking, ter instandhouding van den vrede alle magt over het geheele rijk der Franken is opgedragen. Vervolgens bekleedde hij hem met den mantel en de haken, onderwijl deze woorden sprekende: „Dit tot op den grond neerhangende gewaad moge u herinneren, dat een vurige ijver voort 't geloof u steeds behoort te bezielen, en dat gij tot uwen dood in de handhaving des vredes moet volharden." Terwijl hij hem dan schepter en staf aanbood, zeide hij: „Bij deze teekens moogt gij gedenken, dat het uw pligt is, uwe onderdanen onder vaderlijke tucht te houden en bovenal om aan de dienaren Gods, de weduwen en weezen eene medelijdende hand te reiken. Moge de olie der barmhartigheid nimmer op uw hoofd opdroogen, opdat gij nu en hier namaals met eeuwige eer beloond wordt." Eindelijk werd Otto door den aartsbisschop van Maints en dien van Keulen met de heilige olie gezalfd en met de gouden kroon gekroond, en daar de inwijding hiermede geheel afgeloopen was, werd de koning door dezelfde twee bisschoppen naar den troon geleid, welken men door middel van een' wenteltrap beklom, en die zoo geplaatst was, dat hij vandaar allen kon zien en door allen kon gezien worden.

Slechts weinige jaren verliepen er, of ook Otto moest zich tot den oorlog tegen de Hongaren, zoo luisterrijk door zijn' vader gevoerd, toerusten. Reeds in 937 deden zij, om de dapperheid van den nieuwen koning op de proef te stellen, een' inval in zijn land, en wel in 't gebied der

Digitized by Google

Franken; maar ras trok Otto een leger bijeen, en sloeg hen op de vlugt. In 't volgende jaar hernieuwden zij hunne invallen. Een hunner aanvoerders trok met eenige benden tegen de stad *Stedieraburg* (Steterburg, tusschen Brunswijk en Wolfenbuttel) op. Toen de bewoners dier stad zagen, dat de vijanden zoowel door den marsch als door den regen, die bij stroomen neerviel, afgemat waren, deden zij een koenen uitval, joegen hun eerst door hun krijgsgeschreeuw grooten schrik aan, doodden hierop de meesten, en dwongen de overigen, wien zij tevens eene menigte paarden en eenige vaandels ontrukten, de vlugt te nemen. Het meerendeel van de Hongaren werd op den terugtogt door de bezettingen van de op hun' weg liggende burgten omgebracht, die, bespeurende dat zij vlugtelingen waren, op hen losgingen en een' der aanvoerders in eene leemkuil drongen en doodden. Een ander gedeelte der Hongaren werd door een listigen slaaf naar eene moerassige streek gevoerd, waar zij, door gewapende scharen omsingeld, spoedig geveld werden, terwijl hun aanvoerder, eerst door de vlugt aan 't gevaar ontsnapt, weldra gegrepen werd en zich tegen een hoog losgeld moest vrijkoopen. Op deze mare zocht het overschot van dit woeste volk zijn heil in de vlugt.

Toen Otto later op 't einde van Junij 955 in Saksen vertoefde, kwamen er gezanten der Hongaren tot hem, voorgevende dat zij hem uit oude vriendschap eens wilden bezoeken. Hij hield hen eenige dagen bij zich, en liet hen toen, na hun eenige kleine geschenken gegeven te hebben, in vrede gaan. Kort daarna berigtte men hem, dat de Hongaren zich als vijanden over zijn gebied verbreidden, en zich voorgenomen hadden op nieuw een' kamp met hem te wagen. Zoodra de koning dit gehoord had, brak hij tegen den vijand op, en voerde van de Saksen slechts weinigen mede, daar dit volk toen door de Slaven, hunne naburen, zeer in 't naauw gebracht werd. Hij sloeg zijne legerplaats op 't gebied der stad

Digitized by Google

Augsburg op, waar het heir der Franken en Beijeren, benevens Koenraad, hertog van Frankenland en Lotharingen, zich met eene talrijke afdeeling ruiterij bij hem voegden. Door Koenraads komst aangewakkerd, wenschten de soldaten den strijd niet langer uit te stellen. Derhalve werd hun gelast, tegen den volgenden dag slagvaardig te zijn. Na eerst hun' aanvoerder, daarop elkander wederkeerig trouwe hulp beloofd te hebben, rukten zij, ongeveer acht legioenen sterk, den 10den Augustus, bij het aanbreken van den dag, met vliegende vaandels uit de legerplaats. Zij trokken langs een steilen en moeijelijken weg voort, om den vijanden de gelegenheid te benemen hen gedurende den togt door 't schieten van pijlen te verontrusten, waarin de Hongaren, mits zelve door kreupelbosch gedekt, zeer bedreven zijn. De eerste, de tweede en de derde dier afdeelingen bestonden uit Beijeren, de vierde uit Franken, onder bevel van Koenraad. De vijfde, ook de koninklijke afdeeling genoemd, werd door Otto zelven aangevoerd, die omstuwd werd door eene wacht van uitgelezene en moedige jongelingen. De zesde en de zevende schaar vormden de Zwaben, terwijl duizend uitgelezene Boheemsche ruiters de achtste afdeeling uitmaakten, die tevens tot achterhoede diende en aan wier bescherming al de bagaadje werd toevertrouwd, dewijl men deze plaats voor de veiligste hield. Dit viel echter anders uit, dan men meende, want een gedeelte der Hongaren trok, na de rivier de Lech overgestoken te zijn, om het leger heen, tergde het achtste legioen met pijlschoten, en ging vervolgens, onder 't aanheffen van een vreesselijk krijgsgeschreeuw, tot den aanval over. Velen van dit legioen werden gevangen genomen of gedood, al de bagaadje genomen, de overige gewapenden op de vlugt geslagen. Toen de koning bemerkte, dat hij vóór zich den vijand had, en dat de achterhoede in gevaar verkeerde, zond hij Koenraad met diens afdeeling ter ondersteuning hiervan af. Ras bevrijdde deze de gevangenen, ontrukte den vijand den

Digitized by Google

buit, en verjoeg de plunderende benden. Hierop keerde hij zegevierend tot den koning terug.

Otto, intusschen inziende dat het gewigt van den veldslag thans eerst op hem en de zijnen zou neerkomen, achtte het geraden den moed zijner soldaten in dezer voege aan te vuren: „Dat wij in deze hagchelijke omstandigheden moed en onverschrokkenheid aan den dag behooren te leggen, begrijpt gijzelve, mannen, die den vijand niet in de verte, maar vóór u geschaard ziet. Tot dus verre heb ik door middel van uwe krachtige armen en alom zegepralende wapens roemrijk gestreden en overal in 't buitenland de zege behaald. Zoude ik dan nu in mijn eigen land den vijanden de hielen laten zien? Zij overtreffen ons, dit weet ik, in menigte, maar niet in dapperheid, niet in uitrusting, want het is ons genoegzaam bekend, dat zij van al wat naar wapenrusting zweemt grootendeels verstoken zijn, en dat zij, wat ons tot den grootsten troost verstrekt, de hulp Gods moeten derven. Hun dient alleen hunne vermetelheid, ons de hoop op Gods bijstand tot bescherming. Het zou schandelijk voor ons, heeren van schier geheel Europa, zijn, ons thans aan de vijanden te onderwerpen. Liever willen wij, indien onze val nabij is, een roemvollen dood sterven, krijgsmakkers, dan in onderworpenheid aan de vijanden en in slavernij leven of, wat nog erger is, als wilde dieren gedood worden. Ik zoude hier meer bijvoegen, indien ik wist, dat door mijne woorden uwe dapperheid toenam. Doch laat ons liever met de zwaarden een begin maken." Na aldus gesproken te hebben, nam hij schild en lans en wendde zelf het eerst zijn paard tegen de Hongaren, zich dus gelijkelijk van de pligten van een' voortreffelijk veldheer en van een' dapper soldaat kwijtende. In den beginne boden de wakkersten der Hongaren eenige tegenweer, maar toen zij hunne medestrijders welhaast de vlugt zagen nemen, kwamen zij alle in verwarring, geraakten tusschen de gelederen der Duitschers in, en werden grootendeels

Digitized by Google

gedood. Van de overigen vloden velen, wier paarden afgemat waren, naar de naaste dorpen, maar werden door gewapenden omsingeld, en kwamen er met de hutten, waarin zij eene toevlugt gezocht hadden en die in brand gestoken werden, in de vlammen om. Anderen trachtten de Lech over te zwemmen, doch daar de aan de overzijde gelegene oever geene geschikte gelegenheid aanbood om er tegen op te klimmen, verzwolgen hen de golven der rivier. Nog denzelfden dag werd de legerplaats ingenomen en alle gevangenen in vrijheid gesteld. Den tweeden en derden dag na de zege werden de vlugtende zwermen der Hongaren geheel en al uitgeroeid door de bezettingen van de in de nabijheid van het slagveld gelegene burgten, zoodat bijna niemand van al die drommen ontkwam.

Hoe luisterrijk de zege, op een zoo woest volk behaald, ook ware, zij ging evenwel met smartelijke verliezen gepaard. Zoo sneefde hertog Koenraad, door een' pijl in de keel getroffen, toen hij, na wakker gestreden te hebben, afgemat door de hevige krijgszucht en gloed, die hem verteerde, gevoegd bij de hitte der zon, juist de banden van zijn' helm had losgemaakt, om een oogenblik versche lucht te scheppen. Op 's konings last werd deze groote man onder veel praal te Worms begraven. Van den kant der Hongaren werden drie aanvoerders in den slag gevangen genomen, die, zoo als zij verdienden, hunne strooptogten met een smartelijken dood boetten. Koning Otto, ten gevolge van die heerlijke zegepraal hoogst vermaard, werd door zijn leger als „vader des vaderlands en keizer" begroet. Daarop verordende hij, dat men in alle kerken God loven en gezangen ter zijner eere zingen zoude, en keerde toen naar Saksen terug, waar zijn volk hem met gejuich en uitbundige vreugdeblijken ontving. Geen koning toch vóór hem had in twee honderd jaren zich over zulk eene overwinning mogen verheugen.

Digitized by Google

HENDRIK IV, KONING VAN DUITSCHLAND UIT HET FRANKISCHE OF SALISCHE HUIS. — ZIJNE GESCHILLEN MET DE SAKSEN. — ZIJN TWIST MET GREGORIUS VII (1).

Na den dood van Hendrik III, in 1056, kwam het bewind over het Duitsche rijk aan zijn' zoon Hendrik IV, een jong kind, slechts vijf jaren oud. De oppermagt en de leiding van alle regeringsaangelegenheden verbleven echter aan de keizerin, Agnes geheeten, die met groote bekwaamheid voor de belangen van den staat zorgde en tevens de opvoeding van haren zoon bestuurde. Haar grootste vertrouweling was Hendrik, bisschop van Augsburg, wien zij over alles

---

(1) Bovenstaand verhaal, waarmede deze bundel sluit, is getrokken uit de in 't Latijn geschrevene „*Jaarboeken*" van Lambert van Hersfeld, over wiens afkomst en vaderland niets met zekerheid bekend is. Den naam „Hersfeld" draagt hij naar het klooster van dien naam (zie bladz. 195), waarin hij den 15den Maart 1058, waarschijnlijk in den ouderdom van ruim 20 jaren, werd opgenomen en een gedeelte van zijn leven doorbracht. Wel verliet hij het een en ander maal, o. a. eens om eene bedevaart naar Jeruzalem te doen, maar keerde, na den afloop van dezen en dergelijke togten, steeds naar het oord zijner geletterde rust terug. De vruchten dier werkzaamheid bestonden hoofdzakelijk

Digitized by Google

wat het rijk betrof, bij voorkeur raadpleegde. Dit ergerde de overige vorsten, die daarom onderling veelvuldige bijeenkomsten hielden, het volk tegen de keizerin opstookten en al het mogelijke deden, om den zoon aan de handen zijner moeder te onttrekken. Met ditzelfde oogmerk kwam Anno (Hanno), aartsbisschop van Keulen, na zijne maatregelen in overleg met graaf Ecbert (Egbert) en met Otto, hertog van Beijeren, genomen te hebben, in Mei 1062 te scheep te Kaisertswerth, aan den Rhijn, waar de koning zich destijds bevond. Toen deze op een zekeren dag, na een plegtigen maaltijd, in eene opgeruimder stemming dan gewoonlijk verkeerde, verzocht Anno hem, een zijner schepen, dat hij te dien einde kunstig had laten versieren, in oogenschouw te komen nemen. De eenvoudige en niets minder dan bedrog vermoedende knaap liet zich gemakkelijk hiertoe overreden. Naauwelijks was hij echter aan boord van het vaartuig gekomen en door hen om-

---

in eene geschiedenis van het klooster te Hersfeld, van welk geschrift een groot gedeelte verloren gegaan is, en in de „*jaarboeken* of *geschiedenis van Duitschland*," des schrijvers hoofdwerk, dat de gebeurtenissen van de schepping der wereld tot omstreeks 1056 kort opgeeft, maar vandaar tot 1077 eene uitvoerige historie van zijn' tijd behelst. Dit laatste deel van zijn geschrift is der lezing overwaardig, daar hijzelf òf ooggetuige was van dat, wat hij verhaalt, òf het ligt van geloofwaardige zegslieden kon vernemen. Na eene levendige schildering van de wederwaardigheden, waarmede Hendrik IV te kampen had, en van de harde en onwaardige behandeling, die hij in Italië van paus Hildebrand of Gregorius VII ondervond, breekt de schrijver zijn reeds vrij wijdloopig verhaal af, „afgemat en overstelpt van het gewigt der stof, opdat hij, die later het overige dezer geschiedenis mogt willen beschrijven, een geschikt punt had, vanwaar hij kon uitgaan." Hoewel het boek zelf niet van alle gebreken kan vrijgesproken worden en in vele opzigten de sporen zijner eeuw vertoont, levert het toch grond genoeg op, om die geschiedschrijvers te regtvaardigen, welke het zeer hoog schatten en uit Lamberts jaarboeken, als uit eene hoofdbron, plegen te putten.

Digitized by Google

ringd, die de bisschop tot handhangers bij den aanslag had uitgekozen, of de roeijers vatteden de riemen op, en roeiden het schip ras in 't midden der rivier. Op dit gezigt verloor de koning eensklaps zijne tegenwoordigheid van geest, en stortte zich, meenende dat het op zijn leven gemunt was, voorover in de golven. Het scheelde weinig, of de snelvlietende stroom had hem medegesleept, indien niet Ecbert hem, met gevaar van zijn eigen leven, aan den dreigenden dood ontrukt en aan boord terug gebracht had. Hierop zochten de zamengezworenen Hendrik door allerlei vleijerijen tot bedaren te brengen, en voerden hem naar Keulen. 's Konings stoet volgde hen te land en hoorde overal, waar zij langs trokken, de plegers van het feit luidkeels van schending der koninklijke majesteit beschuldigen.

Opdat nu de daad in een minder hatelijk daglicht mogt voorkomen en zij niet ten behoeve van eigen' roem, maar veeleer voor de welvaart van 't rijk scheen bedreven te zijn, vaardigde bisschop Anno de verordening uit, dat ieder bisschop gedurende den tijd, dat de koning in zijn bisdom vertoefde, met de zorg voor de belangen van den staat zou belast zijn en in alle zaken, die ter kennisse des konings gebracht werden, eene beslissende stem zou hebben. De keizerin, evenmin gezind om haren zoon te volgen als om zich te beklagen over de beleediging, haar aangedaan, begaf zich naar hare landgoederen, en nam zich voor, van nu af geen deel meer aan de regering te nemen. Sedert dien tijd was dus het bewind van den staat, benevens de zorg voor de opvoeding des konings, uitsluitend in handen van de bisschoppen, en bovenal van de aartsbisschoppen van Maints en Keulen. Deze beide mannen voegden zich weldra Adelbert, aartsbisschop van Bremen, als raadsman toe, zoowel uit hoofde van het aanzienlijk geslacht, waaruit hij gesproten was, als om zijne jaren en 't gewigt van zijn aartsbisdom. Het duurde niet lang, of Adelbert verwierf, door zijn aangenaam onderhoud en

Digitized by Google

door aan 's koning neigingen toe te geven en hem te vleijen, zoozeer diens genegenheid, dat Hendrik zich, met terzijdestelling van de overige bisschoppen, geheel en al door Adelbert liet leiden, en deze zich bijna de alleenheerschappij scheen aan te matigen. De tweede rol werd vervuld door graaf Wernheri, een' jongeling, vurig en woest van aard. Deze beiden regeerden in plaats van den koning; bij hen waren bisdommen, abdijen en alle geestelijke en wereldlijke ambten te koop, zoodat er voor niemand, hoe degelijk, ja uitstekend ook, de minste hoop bestond om met eenige waardigheid bekleed te worden, tenzij hij eerst door ontzaggelijke geldsommen de gunst dier beide mannen voor zich wist te winnen. Uit vrees voor hen zagen de bisschoppen en hertogen deze misbruiken door de vingers. Inzonderheid vergrepen Adelbert en Wernheri, voorwendende dat de koning evenveel magt had over de abten als over zijne hofmeijers en de overige bestuurders der koninklijke inkomsten, zich, zonder eenige beperking, aan de goederen der abten, die niet bij magte waren zich tegen het onregt, hun aangedaan, te verzetten. Eerst verdeelden zij slechts de bezittingen der kloosters naar welgevallen onder hunne gunstelingen; maar later, toen hunne vermetelheid aangroeide, gingen zij op de kloosters zelve los, en verdeelden ze als buit onder elkander, terwijl de koning alles, wat men hem voorsloeg, met kinderlijke ligtzinnigheid inwilligde.

Gedurende den winter 1065—1066 nam Hendrik zijn verblijf te Goslar, ten z. van Brunswijk, waar hij bijna geheel van middelen verstoken was om zijn hof te onderhouden en een' staat te voeren, overeenkomstig de koninklijke majesteit. Want behalve het weinige, dat men uit de inkomsten der koninklijke kamer trok, en dat, wat de abten gedwongen opbrachten, moest men alles, wat er dagelijks noodig was, koopen. De oorzaak van dit verschijnsel is te zoeken in den haat, dien allen tegen den aartsbisschop van Bremen koes-

Digitized by Google

terden, weshalve zij weigerden ook den koning de gewone diensten te bewijzen. Van zijn' kant wilde Adelbert Hendrik niet naar andere streken van 't rijk voeren, om niet met anderen de eerste plaats in 's konings raad en vertrouwen te deelen en zoo een gedeelte van 't gezag, dat hij zich had aangematigd, te verliezen. Intusschen schenen de rijksvorsten niet van zins dit onbehoorlijk gedrag langer geduldig aan te zien. Na langdurig beraad riepen de aartsbisschoppen van Maints en Keulen, benevens eenige andere rijksvorsten de overigen in Jan. 1066 te *Tribur*, ten z. w. van Maints, bijeen, om hier gemeenschappelijk maatregelen ter bestrijding van den aartsbisschop van Bremen te beramen en den koning aan te kondigen, dat hij òf afstand van de regering moest doen, òf zich aan den vertrouwelijken en vriendschappelijken omgang met Adelbert moest onttrekken. Op deze onheilspellende tijding spoedde de koning zich tegen den vastgestelden dag mede naar de bijeenkomst. Met hem gingen èn anderen, èn graaf Wernheri, die zijn' intrek nam in het dorp *Ingilneheim* (Ingelenheim), tusschen Maints en Bingen, dat voor een deel aan het klooster te Herveld of Hersfeld, ten n. van Fulda, behoorde. Terstond begonnen zijne ruiters hier de inwoners te plunderen, die echter naar het zwaard grepen en zich wakker te weer stelden, zoodat er weldra een bloedig gevecht ontstond. Graaf Wernheri nam ijverig deel aan den kamp totdat een van de lijfeigenen van 't pasgenoemde klooster, of, volgens anderen, eene danseres hem met eene knods op het hoofd sloeg en hij halfdood naar den koning gebracht werd. De zich hier bevindende bisschoppen vermaanden hem nu, daar hij reeds lag te zieltogen, voor God boete te doen en den Hervelder monniken het kerkhof, dat hij hun vroeger op onregtvaardige wijze ontrukt had, terug te geven. Nogtans wilde hij zich niet naar hun verlangen voegen, totdat de bisschoppen hem eenstemmig bedreigden hem het heilige avondmaal niet te zullen toedienen, indien hij zich niet tevo-

Digitized by Google

ren van den last eener zoo groote zonde ontslagen had. Alsnu gaf hij eindelijk toe, meer uit gevoel van schaamte dan uit godsdienstzin. Hij gaf dus het kerkhof terug, en blies onmiddellijk hierop den laatsten adem uit.

Op den dag der vergadering stonden alle vorsten met een treurig gelaat voor den koning, en deden den stelligen eisch, dat hij òf afstand van de regering doen, òf den aartsbisschop van Bremen van het mederegentschap ontzetten en hem uit zijne tegenwoordigheid verbannen zoude. Toen Hendrik nu, niet wetende wat hij kiezen zoude, bij zichzelven naar uitvlugten zocht, gaf Adelbert hem den raad, in den eerstvolgenden nacht heimelijk met de rijkskleinoodiën te ontvlieden en zich naar Goslar of een ander oord te begeven, waar hij zoolang veilig voor beleedigingen kon zijn, totdat deze woelingen bedaard waren. Reeds bij 't invallen van den nacht begon de aartsbisschop te dien einde de koninklijke schatten door zijne dienaars en handlangers te laten wegvoeren, toen de mare hiervan zich plotseling — ik weet niet hoe — onder de dienaars van 't hof verbreidde. Deze liepen onmiddellijk te wapen, omsingelden het paleis des konings, en bewaakten het den geheelen nacht lang, opdat er geene verdere pogingen van dien aard gedaan werden. Zoodra de morgen was aangebroken, legden al de vorsten eene zoo vijandelijke gezindheid jegens den aartsbisschop aan den dag, dat zij zich feitelijk aan zijn' persoon zouden vergrepen hebben, zoo niet het ontzag voor den koning hun' toorn, hoewel ter naauwernood, in bedwang had gehouden. Ten laatste werd evenwel aan hun verlangen voldaan, want Adelbert werd met allen, die hem in 't uitoefenen der gewelddadige heerschappij behulpzaam geweest waren, uit het paleis verjaagd; maar de koning liet hem door eene talrijke schaar zijner aanhangers vergezellen, opdat hij niet gedurende den togt in de strikken zijner vijanden mogt vervallen. Zóó geraakte het bewind der staatsaangelegenheden weder in handen van

Digitized by Google

alle bisschoppen, in dier voege dat ieder op zijne beurt hiermede belast werd.

Eenige jaren later legde Meginward, abt van *Augia* (Reichenau, in het meer van Constants), zijne waardigheid uit eigen beweging neder. Terstond ging Ruotbert, abt van Babenberg (Bamberg, ten n. w. van Neurenberg), met den bijnaam de geldschraper, op die abdij los, ten einde te pogen ze niet door keuze, maar langs den sluipweg der simonie in zijn bezit te krijgen. Te dien einde begon hij met in 's konings schatkamer duizend pond van 't zuiverste zilver neder te leggen. Sinds lang toch had hij door den schandelijksten woeker onmetelijke geldsommen bijeengeschraapt, en wachtte nu voortdurend in koortsachtige spanning op sterfgevallen van bisschoppen en abten. In weerwil van zijn hevig ongeduld moest hij toezien, dat zij door langer te leven, dan hem aangenaam was, de bevrediging zijner onstuimige eerzucht vertraagden. Deze valsche monnik heeft over 't geheel den heiligen en reinen monniksstand zoo berucht gemaakt, geschandvlekt en bedorven, dat de hedendaagsche monniken in deze streken niet naar de meerdere of mindere onberispelijkheid van hun' wandel, maar naar de hoeveelheid geld, die zij bezitten, geschat worden, en men bij de keuze van abten niet vraagt, wie in staat is op de voortreffelijkste wijze aan 't hoofd eener abdij te staan, maar wie ze het duurst kan koopen. Dus is het, door dit nieuw en rampzalig jagt maken van Ruotbert op kerkelijke ambten, tot gewoonte geworden, dat de abdijen in 't openbaar in 't paleis als koopwaren veil zijn, en niemand ze voor een zoo hoogen prijs te koop kan aanbieden, of hij vindt terstond een' kooper. Doch keeren wij tot ons onderwerp terug. Toen de voogd van het klooster Augia vernam, dat die hebzuchtige abt in aantogt was en tevens hoorde, door welke middelen hij zich als een verscheurende wolf den toegang tot den schaapsstal van Christus had verschaft, zond hij hem boden te gemoet, om hem,

Digitized by Google

onder bedreiging van zijn leven, te verbieden op 't gebied van dit klooster te komen. Deed hij het, dan verkondigde de voogd hem, dat hij tegen hem optrekken en gewapenderhand voor de vrijheid van hen strijden zou, die Ruotbert tegen een zoo hoogen prijs als slaven had gekocht. Op dit berigt ontstelde Ruotbert hevig zoowel wegens het waarschijnlijke verlies van de groote geldsom, die hij betaald had, als ook om dat de eer, naar welke hij zoo lang gedorst had, hem als 't ware voor den mond weggenomen werd. Eerst was hij voornemens het met de wapens te beproeven; maar toen zijn gevolg hem verzekerde, dat hunne krachten daartoe niet toereikend waren, begaf hij zich, geheel ternedergeslagen, naar de bezittingen zijns broeders, om er af te wachten, hoedanig de afloop der zaak zijn zoude, want de abdij te Babenberg was inmiddels op een' ander overgegaan.

Intusschen overleed Adelbert, aartsbisschop van Bremen, in 1072, na nog weder eene korte wijl het overwigt gehad te hebben op zijne tegenstanders, die hem vóór eenige jaren uit het paleis verdreven hadden, en bij herhaling in 't bezit van 's konings gunst en van het mederegentschap geweest te zijn. Den 17den Maart betaalde hij, door ziekte en ouderdom uitgeput, den tol aan de natuur, en verzoende door zijn' dood, wat hij bij zijn leven niet had kunnen doen, den hardnekkigen haat der menschen. De leiding der staatsaangelegenheden berustte nu vooreerst hoofdzakelijk in handen van den aartsbisschop van Keulen. In Julij van 't zelfde jaar werd de zaak van den abt van Augia beslist. De paus liet hem n. l. weten, dat hij, daar hij van simonie beschuldigd en, hoewel twee of drie maal ter zijner regtvaardiging voor eene synode gedaagd, niet verschenen was, door den ban des apostolischen stoels van het ligchaam der kerk werd afgescheiden, en dat de toegang tot de abdij van Augia of eenige andere geestelijke waardigheid voor immer voor hem gesloten was. Derhalve moest Ruotbert, door den koning hiertoe gedwon-

Digitized by Google

gen, vol verbittering den staf teruggeven, *dien hij niet als* herder, maar als huurling gedragen had.

In 't begin van 1073 verzocht de *aartsbisschop van Keulen*, zich ergerende aan de menigvuldige gewelddadigheden, die het hof zich veroorloofde, en zich op zijne hooge jaren beroepende, den koning, hem van den last der staatszorgen te ontslaan. Hendrik willigde dit verzoek bereidvaardig in, daar hij reeds lang bespeurd had, dat zijne jeugdige dwaasheden en uitspattingen voor Hanno een steen des aanstoots waren, en deze hem zooveel mogelijk tegenwerkte. Ter naauwernood had Hanno zich echter aan 't bewind onttrokken, of de koning gaf zich, zonder eenige beperking, aan allerlei ondeugden over, en verbrak alle banden der welvoëgelijkheid en ingetogenheid. Op alle bergen en heuvels van Saksen en Thüringen bouwde hij vaste sloten, en legde er bezettingen in. Hij beval de inwoners bouwstoffen hiertoe aan te voeren en bij het bouwen zelf, als slaven, in 't zweet huns aanschijns heerendiensten te verrigten. Aan de bezettingen der sterkten vergunde hij, om leeftogt te bekomen, uit de naburige dorpen en velden buit te halen. De soldaten, gretig van deze vergunning gebruik makende, gingen nu dagelijks op strooptogten uit, roofden alles, wat zich in de dorpen of op 't veld bevond, persten ontzaggelijke schattingen van de eigenaars van bosschen en landerijen af, en dreven, onder 't voorwendsel de tienden te heffen, dikwijls geheele kudden voor zich uit. Zij dwongen verder de inwoners des lands, o. a. zeer velen, die van goede afkomst waren en tot de vermogendste lieden behoorden, om hun als slaven te dienen, en mishandelden de vrouwen en dochters, in tegenwoordigheid der mannen, op schandelijke wijze. Wanneer iemand het waagde zijne smart door klagten aan den dag te leggen, werd hij op staanden voet, als of hij het zwaarste onregt tegen den koning gepleegd had, in den kerker geworpen, en kon zich hieruit niet anders, dan met opoffering van zijne gansche have,

Digitized by Google

bevrijden. Alwie zich tot den koning wendde, voorheen de laatste toevlugt voor elk, die in moeijelijke omstandigheden verkeerde, werd smadelijk afgewezen. Toen de koning eindelijk zag, dat allen zoozeer door vrees bevangen waren, dat zij voortaan wel geduldig berusten zouden in alle voorwaarden, die hij hun mogt willen opleggen, beraamde hij een' maatregel van veruitziende gevolgen, n. l. om alle Saksen en Thüringen tot lijfeigenen te maken en hunne goederen aan de koninklijke schatkamer te brengen. Echter hoedde hij zich dit plan ten ontijde bekend te maken. In 't geheim sloot hij verdragen met den koning der Denen en met andere grensvorsten der Saksen, opdat, terwijl hijzelf de Saksen van den eenen kant aangreep, deze hen van den anderen zouden beoorlogen. Na zich zóó volgens zijne meening genoegzaam toegerust te hebben, riep Hendrik in Mei 1073 alle vorsten des rijks in schijn tot een' veldtogt tegen de Polen op. Gelijk echter de faam meldde, was hij voornemens om, onder voorwendsel van een' oorlog tegen de Polen, zijn leger naar Saksen te voeren en, na dezen uitgeroeid te hebben, de Zwaben voor hen in plaats te stellen. Dit volk toch was hem bovenal dierbaar: velen van hen, zelfs lieden van lage afkomst, had hij met de schitterendste waardigheden bekleed en tot de eerste bedieningen aan 't hof verheven. Ook liet Hendrik zich dikwijls gezegden ontvallen, die de zinspeling behelsden, dat de Saksen eigenlijk maar slaven waren.

Het eene en andere voerde de Saksische vorsten op 't spoor van de hun boven 't hoofd hangende onheilen. Derhalve hielden zij in 't geheim talrijke bijeenkomsten, waar allen, door ééne gedachte bezield, zwoeren, dat zij liever sterven en het uiterste in de waagschaal stellen, dan de vrijheid, hun door hunne voorouders nagelaten, op eerlooze wijze verliezen wilden. Weldra bezielde één geest het geheele Saksische volk, zoodat lieden van elken stand en ouderdom te wapen liepen. Met uitzondering van de vorsten, beliep hun getal meer dan

Digitized by Google

60,000 man. Een hertog was er *destijds niet in* Saksen, daar koning Hendrik Magnus, zoon van den kort te voren overleden hertog Otto van Saksen, sedert twee jaren gevangen hield en niet gezind was hem de vrijheid terug te geven, tenzij hij voor altijd afstand deed van zijn hertogdom en van de overige bezittingen zijner ouders, die hem van regtswege toekwamen. In 't begin van Augustus, toen de zamengezworenen zich krachtig genoeg achtten, zonden zij gezanten naar den koning, welke in die dagen te Goslar vertoefde, om hem te verzoeken, hen van de verpligting tot den veldtogt tegen de Polen te ontslaan, daar zij voortdurend met invallen van veel naburiger volkeren bedreigd werden, tegen wie zij zich dag en nacht slagvaardig moesten houden. Bovendien vorderden zij, dat hij de burgten, die hij op alle bergen en heuvels gebouwd had, liet slechten; dat hij de Saksische vorsten, wien hij zonder wettig onderzoek hunne goederen had ontnomen, hiervoor schadeloos stelde; dat hij Saksen, waar hij van kindsbeen af vertoefd had, van tijd tot tijd verliet, om ook eens andere deelen van zijn rijk te bezoeken; dat hij de lieden van lage afkomst, wier raad hem en het rijk in 't verderf zou storten, van het hof verbande en het bewind opdroeg aan de rijksvorsten, wien dit toekwam; dat hij aan de schaar bijwijven, met wie hij zonder schaamte leefde, haar afscheid gaf. Ten laatste smeekten zij hem, onder aanroeping van den naam Gods, vrijwillig aan hunne regtmatige eischen gehoor te geven en hen niet in de noodzakelijkheid te brengen eene groote en ongewone daad te plegen. Voldeed hij aan hunne voorwaarden, dan verklaarden zij zich bereid hem, gelijk tot dus verre, maar alleen als vrijgeborene lieden te dienen; zoo niet, dan wilden zij zich, als ware Christenen, niet bezoedelen door gemeenschap te houden met een' man, die zich zoo schandelijk gedroeg. Indien hij zich misschien had voorgenomen hen met de wapens te dwingen, dan moest hij bedenken, dat het ook hun niet

Digitized by Google

aan wapens en ervaring in den krijg ontbrak. Wel hadden zij hem onder eede trouw beloofd, doch slechts in geval hij tot opbouwing, niet tot vernietiging van Gods kerk, koning wilde zijn, indien hij regtvaardig was, volgens de wetten en gewoonten der voorvaderen den staat regeerde en ieder ongestoord liet in 't bezit van zijne regten en waardigheden.

Deze woorden maakten een geweldigen indruk op den koning. Maar toen zijne raadslieden van gevoelen waren, dat deze opwelling van toorn bij de Saksen door de verschrikkingen des oorlogs spoedig zoude bedaren, vatte hij weder moed en liet de gezanten gaan, zonder zich te verwaardigen hun een bepaald antwoord te geven. Op dit berigt ontstaken alle Saksen in hevige gramschap, en moedigden elkander aan, deze geringschatting met het zwaard in de vuist te wreken. Derhalve trokken zij, geheel ten strijde gerust, naar Goslar, en sloegen hunne legerplaats niet ver van 's koning paleis op. Deze vlood haastig naar de nabijgelegene *Hartesburgt*, zooveel hem bij de verwarring mogelijk was van de rijkskleinoodiën en schatten medenemende. Vandáár zond hij eenige aanzienlijke mannen tot de Saksen, om hen te verzoeken, hoewel zij eene regtvaardige zaak voorstonden, de wapens neder te leggen, en tijd en plaats vast te stellen voor eene bijeenkomst, waartoe de koning dan de vorsten des rijks kon oproepen, en waar men over hunne bezwaren zou raadplegen. De Saksen antwoordden: „Voor de overige vorsten bestaat niet dezelfde noodzakelijkheid als voor ons om op te staan. Want terwijl de koning aan de overige volkeren rust gunde, zocht hij ons in 't bijzonder uit, om ons, naar het woord van den profeet (Amos I, 3), met ijzeren dorschwagens te dorschen, ons, wier nek hij, na ons onze bezittingen ontrukt te hebben, het juk der knellendste slavernij opleide en die hij dwong ons water voor geld te drinken en ons eigen hout te koopen. Dit onregt hebben wij met geen' van de overige rijksvorsten gemeen, weshalve het ons geen nut aanbrengt de beslissing van

Digitized by Google

anderen hieromtrent af te wachten. Indien de koning dus geen gehoor wil geven aan ons regtmatig verlangen, zullen wij onverwijld trachten het juk der dienstbaarheid af te werpen en onzen kinderen door onzen dood of door de zege te behalen de vrijheid te verzekeren." — Hoewel de afgevaardigden des konings, met dit bescheid weggezonden, nogmaals terug keerden en een gunstiger antwoord zochten te verkrijgen, slaagden zij hierin niet naar wensch, maar bevonden, dat de Saksen bij hun eens geuit gevoelen bleven volharden.

De Saksen besloten nu alle toegangen tot de burgt naauwkeurig te bewaken, ten einde te voorkomen, dat de koning eene gelegenheid vond om te ontsnappen en den oorlog naar een ander gedeelte van 't rijk te verplaatsen. En waarlijk, indien zij hiervoor naar behooren gezorgd hadden, dan ware de strijd binnen weinige dagen met geringe moeite ten einde gebracht. Ook den koning ontging dit niet. Daarom was hij er steeds op bedacht om de wachtposten van den vijand te misleiden en den oorlog naar andere streken, 't liefst naar den Rhijn over te brengen, waar hij meende op de trouw der aldaar wonende bisschoppen te kunnen rekenen. Het slot, waarheen hij geweken was, lag op een zeer hoogen berg, en was slechts aan een' kant langs een zeer moeijelijken weg toegankelijk. De andere zijden van den berg waren met een onmetelijk woud begroeid, dat zich vandaar vele duizenden schreden ver tot aan de grenzen van Thüringen uitstrekte. Daarom was zelfs de grootste waakzaamheid der belegeraars niet in staat de ingeslotenen te beletten, zoovaak zij wilden, uit- en in te gaan. Bij herhaling zond Hendrik, op raad der zijnen, afgevaardigden naar den vijand, ten einde dezen zijn verlangen naar vrede te kennen te geven en verbetering te beloven van alles, wat hun aanstoot gegeven had. Terwijl nu de Saksen hunne aandacht op deze onderhandelingen gevestigd hadden en, wegens de hoop op eene gelukkige uitkomst hiervan, eenigermate achteloos begonnen te worden,

Digitized by Google

verliet de koning in een zekeren nacht, toen zij dit in 't minste niet verwachtten, heimelijk het slot, vergezeld door eenige zijner aanhangers en zooveel van zijne schatten en kostbaarheden, als tijd en omstandigheden hem veroorloofden, met de bagaadje vooruit zendende. Hun, die achterbleven, beval hij, den volgenden dag alle mogelijke kunstgrepen aan te wenden om de vijanden 't van vermoeden af te brengen, dat hij gevlugt was. Drie dagen lang trokken de vlugtelingen, naar men zegt, zonder spijs te nuttigen, door het schier eindelooze woud langs een zeer naauw en slechts aan weinigen bekend pad, dat hun gids, een jager, die het bosch dikwijls in alle rigtingen had doorkruist, ontdekt had. Overal zagen zij angstig om, of hen ook een zwaard bedreigde, en bij het minste gerucht duchtten zij een' aanval van den vijand. Den vierden dag kwamen zij, uitgeput van honger, van het lange waken en door de inspanning van den togt, te Eschenewege, ten z. o. van Kassel. Hier verkwikten zij zich eenigermate door spijs en slaap, en begaven zich den volgenden dag naar Hersfeld, waar men zich vier dagen ophield. Dáár kwam ook menig krijgsman zich onder 's konings vanen scharen, want de dag, voor den krijgstogt tegen Polen vastgesteld, was spoedig op handen.

Allengs groeide tevens het getal der vorsten en bisschoppen aan, die zich bij den koning kwamen aansluiten, en van welke Rudolf, hertog van Zwaben, een der aanzienlijkste was. Hendrik viel hun, toen zij te Capella, een dorp niet ver van Hersfeld, bij hem gekomen waren, te voet, en smeekte hen, de beleediging, der koninklijke majesteit aangedaan, te wreken. Allen beloofden het, door 's konings klagten tot tranen geroerd. Echter begreep men, eer men een begin met de vijandelijkheden maakte, zich beter te moeten toerusten. De Saksen verzochten intusschen de Thüringen om hulp, wat deze hun bereidvaardig beloofden, en maakten terstond aanstalten ter herovering der burgten. Eene dezer sterkten werd sinds lang door Herimann, Otto's (zie bladz. 201) broeder,

Digitized by Google

belegerd, die de krijgslieden des konings, hoewel zij zich, door gebrek aan levensmiddelen gedwongen, tot de overgave bereid verklaard hadden, niet wilde laten gaan, maar hen zorgvuldig ingesloten hield. Hij voedde hen, zoo als de profeet (Jezaia 30, 20) zegt, met het brood der benaauwdheid en met het water der verdrukking, en liet den koning weten, dat deze zijns broeders zoon Magnus in vrijheid moest stellen, in geval hij zijne soldaten behouden terug wilde zien. Hendrik toonde zich niet genegen om aan dezen eisch te voldoen; maar de vorsten van 't rijk dwongen hem, ter wille van hen, die door Herimann ingesloten waren, Magnus naar de Saksen terug te zenden. Behalve deze, werden nog vele andere burgten door de Saksen hernomen, die ze op staanden voet slechtten, maar de bezettingen ongedeerd lieten gaan, om te bewijzen, dat zij slechts uit noodweer de wapens opgevat hadden. Middelerwijl kwam men van beide zijden overeen, den 20sten October 1073 en volgende dagen eene vergadering te houden, ten einde onderzoek te doen naar de bezwaren, tegen den koning ingebracht. De Saksische vorsten kwamen met 14,000 gewapende lieden op de bepaalde plaats. Hendrik zelf, die er niet heen ging, liet zich door de aartsbisschoppen van Maints en Keulen, door Rudolf van Zwaben en anderen vertegenwoordigen. Nadat elk van de Saksische vorsten hier uiteen gezet had, welke euveldaden Hendrik zoowel tegen hem in 't bijzonder als tegen het geheele volk bedreven had, en op welk eene ongehoorde wijze hij bovendien de majesteit van den koninklijken naam had geschandvlekt, kwamen allen overeen, dat men Hendrik van zijne waardigheid ontzetten en een anderen koning verkiezen moest. Evenwel nam men zich voor dit besluit voorshands geheim te houden.

Weldra bespeurde de koning, hoewel de plannen der vergadering voor hem verborgen bleven, dat vele zijner aanhan-

Digitized by Google

gers, inzonderheid die van den Rhijn, hem minder toegedaan waren dan zij plagten. Hierbij kwam, dat Rudolf en Berthold, hertog van Karinthië, twee zeer magtige vorsten, zich thans geheel van hem afwendden, daar een zeker man, die tot dusverre zeer in 's konings gunst gedeeld had, hun had medegedeeld, dat Hendrik hem en anderen had willen omkoopen, om hen door sluipmoord uit den weg te ruimen, doch dat hij zijn' afkeer van 't plegen eener dusdanige misdaad onverholen had betuigd en zich deswege spoedig uit 's konings tegenwoordigheid had moeten verwijderen. Des te eerder sloegen de beide hertogen geloof aan 's mans woorden, omdat men reeds lang vermoed had, dat de koning met dergelijke aanslagen omging. De afval van deze en andere vorsten, gevoegd bij den steeds aangroeijenden overmoed zijner vijanden, bracht den koning eindelijk, mede uit schaamte, tot het besluit om eene laatste kans te wagen en den Saksen zoodra mogelijk een' slag te leveren, daar hij in allen gevalle liever het leven op eervolle wijze dan den troon met schande verloor. Ook wenschte hij zich van het verwijt te zuiveren, tegen hem ingebracht, dat hijzelf in trage rust ter neder zat, terwijl zijne krijgslieden dagelijks aangetast, overwonnen en verdreven werden. Daarom riep hij alle vorsten tot een' krijgstogt op. Wel kwamen nu terstond alle bisschoppen tot hem; maar deze waren meer genegen om hem raad te geven dan om krijgsdienst te verrigten, weshalve zij zonder soldaten en slechts met een klein gevolg verschenen waren. Zelfs schroomden de voornaamsten hunner niet om hem met ronde woorden te kennen te geven, dat zij de wapens niet wilden opvatten ten einde onschuldige lieden te onderdrukken, al hadden deze, om zich te verweren, ook iets ongeoorloofds bedreven. Nogtans volhardde Hendrik in zijn voornemen om slag te leveren. In weerwil daarvan wendden de bisschoppen en andere rijksvorsten nog eene laatste vredelie-

Digitized by Google

vende poging aan, die ook met een gelukkig gevolg bekroond werd, zoodat er eindelijk den 2den Februarij 1074 een verdrag gesloten werd.

Eerst scheen het, dat de koning van zins was om de voorwaarden (zie bladz. 201), waarop de vrede tot stand gekomen was, te houden; maar weldra begon hij te dralen en allerlei uitvlugten te zoeken, ten einde zich aan 't nakomen zijner verpligtingen te onttrekken. Vooral was 't zijn streven zooveel sterkten hij maar kon in stand te houden, hoewel hij ze volgens 't geslotene verdrag alle aan den grond gelijk moest maken. Dit wekte weldra de verbittering der Saksen op. Ten gevolge hiervan stroomde er, zonder medeweten van de vorsten, in Maart een groote hoop volks zamen, overviel plotseling de Hartesburgt (zie bladz. 202) en verwoestte ze geheel en al. Vervolgens staken zij de in de nabijheid gelegene kerk in brand, en opdat de koning geene aanleiding zou hebben om het kasteel weder op te bouwen, groeven zij ten laatste het gebeente van zijn' zoon en broeder op, die dáár begraven lagen. Deze euveldaad versterkte Hendrik in zijn voornemen om de vijandelijkheden zoodra mogelijk te hervatten, in weerwil van de nederige verontschuldigingen, die de vorsten der Saksen herhaaldelijk bij hem inbrachten. Op het berigt hiervan wendden de Saksen zich tot hertog Rudolf, hertog Berthold van Karinthië en andere vorsten, die hun in den vorigen oorlog ter zijde gestaan hadden, doch te vergeefs, daar de koning onmiddellijk na dien smaad, hem aangedaan, alle vorsten onder eede had laten beloven, de Saksen op geenerlei wijze te ondersteunen, tot dat hem van hunnentwege volledige voldoening geschonken was.

Hierdoor in de uiterste verlegenheid gebracht, besloten de Saksen met gemeen overleg, daar zich nergens eenig uitzigt op menschelijke hulp vertoonde, bij God bescherming te zoeken, die toch alleen in staat was om het verharde gemoed

Digitized by Google

des konings zachter te stemmen en de zware verwikkelingen te ontwarren. Dus werd in geheel Saksen en Thüringen het bevel afgekondigd, dat men alle fijne kleedij zou afleggen, zich in wol kleeden en op bepaalde dagen van spijs en drank onthouden moest. Bovendien werd het volk gelast om, elk naar zijn vermogen, den armen buitengewone aalmoezen te geven, de kerken barrevoets te doorloopen en God, onder gemeenschappelijk weeklagen, te smeeken zijne hand ter redding te reiken aan hen, die van alle kanten door de grootste moeijelijkheden omgeven waren. Eindelijk vonden zij goed, ten dage, wanneer het heir, dat de koning had opgeroepen, te Bredingen (Königs-Breitungen aan de Werra in Saksen-Meiningen-Hildburghausen) zou bijeen komen, op zes mijlen afstand van dit oord eveneens hunne legerplaats op te slaan.

In Junij 1075 kwam Hendrik met een zoo groot, zoo dapper en zoo goed ten strijde gerust leger te Bredingen, als nooit een koning van Duitschland, naar menschengeheugenis, bijeen gebracht had. Schier geen van de bisschoppen, hertogen en graven uit het rijk was afwezig, en zij, die wegens ziekte of om andere redenen zelve niet konden opkomen, lieten toch niet na hunne krijgslieden in grooten getale te zenden. Daar de koning vernomen had, dat de Saksen voornemens waren, hem, eer het tot een' slag kwam, om vrede te verzoeken, streefde hij er hoofdzakelijk naar om met hen handgemeen te worden, voor dat hunne gezanten tot hem kwamen. Hij werd in de pogingen, ter verwezenlijking van dit doel aangewend, ijverig ondersteund door Rudolf, hertog van Zwaben, die begeerig was om de vroeger verlorene gunst des konings te herwinnen.

Na aldus den 8sten Junij opgebroken te zijn, sloeg Hendrik den volgenden dag zijne legerplaats nabij de Saksen op. Vermoeid wierp hij zich op eene rustbank neder,

Digitized by Google

toen eensklaps Rudolf zijne tent binnen trad en meldde, dat de Saksen, slechts door een geringen afstand van hen gescheiden, onder 't genot van spijs en 't ledigen der bekers al schertsende den tijd doorbrachten, en de koning dus, naar zijn gevoelen, onverwijld het teeken tot den aanval moest geven. Hendrik boog zich diep voor den hertog, verzekerde hem van zijn innigen dank, en zwoer bij den naam Gods, zoolang hij leefde, deze weldaad nimmer te zullen vergeten. Hierop ijlden beiden uit de tent. Spoedig werd het sein tot den strijd gegeven, en elk aanvoerder schaarde zijne afdeeling in slagorde. Hertog Rudolf kreeg bevel het gevecht te beginnen. Inmiddels verkeerden de Saksen in de meening, dat de afstand, die hen nog van den koning scheidde, door een' ligtbereden ruiter ter naauwernood in een' dag kon afgelegd worden. Derhalve waren zij op niets minder dan op een gevecht voorbereid, toen plotseling digte stofwolken hun den aantogt van een leger, talloos als 't zand aan den oever der zee, aankondigden, en zij dit in 't naaste oogenblik, even onverwachts als eene bende sprinkhanen, de vlak voor hen liggende velden zagen bezetten. In de grootste ontsteltenis en elkander wederkeerig van achteloosheid beschuldigende, hieven zij terstond een krijgsgeschreeuw aan, en rukten uit de poorten hunner legerplaats. Slechts weinigen dekten zich met een harnas; de overigen spoedden zich zoo ongeduldig voorwaarts, dat zij er bijna niet eens aan dachten de kleederen, vóór kort afgelegd, weder aan te trekken. Niemand wachtte op een' ander, die nog draalde, maar ieder snelde alleen heen, naarmate hij eenige oogenblikken vroeger of later de wapens ter hand had genomen. Velen, die op verderen afstand aan de overzijde van de rivier de *Unstrut* gelegerd waren, vernamen eerder het berigt van den ongelukkigen uitslag van den strijd, dan de aanmaning om mede te strijden. De korte tijd, den Saksen gelaten, vergunde aan hunne opperhoofden

Digitized by Google

niet om de troepen naar behooren in slagorde te scharen, noch om de krijgslieden met een woord tot dapperheid aan te sporen, noch om de legerplaats volgens gewoonte met wachtposten te beveiligen, kortom, belette hen iets van datgene te doen, wat de krijgskunst in dergelijke gevallen voorschrijft. Dit alles toch werd door de plotselinge verschijning des konings verijdeld.

Zonder vertoef gaven de Saksen alzoo, na van den eersten schrik bekomen te zijn, hunne paarden de sporen, en renden op den vijand in. De schok was zoo hevig, dat de Zwaben alleen dien niet lang zouden verduurd hebben, zoo niet de Beijeren hun te hulp gekomen waren. Welhaast lieten allen de spiesen rusten en trokken het zwaard, in welke wijze van vechten de Saksische krijgslieden, elk omgord met twee of drie zwaarden, 't meest uitmuntten. Zoo zeker wisten zij hun' man te treffen, dat zij hunne vijanden niet minder bewondering inboezemden, dan zij hun vrees aanjoegen. Menig graaf uit 's konings leger werd hier zwaar gewond, en hoewel de digte wapenrusting van hertog Rudolf alle houwen verijdelde viel hem toch de kneuzing zijner ledematen zeer lastig. Bij de Saksen schitterde bovenal Otto, voormalig hertog van Beijeren (zie blz. 192), door zijne dapperheid, wien de koning in 1070, op eene losse beschuldiging, van zijne waardigheid ontzet had. Omringd door de dapperste jongelingen, vocht hij nu eens in de eerste rijen mede, of stortte zich in den digtsten drom der vijanden, of baande zich alom met het zwaard een' weg; dan weer vuurde hij de dralenden in de achterste gelederen aan, herinnerde hen aan de zaak, waarvoor zij kampten, en smeekte hen met aandrang, wat zij zoo vaak gezworen hadden, hunne vrijheid met de wapens te verdedigen. Zoo vervulde hij ter zelfder tijd de pligten van een' voortreffelijk soldaat en van een' uitstekend veldheer. Reeds had de slag lang geduurd en was het zoover geko-

Digitized by Google

men, dat twee legerafdeelingen des konings, de Zwaben en de Beijeren, moesten terugtrekken, toen juist ter regter tijd de Bohemen en andere troepen het evenwigt tusschen de strijdende partijen herstelden. Weldra konden de Saksen op hunne beurt den geweldigen aandrang van de telkens aanwassende benden des konings niet langer weerstaan. Te vergeefs zocht Otto van Beijeren hen door smeekingen of scheldwoorden tot staan te brengen. Ten laatste wendden allen hunne rossen om, en kozen in alle rigtingen het hazepad. Thans begon er eene bloedige vervolging; ook de legerplaats der Saksen werd ingenomen en uitgeplunderd. Met uitzondering van twee, gelukte het echter aan alle Saksische vorsten en edelen te ontkomen; maar onder de voetknechten van hun leger greep zulk eene slagting plaats, dat de vijand eer tegen vee, dan tegen menschen scheen te woeden. Ook de rivier de Unstrut verslond eene menigte Saksen. Ten laatste maakte de nacht een einde aan het bloedbad. Hoe groot het verlies der Saksen ook was, stelde toch ook deze slag geen paal en perk aan den oorlog tusschen hen en den koning, die in tegendeel nog een geruimen tijd voortduurde.

Inmiddels was koning Hendrik sinds eenigen tijd ook in twist geraakt met paus Hildebrand (Gregorius VII), die deze waardigheid sedert April 1073 bekleedde. De oorzaak van dien twist was hierin gelegen, dat de paus zich meer dan eens bij den koning bezwaard had over simonie, door dezen gepleegd, zonder dat Hendrik aan 's pausen klagten gehoor had gegeven. Daarom kwam er ten laatste kort na de zege, op eene Saksen behaald, een gezantschap van wege den paus tot Hendrik, om hem te gelasten den 22sten Febr. 1076 voor eene synode te Rome te verschijnen, ten einde gehoord te worden op de beschuldigingen, tegen hem ingebracht, bij gebreke waarvan hij nog denzelfden dag door den apostolischen ban van het ligchaam der kerk zoude afgesneden wor-

Digitized by Google

den. Op dit bevel ontstak de koning in hevige gramschap. Terstond zond hij de gezanten onder zware beschimpingen weg, en riep den 24sten Jan. eene vergadering van bisschoppen en abten te Worms bijeen, die allen een geschrift onderteekenden, hetwelk den paus gebood onmiddellijk van zijne waardigheid afstand te doen. Den 22sten Febr. liet Hildebrand dit schrijven in 't openbaar op de synode te Rome voorlezen, en deed hierop, volgens 't eenparig oordeel van alle dáár aanwezige bisschoppen, den koning met eenige bisschoppen, o. a. Willem van Utrecht, in den ban.

Naauwelijks was dit in Duitschland bekend geworden, of een aantal vorsten, b. v. Rudolf van Zwaben en Welf, Otto's opvolger als hertog van Beijeren, overlegden onderling, wat hun thans te doen stond, te meer daar Hendrik in zijn ligtzinnig gedrag en zijne wreedheid tegen de Saksen niet de minste verandering maakte. Kort hierna kwamen de vorsten van Zwaben en Saksen, alsmede andere tegenstanders des konings in grooten getale te Tribur bijeen, waar zij vaststelden, dat, indien de koning niet binnen één jaar, te rekenen van den dag af, waarop hij in den ban was gekomen, hiervan ontslagen was, hij als van de kroon vervallen zou aangemerkt worden. Van alle middelen van verzet tegen de overmagt verstoken, zag Hendrik zich gedwongen in deze voorwaarden te berusten. Dadelijk vatte hij nu het voornemen op zich naar Italië tot den paus te begeven, om toch, tot welken prijs ook, van den ban, die de meeste zijner aanhangers ver van hem hield, bevrijd te worden. Derhalve verliet hij in 't laatst van Dec. 1076 de stad Spiers, waar hij in de laatste dagen vertoefd had, en aanvaardde de reis met zijne gemalin en zijn jongen zoon. Slechts één vrije Duitscher vergezelde hem op dien togt, en dit was noch een zeer magtig man, noch iemand van aanzienlijke afkomst. Hoewel hij, niet in staat om de kosten eener zoo verre reis uit eigen middelen

Digitized by Google

te bestrijden, velen, die vroeger weldaden van hem genoten hadden, om bijstand vroeg, waren er slechts weinigen, die, òf uit dankbaarheid voor de ontvangene weldaden, òf door dit schouwspel van het wisselvallige lot der menschen geroerd, hem in zijne verlegenheid eenigzins te gemoet kwamen. Daar de koning bij toeval vernam, dat de hertogen alle wegen en toegangen naar Italië met soldaten bezet hadden, om hem de mogelijkheid van een' doortogt te benemen, trok hij, van den gewonen weg afgaande, door Bourgondië naar de Alpen. Na deze moeijelijkheid aldus ontweken te zijn, stiet hij terstond op een ander bezwaar. De winter was buitengewoon streng, en de zich tot in 't oneindige uitstrekkende bergen, waarover de togt plaats greep en welker toppen zich bijna tot de wolken verheffen, waren zoozeer met sneeuw en ijs bedekt, dat men, zonder gevaar, noch te voet, noch te paard langs de steile en gladde helling neerdalen konde. Maar de terugkeer van den dag, waarop de paus den ban over Hendrik had uitgesproken, was op handen, en liet geene vertraging der reis toe. Daarom huurde hij eenige inboorlingen, welke met die streken bekend en aan 't beklimmen van de schier ontoegankelijke toppen der Alpen gewoon waren, om hem en de zijnen over de sneeuwmassa's voor te gaan en het pad zoo goed zij konden effen te maken. Onder 't geleide van deze gidsen gelukte het de reizigers, in weerwil van de grootste bezwaren, de kruin te bereiken; doch het afdalen scheen, uit hoofde van hetgeen boven gezegd is, eene volstrekte onmogelijkheid. Toch waagde men de hagchelijke onderneming, en kwam eindelijk in de vlakte van Italië aan. De mannen kropen nu eens op handen en voeten, leunden dan weer op de schouders der leidslieden, of lieten zich, wanneer hun voet op den gladden bodem uitgleed, vallen en rolden dan verder. De koningin en de overige vrouwen, die in hare dienst waren, plaatste men op osschuiden, en zóó trokken de gidsen haar naar be-

Digitized by Google

neden. De paarden sleepten zij met zamengebonden pooten voort, of lieten ze op andere wijzen neerdalen. Vele dezer dieren kwamen echter op den togt om, of werden onbruikbaar.

Zoodra de tijding van 's konings aankomst zich in Italië verbreid had, stroomden alle bisschoppen en graven van dit land tot hem, en ontvingen hem met de grootste eerbewijzingen, zoodat hij binnen kort over een aanzienlijk leger kon beschikken. Reeds lang toch hadden zij op Hendriks komst gehoopt, eensdeels om door zijn toedoen de rust in dit zoozeer door verdeeldheden geschokte land hersteld te zien, anderdeels dewijl zij verwachtten, dat de koning den paus, die ook de meesten hunner in den ban had gedaan, van zijne waardigheid zou ontzetten. Hildebrand bevond zich destijds bij Mathilde, weduwe van Gozelo (Godfried met den bult), hertog van Lotharingen, op het haar toebehoorende sterke slot *Canusium* (Canossa), niet ver van Reggio, voornemens zijnde hier af te wachten, of de koning zou pogen vergiffenis voor zijn vergrijp te erlangen, dan wel zich met de wapens in de vuist te wreken.

Ter naauwernood was Hendrik in Italië gekomen, of hij liet Hildebrand in zijn' naam door Mathilde en anderen smeeken hem van den ban te ontslaan. Lang duurde het, eer de paus aan dit verzoek toegeven wilde; doch toen zij, die voor Hendriks belangen opkwamen, hem dringend baden het gekrookte riet door zijne gestrenge regtsspraak niet geheel en al te verbreken (Jezaia 42, 3), vergunde hij den koning eindelijk voor hem te verschijnen. Alzoo kwam Hendrik, zoo als hem gelast was, den 25sten Januarij 1077 voor het slot Canossa, dat met een drievoudigen muur omgeven was. Terwijl zijn gansche gevolg buiten moest blijven, werd hijzelf slechts binnen den tweeden ringmuur toegelaten. Hier stond hij nu, na allen koninklijken opschik afgelegd te hebben, ontdaan van alle teekenen zijner waardigheid en zonder eenige

Digitized by Google

praal of pracht, barrevoets en van den morgen tot den avond vastende, op het vonnis van den paus te wachten. Dit deed hij eveneens den tweeden, dit ook op den derden dag. Eerst op den vierden dag werd hij in de tegenwoordigheid des pausen toegelaten, en nadat er veel over en weer gesproken was, ten laatste van den ban ontslagen, hoofdzakelijk onder voorwaarde, dat hij zich op nader te bepalen tijd en plaats op eene vergadering der Duitsche vorsten, onder voorzitting van den paus, zou verdedigen tegen de aanklagten, die men tegen hem mogt inbrengen, en zich tot aan dien dag van de uitoefening der koninklijke magt en van het dragen van de eereteekenen dier waardigheid zou onthouden. — Zóó liep de ontmoeting van koning Hendrik met paus Hildebrand te Canossa af, die echter geene andere gevolgen opleverde, dan dat de eerste zijne beloften weldra weder verbrak, hetgeen de vijandschap binnen kort met vernieuwde heftigheid deed ontbranden.

Digitized by Google

DRUKFEIL.

Blz. 148, reg. 15 v. o. *staat:* met vele door; *lees:* door met vele.

Digitized by Google

et rele

Digitized by Google

34

Digitized by Google

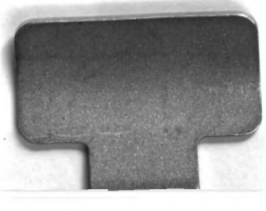

Digitized by Google

Digitized by Google